

markсист teori 55

ISSN: 2757-8151

Ocak-Şubat 2023 ❖ 15 TL

İran'da devrim ve devrimci önderlik
İnan Özgür

Devrim ve ayaklanmalar tarihiyle İran
Umut Erbay

Rojhilat ayaklanması ve Kürt ulusal
bilincinin parçalı karakteri
Arîn Çîya

İran ayaklanmasından özgürlüğe
gençliğin rolü
Nidal Güney

Ulusalçılık ayaklanma karşıtlığı üretiyor
Ziya Ulusoy

1945-46 Rojhilat devrimi, Güney
Azerbaycan ve Rojhilat'ın işgali
Tuncay Göçer

Hayat futbola
fena halde benzer
Yaşam Uzun

Savaşın, enerji ve iklim
krizinin tarıma etkisi
İbrahim Okçuoğlu

120 yıl önce
“Ne Yapmalı”yı yazdırtan
tarihsel koşullar ve
nedenler
Erdener Demirel

CHP'nin yakın tarihi
Aydın Akyüz

Dosya: İran: Ayaklanmalar
ve Devrim Arasında

Marksist Teori

55

Ocak-Şubat
2023

Daima Marksist Teori - Yaygın Süreli Yayın

Varyos Gazete Dergi adına Yazı İşleri Müdürü: Tülin Gür

Yönetim Yeri: Aksaray Mah. Müezzın Sok. İlhan Apt. No: 12/1 D:7 Fatih/İSTANBUL

Tel: (0212) 529 15 94 **Faks:** (0212) 529 06 75

Web Sitesi: www.marksistteori5.org

Baskı: Ceylan Matbaacılık Tel: (0212) 613 10 79

Abonelik: Yıllık 80 TL (Hapishaneler için yıllık abone ücreti: 20 TL)

Posta Çeki Hesap No: Varyos Gazete Dergi 17629956

İçindekiler

- 7** | İran'da devrim ve devrimci önderlik
İnan Özgür
- 17** | Devrim ve ayaklanmalar tarihiyle İran
Umut Erbay
- 29** | Rojhilat ayaklanması ve
Kürt ulusal bilincinin parçalı karakteri
Arîn Çiya
- 41** | İran ayaklanmasından özgürlüğe gençliğin rolü
Nidal Güney
- 49** | Ulusalçılık ayaklanma karşıtlığı üretiyor
Ziya Ulusoy
- 61** | 1945-46 Rojhilat Devrimi, Güney Azerbaycan
ve Rojhilat'ın işgali
Tuncay Göçer
- 73** | Hayat futbola fena halde benzer
Yaşam Uzun
- 89** | Savaşın, enerji ve iklim krizinin tarıma etkisi
İbrahim Okçuoğlu
- 103** | 120 yıl önce "Ne Yapmalı"yı yazdırtan
tarihsel koşullar ve nedenler
Erdener Demirel
- 117** | CHP'nin yakın tarihi
Aydın Akyüz

İran'da devrim ve devrimci önderlik

İnan Özgür

İran'daki bugünkü siyasi tablo, Rusya'da Lenin'in dikkatle çözümlediği 1905 demokratik halk devrimi ya da Bakur Kürdistan'da gerilla savaşı ve halk serhildanlarının bütünleşmesiyle 1990'ların başında patlak veren ulusal özgürlük devrimi gibi örnekler akılda tutulduğunda daha doğru anlaşılabilmektedir. Devrimin kaderinin ne olacağı, onun zafere ulaşip ulaşmayacağı, devrimci-demokratik bir iktidarın kurulmasına varıp varamayacağı sorularının yanıtları muhtemelen önümüzdeki ayların politik mücadelesinde belirginleşecektir.

İran'da Kürt genç kadın Jîna Mahsa Emîni'nin 16 Eylül'de polis tarafından katledilmesine karşı başlayan ayaklanma dördüncü ayını geride bıraktı. Bu dört ay "Jin, jîyan, azadi" sloganının dünyasallaşmasına, halkların yaktığı isyan ateşinin de İran'a boylu boyunca yayılan bir devrim yangınına dönüşmesine sahne oldu.

Rojhilat Kürdistan ve Batı Belucistan başta olmak üzere iç sömürgeleleriyle beraber tüm İran'ı sarsan bu büyük devrimci dalganın dünyadaki birçok devrimci ve komünist akımın siyasi ilgisini kendisinde topladığına, devrim iddialı parti ve örgütleri halk ayaklanmasının gelişimi, devrimin zaferi ve devrimci önderlik sorunları üzerine yeniden düşünmeye sevk ettiğine şüphe yok.

Türkiye'de Marksist Leninist Komünistler, enternasyonalist devrim-

ci görüş açısından, İran devrimini Ortadoğu'da bölgesel devrimin kritik bir halkası, halkların bugünkü devrimci atılımıyla dayanışmayı kendileri için önemli bir enternasyonal görev, ortaya çıkan devrim denemesini ise devrimci önderlik sorunlarına çözümde derinleşmenin bir siyasi laboratuvarı sayıyorlar. Fakat sadece bu kadarı değil. Aynı zamanda Kürdistan'ın sosyalist geleceğine öncülük misyonunu omuzlayan Marksist Leninist Komünistler, Rojhilat'ta örgütlülüklerinin henüz mütevazı düzeyde oluşu bir yana, söz konusu devrimci dalganın motoru olan Rojhilat Kürdistan'daki özgürlük başkaldırısını Kürdistan devriminin bir bileşeni olarak ele alıyorlar, dolayısıyla İran devrimine "içeriden" bakma sorumluluğu taşıyorlar.

Yani patlak vermiş olan İran devrimi her halükarda bizim devrimimiz.

Devrime Dönüşen Ayaklanma

Olağanüstü boyutlarda keskinleşmiş siyasal ve toplumsal karşıtlıklar faşist molla devletine karşı Eylül ayında yeni bir ayaklanmanın patlak vermesine neden oldu. Herhangi bir olay muazzam ölçekte birikmiş olan patlama öğelerine bir kıvılcım çakabilirdi. Somut kıvılcım Jîna Mahsa Emînî'nin saçını örtmediği için katledilmesi oldu. İran'da hüküm süren bir tür ataerkil apartheid rejimi koşullarında, belirli bir anda, cins çelişkisi tüm siyasal ve toplumsal ilişkilerin “en zayıf halkası” ve genç kadınlar da politik hareketin sürükleyici gücü haline geldi. Kadının özgürlüğü emekçi ve ezilen kitleler için politik özgürlükle özdeşleşti.

Ayaklanmanın fitili Rojhilat Kürdistan'da ateşlendi. Zira faşist molla iktidarına dayalı Fars sömürgeciliği ile ulusal özgürlüğe susamış Kürt halkı arasındaki karşıtlıkta diğer bir “en zayıf halka” boy veriyordu. Sömürge Batı Belucistan halkı hızla Kürt halkını takip etti, hemen ardından ayaklanma İran devletinin zora dayalı siyasi egemenliği altında tuttuğu Güney Azerbaycan, Huzistan, Gilan ve Mazenderan'a sıçradı.

İran'da eğitim emekçileri, üniversiteli ve liseli gençler büyük kitleler halinde derhal ayaklanmaya dahil oldular. Dizginsiz zulümle anılan Evin Hapishanesi'ndeki tutsaklar isyana durdular. İşçi sınıfı gitgide genişleyen bölükleriyle ayaklanmaya katılmaya başladı. Öyle ki, artan genel, bölgesel ve yerel grevler ayaklanmanın zaman zaman düşen ivmesini yeniden yükseltti.

Böylece 16 Eylül'ü izleyen birkaç gün içinde İran'ın siyasal atmosferini toptan değiştiren bir topyekun ayaklanma ortaya çıkmış oldu. Halkların çabucak yeşeren bu siyasal baharı,

İran'da 2009, 2017 ve 2019'da yaşanan halk ayaklanmalarının yarattığı engin politik birikime ve deneyime dayandı. Kürdistan'da ve Belucistan'da sömürge halkların uzun yıllardır sürdürdükleri ulusal özgürlük mücadelelerinden güç aldı. 2017'den bu yana kadınların gerçekleştirdiği sayısız gösteriden ve özellikle Beyaz Çarşamba Hareketi'nden beslendi.

Fakat 16 Eylül ayaklanması bütün bunların ötesine geçerek bir devrime dönüştü. Devrim, yani emekçilerin ve ezilenlerin kitlesel ve radikal biçimlerde siyasi iktidarı yıkma hamlesi.

Önceki ayaklanmalarda baskın olan siyasi amaç molla diktatörlüğünü yıkmaktan ziyade demokratik hakları genişletmekti. Bu defa emekçilerin ve ezilenlerin eylemine doğrudan faşist molla rejimine son verme amacı damga vuruyor. Bu amaç ayaklanmanın başlıca şiarlarında, “Diktatöre ölüm” ve “Kahrolsun İslam cumhuriyeti” sloganlarında açıkça dile geliyor. Rejimin simgeleri olan Humeyni'nin ve Hamaney'in posterleri yaygınca yakılıyor.

Dünden farklı olarak, emekçilerin ve ezilenlerin çoğunluğu molla rejimi

minden kesinkes kopmuş durumda. Bu kopuş ideolojik düzlemde de cereyan ediyor. Toplumsal ve siyasal yaşamda başörtüsü mecburiyeti başta olmak üzere bütün politik İslamcı zorlamalar reddediliyor, Velayet-i Fakih halkların nefretinin hedefi oluyor, sokaklarda mollaların sarıkları düşürülüyor.

Ayaklanan kitlelerin politik umutları ve enerjileri faşist molla rejimince onaylanmış “reformcu” kliğin öyle kolayca soğurabileceği bir kısıtlılıkta değil. Bu klik isyan ateşiyle tutuşan sokaklarda neredeyse hiçbir karşılık bulamıyor ve artık aynı madalyonun

Faşist molla rejiminin istihbarat raporlarından, İran devlet sınırları dahilinde 7 milyon insanın sokak eylemlerine iştirak ettiği bilgisi yansıyor.

öbür yüzü olarak algılanıyor. Bu yüzden orta sınıf uzlaşmacılığı halihazırda kabuğuna çekilmiş bekliyor.

Ayaklanmanın alevleri İran'ın toplam 31 eyaletinin hepsine ve kentlerin büyük çoğunluğuna yayıldı. Diktatör Hamaney'in doğum yeri olan Meşhed ve politik İslamcılarının diğer bir üssü olan Kum gibi kentlerde de kitlesel ve çatışmalı gösteriler gerçekleşti. Dahası, çeşitli eğilimlerden politik sürgünler ve İran diasporası da dünyanın birçok ülkesinde ilk kez bu denli etkili bir eylem sürecine girdi. Ayaklanmaya katılımın nicel düzeyi de ayaklanmanın bu yaygınlık düzeyiyle orantılı. Faşist molla rejiminin istihbarat raporlarından, İran devlet sınırları dahilinde

7 milyon insanın sokak eylemlerine iştirak ettiği bilgisi yansıyor.

Şimdiki ayaklanmanın yakın geçmişin ayaklanma deneyimlerini aşan bir başka boyutu, Kürtler ve Beluciler önde gelmek üzere tüm ezilen ulusların ve ulusal toplulukların ayaklanma saflarında yer alıyor olmaları. Öyle ki, molla rejiminin silahlı güçleriyle en şiddetli çatışmalar Rojhilat Kürdistan'da ve Batı Belucistan'da yaşanıyor, Tahran sokaklarında “Kürdistan faşizme mezar olacak” sloganı haykırılıyor. Azeri, Arap, Gilek ve Mazenderan halklarının yoğun olduğu bölgelerde ve kentlerde başkaldırı eylemleri görülüyor. Ayrıca Şiilik, Sünnilik, Ehli Hak, Zerdüştlük, Bahailik gibi din ve inanç ayrışmaları ve karşıtlıkları da faşist molla rejimine son verme ortak amacında buluşdukça aşılıyor.

16 Eylül ayaklanması dört aydır sürüyor. İran'da yakın tarihli diğer ayaklanmalar, kısmi kazanımlara erişerek veya erişemeyerek, en fazlasından birkaç hafta devam etmiş ve geri çekilmişti. Bu daha uzun ömürlü varoluş doğrudan doğruya bugünkü ayaklanmanın “yıkıcı” kararlılığından ileri geliyor. Yüzlerce ayaklanmacının katledilmesi ve binlercesinin işkenceden geçirilmesi, sayısız göstericinin siyasi mahkemelerde idamla yargılanması ve idam cezalarının infazlarına başlanması ayaklanmayı durdurmaya yetmiyor.

Ve nihayet devrimci şiddet eğilimi bu ayaklanmada çok daha belirgin. Bir dizi kentte devletin idari merkezleri, polis karakolları ve Besic üsleri ateşe verildi. Ayaklanmanın şiddeti faşist molla rejimi güçlerini bazı kentlerden püskürtmeyi başardı, Kürdistan'da Şino, Sine ve Mahabad kentleri, Belucistan'daysa Zahidan kenti geçici

sürelerle ayaklanmacıların kontrolünde kaldı. 7 Aralık tarihi itibarıyla, yarısı Kürdistan ve Belucistan'da olmak üzere toplam 66 asker ve polis öldürülmüştü.

Politik mücadelede halk ayaklanması bir nitel eşik ise, ayaklanmanın devrime dönüşmesi bir başka nitel eşiktir. Ayaklanmadan devrime sıçrayış iktidardan politik ve ideolojik kopuşun, devleti yıkma bilinç ve kararlılığının, egemenlerle uzlaşma arayışlarına mesafenin, eylemin yaygınlığı, kitleselliği, radikalliği ve şiddetinin seviyesindeki köklü değişimde karşılık bulur. İran'da işte bu ikinci nitel eşikten geçildi, hızla büyüyen ayaklanma halkların onur ve özgürlük devrimine dönüştü.

İran'daki bugünkü siyasi tablo, Rusya'da Lenin'in dikkatle çözümlediği 1905 demokratik halk devrimi ya da Bakur Kürdistan'da gerilla savaşı ve halk serhildanlarının bütünleşmesiyle 1990'ların başında patlak veren ulusal özgürlük devrimi gibi örnekler akılda tutulduğunda daha doğru anlamlandırılabilir. Devrimin kaderinin ne olacağı, onun zafere ulaşip ulaşmayacağı, devrimci-demokratik bir iktidarın kurulmasına varıp varamayacağı sorularının yanıtları muhtemelen

önümüzdeki ayların politik mücadelesinde belirginleşecektir.

Devrimle Karşı Devrimin Stratejik Denge Durumu

Siyasi saflaşmanın üç temel adresi var: Birincisi; devrime girişmiş olan emekçiler ve ezilenler, ikincisi; devrimi bastırmanın yolunu arayan mollalar, üçüncüsü; devrimi çalmanın fırsatını kollayan emperyalistler ve burjuva muhalifler.

Başlamış olan devrim faşist molla rejimini yıkabilecek denli bir güce henüz erişemiyor.

Rojhilat Kürdistan'da ve Batı Belucistan'da hayli şiddetli sokak çatışmaları gerçekleşiyor ve caddelerde barikatlar kuruluyor, hatta kimi kentlerde birkaç günlüğüne ayaklanma otoritesi hakim olabiliyor. İran'ın dört bir yanında birbiri ardına kitlesel sokak gösterileri, işçi grevleri, öğrenci boykotları, mahalle direnişleri gündeme geliyor. Mahallelerde yerel komiteler, fabrikalarda konseyler oluşuyor. Fakat devrim emekçilerin ve ezilenlerin güçlerini merkezileştirmeyi, faşist molla rejimini devirecek çapta ve şiddette hamlelere girişmeyi halen başaramamış değil. Ayaklanmanın yer yer kendiliğinden tesis ettiği siyasi otorite

süreklileşmiyor, mahallelerden kent merkezlerine çoğunlukla yayılmıyor. Halk isyanının Tahran'daki nitelik düzeyi Mahabad veya Zahidan'daki nitelik düzeyinin gerisinde kalıyor.

Faşist molla rejimi devrimi bastıracağı derecede bir gücü siyaseten henüz ortaya koyamıyor.

Molla iktidarı başkaldıran kitlelere yönelik yer yer kanlı saldırılara girişiyor olsa bile, henüz topyekun bir ezme hareketını göze alamıyor. Politik ve ideolojik meşruiyet krizinden kaynaklanan bu göze alamama hali, rejimin resmi silahlı güçlerinin ayaklanmanın en şiddetli biçimlere büründüğü bazı kentlerden belirli anlarda geri çekilmesinde dolaysızca kendini gösteriyor. Molla diktatörlüğünün siyasi ve iktisadi manevralar, devrimi reformlarla yatıştırma hamleleri yapma marjı da çok dar. Rejimin onayından geçmiş "reformcu" kliğin önde gelen isimleriye genellikle siyasi suskunluktan çıkmış değiller. Öte yandan, İrşad Devriyesi'nin kaldırıldığına dair açıklamalar ya da ordudan 115 askerinin tutuklandığına dair haberler karşı devrimde kimi iç çatlamalar olduğunu ima ediyor. Fakat bunlar halihazırda devlet aygıtında ve siyasetinde genel bir yarılma ve çözülme olduğuna kanıt teşkil etmiyor.

Batılı emperyalist devletler ve sırtını emperyalizme dayayan İranlı muhalifler devrimi çalacak etkinlikte bir gücü henüz oluşturamıyor.

Amerikan ve Avrupa emperyalizminin molla iktidarına son verilmiş ve mali-ekonomik sömürgeye dönüştürülmüş bir İran istediğine şüphe yok. Fars milliyetçilerinden Avrupa hayranı liberallere, şahın varislerinden ve monarşistlerden ABD güdümlü Halkın Mücahitleri fraksiyonuna kadar geniş bir siyasi yelpa-

zeye yayılan ve esasen İran dışında örgütlenen burjuva muhalif kesimler Batılı emperyalizmin hazır veya olası dayanaklarını meydana getiriyor. Bu burjuva muhalefet cenahından partiler, kurumlar ve kişiler 10'dan fazla koalisyonda toplanıyor. Ne ki, bugün devrimci altüst oluşa tutulmuş siyasi ortamı İran'da yeni bir burjuva iktidar formuna geçiş için basamak saydıkları, dolayısıyla devrimi çalmak için fırsat kolladıkları kesin olan emperyalistler ve burjuva muhalifler, ayaklanan halklar arasında burjuva demokrasisiyle süslenmiş gerici bir siyasi çekim alanı tesis edebilmiş değiller.

Hasılı, başlamış olan devrim bir stratejik denge safhasında. Bu denge ya devrimin yeni bir nitel atılımı ya rejimin devrimi lanetli bastırması ya da emperyalizmin devrimi çalışı yönünde bozulacak. Birkaç günlüğüne de olsa rejimden özgürleşen kentlerin varlığı devrimci dalganın ikili iktidar doğurabilecek güncel siyasi potansiyeli taşıdığını, faşist molla rejimine ölümcül darbeler indirme imkanları barındırdığını ispatlıyor. Ama stratejik dengeyi devrim lehine bozacak böylesi gelişmelerin derin siyasi sancıları yaşanıyor.

Devrimin Yeni Bir Atılımı İçin

İran'daki güncel devrimci dalga devrimin zaferine ulaşmak bakımından bir nicel güç yetmezliğinden mustarip değil. Ayaklanan halk güçlerinin nicel büyüklüğü ve yaygınlığı yukarıda vurgulandı. Devrimin faşist molla rejimini yerle bir etmeye halihazırda gücünün yetmeyişi, bu doğrultuda yeni bir atılımı henüz yapamayışı aslında nitelik sınırlılığından ileri geliyor.

Devrimin stratejik dengeyi bozacak yeni bir atılımı için burada üzerinde durulabilecek ve mevcut nitel sınırlı-

lığı aşmak anlamına gelecek olan dört kritik gereklilik var.

Birincisi, ayaklanan halk güçlerinin siyaseten merkezileşmesi.

Ayaklanmanın siyasi olarak merkezileşip güç kazanmasının hem koordinasyon ve örgütlenmeyle, hem de program ve stratejiyle bağlı boyutları var. Yerel düzlemlerde, genellikle mahalle, fabrika ve üniversite çapında, bazı örneklerdeyse iş kolu ve kent çapında oluşan komiteler ve konseyler arasında somut ilişkiler kurulması, bunların eyaletler düzleminde ve İran toplamında koordine olması, nihayetinde genel bir ortak siyasi merkeze fiziklen kavuşulması en yakıcı ihtiyaçlardan biri. Bu, ayaklanmanın yerel, bölgesel ve merkezi politik organlarının, yani emekçilerin ve ezilenlerin Sovyet tipi örgütlerinin doğuşunun da muhtemel yolu. Ayaklanma güçlerinin İran genelinde birleşmeleri, bir taraftan da, somut amaçları tanımlayan ortak bir devrimci program ve bu programı gerçekleştirmeye odaklı ortak bir devrimci strateji etrafında toplanmak demek. Bu nedenle, halkların “Diktatöre ölüm” ve “Kahrolsun İslam Cumhuriyeti” sloganlarında ifadesini bulan o en yalın siyasi hedeflerinin, sömürgeci, sermayeci, ataerki ve faşist nitelikli teokratik devlet aygıtının parçalanıp yok edilmesini, kadınların özgürlüğünü, yaşam tarzı özgürlüğünü, ezilen ulusların ve ulusal toplulukların özgürlüğünü, ezilen inançların özgürlüğünü, söz, basın, toplantı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğünü, özcesi bütünsel politik özgürlüğü içerecek bir devrimci-demokratik programa varması da yine çok yakıcı bir ihtiyaç.

İkincisi, egemen ulustan emekçilerin ve ezilen ulusların amaç ortaklığının derinleşmesi.

Egemen ulustan işçilerin ve emekçilerin sömürgeci boyunduruğu kırıp atmaya yönelen ezilen uluslarla ve ulusal topluluklarla sıkı sıkıya birleşmeleri faşist molla rejimini yıkmının temel bir şartı. Böyle bir demokratik birleşme eğiliminin yeşermekte oluşu Fars kentlerindeki kitlesel gösterilerde Kürdistan ve Belucistan halkları lehine atılan sloganlarda açıkça görülüyor. Molla diktatörlüğünü yıkmak istek ve hedefini paylaşmak, bu uğurda ayaklanma bilinç ve duygusunda ortaklaşmak egemen ulustan emekçileri ezilen ulusların özgürlüğüne amacına yaklaştırıyor. Fakat devrim ve sosyalizm iddialı İran partilerince yayınlanan çeşitli açıklamalarda dahi “İran’ın bütünlüğü” vurgusunun sıklıkla yapıyor oluşu, Fars işçileri ve emekçilerinin o tarihsel şoven ideolojik prangadan halen tümüyle kurtulmamış oldukları gerçeğinin bir dışavurumu. Oysa devrimin daha büyük bir güç kazanması devrimci amaçlarda ortaklaşmanın derinleşmesini, egemen ulus proletaryasının ayrı ulusal devlet kurma hakkı dahil olmak üzere ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanıyıp savunan bir demokratik bilinçle donanmasını gerektiriyor.

Üçüncüsü, emekçilerin ve ezilenlerin kitlesel silahlanması.

Rojhilat Kürdistan ve Batı Belucistan’da sınırlı sayıda gerçekleşen silahlı eylemler bir yana, devrim esasen halkların topyekun ama silahsız ayaklanması formunda gelişti. Devrimin meydan okuduğu molla rejimiye doğrudan karşı devrimin merkezi karargahına bağlı olan, üstelik Devrim Muhafızları ve Besic milisleri gibi bazıları sıkı bir faşist politik İslamcı ideolojik dokuyla teşkilatlanan çok çeşitli silahlı güçlere sahip. Bu, devrimin önünde muhtemelen

çetin bir iç savaş güzergahı uzandı-ğına, devrimin zaferinin de ancak halk ayaklanmasının kitlesel silahlı zor kullanımı karakterine bürünmesi yoluyla mümkün olduğuna işaret ediyor. Kısacası, devrimin nitelik güç kazanması emekçilerin ve ezilenlerin kitlesel olarak silahlanmasını, faşist molla rejimi karşısında silahlı öz savunma ve silahlı saldırı eylemlerinin yaygınlaşmasını şart koşuyor. İran'da 1979'un muzaffer demokratik devriminin hem devrimci öncülerin silahlı eylemlerinin yoğunlaşmasına hem de şahın faşist ordu ve polis teşkilatlarına ait silah depolarının ayaklanan halk tarafından kamulaştırılmasına sahne olan şanlı günleri unutulup gitmiş değil.

Dördüncüsü, merkezi bir devrimci önderliğin elde edilmesi.

Örgütlü devrimci bir bakış açısı merkezi bir devrimci önderliğin oluşumunun burada sözü edilen dört kritik gereklilik arasında kavranacak ana halka olduğunu hemen tespit edecektir. Zira kendiliğinden gelişen yerel eylemlerin ve örgütlenmelerin siyaseten koordine edilip merkezileştirilmesi ve ayaklanmanın genel bir devrimci-demokratik programa bağlanması da, egemen ulustan emekçilerin ezilen ulusların demokratik haklarını özümseyen bir bilinçle donatılması da, ayaklanmış kitlelerin daha etkili savunma ve saldırı yapmaları için silahlandırılması da, bütün bunlar kendiliğinden bilincin ve eylemin çerçevesine sığmayan, bir devrimci önderliğin doğrudan politik-pratik sorumluluk sahasında bulunan köşetaşları olarak ele alınabilir. Ve şimdi İran'da devrimin yeni bir atılımı için siyasi katalizör rolünü üstlenecek böyle bir devrimci önderliğin ancak birleşik tarzda oluşturulabileceği gerçeği gün gibi ortadadır.

Birleşik Devrimci Önderliğin Siyasi İnşası

İran'da ayaklanmanın patlak veriş ve ardından devrime dönüşümü tamamen kendiliğinden bir karakter taşıdı. Toplumsal-siyasal çelişkilerin olağanüstü keskinleşmesi ve yakın tarihli ayaklanma deneyimlerinin kümülatif birikmesi şartlarında mayalanmış "kendiliğinden devrimci bilinç" düzeyiyle örtüşen büyük bir kendiliğinden devrimci eylem girişkenliği ortaya çıktı. Bugünkü siyasi tablo, devrimci ögeler edinen kendiliğinden bilincin

Kısacası, devrimin nitelik güç kazanması emekçilerin ve ezilenlerin kitlesel olarak silahlanmasını, faşist molla rejimi karşısında silahlı öz savunma ve silahlı saldırı eylemlerinin yaygınlaşmasını şart koşuyor.

bir onur ve özgürlük devrimine kalkışma düzeyinde tecelli edebileceğini pratikte doğruluyor.

Bununla beraber, devrimin yeni bir atılım yapmasının sancıları da yine bu kendiliğinden bilincin yapısından kaynaklanıyor. Burada karşımıza, siyasi bilincin iki kategorik düzeyi arasındaki, kendiliğinden bilinç ile devrimci bilinç ya da kitlenin bilinci ile öncünün bilinci arasındaki farklılık ve bu iki düzeyin birbiriyle etkileşimi meselesi çıkıyor. Devrimin zaferi öncünün bilincinin kitleleşmesini, kendiliğinden kitle bilincinin örgütlü

devrimci bilinç düzeyine doğru tırmanmasını gerektiriyor. Kuşkusuz ki bu, öncünün kitleyi işlenecek bir nesne olarak ele alması, tepeden inme ve buyurgan davranması anlamına gelmiyor. Bilakis devrimci öncünün kendiliğinden kitle bilincini kavraması, anlamlandırması ve içermesi, bu açıdan kitleden öğrenmesi, ama kitlenin bilincini de öncünün düzeyine yükseltmek için kesintisiz çalışması, bu çalışmayı berrak programatik amaçlar ortaya koymakta ve bu amaçlara ulaşmanın yolunu göstermekte, politik taktiği pratikleştiren ve yerelliği merkezileştiren adımlar atmakta, kitle hareketinin tikanıklıklarına ön açıcı müdahalelerde bulunmakta sürekli somutlaştırması anlamına geliyor. Devrim ve sosyalizm iddialı partilerin politik mücadelede devrimci önderlik hakkını kazanmalarının yegane güzergahı bu.

Şimdi İran özgünlüğünde şu politik çıkarımı yapabiliriz: Halklar faşist molla rejimini yıkmak istiyor, bu amaç uğruna kendiliğinden ayaklanıyor ve devrime kalkışıyor. Ama kendiliğindenlik bu amacın hasıl olmasına yeterli gelmiyor. Merkezi bir devrimci

önderlik ihtiyacı olanca aciliyetiyle kendini dayatıyor. Bu ihtiyaç giderilemediği sürece devrim bir devrimci önderlik kriziyle yüz yüze kalıyor.

Elbette İran'da devrimci öncülük ve önderlik misyonunu dile getiren, devrim ve sosyalizm iddiası taşıyan birçok parti ve örgüt var. Fakat bunlardan hiçbiri ayaklanma halindeki emekçilere ve ezilenlere İran çapında tek başına önderlik edebilecek bir politik etkinlik ve örgütsel yaygınlık seviyesinde değil.

1979 devriminin zaferini gasp edip iktidara oturan Humeyni liderliğindeki mollaların 1981'den itibaren İran solunu tam anlamıyla bir siyasi soykırıma tabi tuttıkları biliniyor. Bu siyasi soykırımın trajik sonucu İran'da devrim ve sosyalizm iddialı bütün parti ve örgütlerin güçten düşmeleri ve parçalanmaları, İran genelinde etkili bir politik mücadele yürütür konumdan uzaklaşmaları oldu.

Bugün İran'da Sovyet revizyonizmi yanlısı Tudeh Partisi'nin devamcıları, Halkın Fedailerini'nin fraksiyonları, Mansur Hikmet liderliğinde kurulmuş olan İran Komünist İşçi Partisi'nin bölüntüleri, Enver Hoca çizgisinde

duran İran Emek Partisi (Tufan), İşçi Yolu, Mao'nun görüşlerini benimseyen İran Emekçileri Partisi (Rencberan), yine Maocu çizgideki Kızıl Yol, İran Komünist Partisi (Marksist-Leninist-Maoist), İran Komünist Partisi/Komala gibi bir dizi parti, örgüt ve çevre bulunuyor. Fakat devrim ve sosyalizm iddialı bu yapıların çoğunun zaten hayli zayıf durumdaki politik çalışmaları ağırlıklı olarak İran dışında ve diaspora arasında sürüyor.

Rojhilat Kürdistan'daki ulusal devrimci ve demokratik nitelikli partiler ve örgütler nispeten daha güçlü. Politik mücadelede belirli bir etkinliği olanlar, İran genelinde örgütlenme perspektifi taşımakla beraber daha çok Kürdistanlı bir karaktere sahip olan İran Komünist Partisi/Komala, Abdullah Öcalan'ı rehber alan Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK), İran Kürdistanı Demokrat Partisi (PDKI), İran Kürdistanı Devrimci Emekçiler Topluluğu/Komala (KŞZK) ve Kürdistan Özgürlük Partisi (PAK). Bu parti ve örgütlerin her birinin gerilla kuvveti de mevcut.

Ayrıca Beluçların ulusal nitelikli politik İslamcı Cundullah örgütü, Belucistan Halk Partisi ve İran Belucistanı Birleşik Cephesi, Azerilerin Güney Azerbaycan Ulusal Uyanış Hareketi, Araplarmsa Al-Ahwaz Demokratik Dayanışma Partisi gibi ulusal mücadele güçleri faal durumdadır.

Parti ve örgütlerin bu kısa panoramasında bazı somut siyasi ittifak arayışları ve girişimleri de yer alıyor.

2018'den beri İran Komünist Partisi/Komala, İran Komünist İşçi Partisi (Hikmetist), Fedai Azınlık Örgütü, Komünist Fedailer Birliği, İşçi Yolu, Fedai Azınlık Çekirdeği arasında "Sol ve Komünist Güçler İşbirliği Konseyi" adı verilen gevşek bir ittifak ilişki-

si devam ediyor. Ayaklanmanın patlak vermesini takiben Ekim ayında, İran Komünist Partisi/Komala ve İran Komünist İşçi Partisi (Hikmetist) Kürdistan Komitesi tarafından ortak imzayla ve "Kürdistan'da Sol ve Sosyalist Bir Cephe Oluşumuna Doğru" başlığıyla yayınlanan açıklamada Kürdistan'da Sovyet iktidarı için birleşik bir cephe kurma çağrısı yapıldı. Aralık ayı başlarında İsveç'te toplanan Kürdistan Sol ve Komünist Güçler Konferansı'nda ise Kürdistan Sol ve Komünist Güçler İşbirliği Konseyi adı altında bir siyasi koordinasyon oluşturuldu. Bunun yanı sıra Rojhilat Kürdistan'da İran Kürdistanı Demokrat Partisi ve İran Kürdistanı Devrimci Emekçiler Topluluğu/Komala'nın de aralarında olduğu çeşitli parti ve örgütlerce Şubat 2017'de kurulmuş olan "İran Kürdistanı Siyasi Partileri İşbirliği Merkezi" adlı bir ittifak oluşumu mevcut. İran Komünist Partisi/Komala bu oluşumla da ilişki sürdürüyor.

Ayrıca İran Özgürlük ve Eşitlik Dayanışması, İran Federal Uluslar Kongresi ve İran Demokratik Konseyi adlarını taşıyan platformlar devrim süreci boyunca ayaklanmayı destekleyici çeşitli açıklamalar yaptılar. Bu platformlarda hem halkçı demokratik hem de burjuva ulusal çizgilerden İranlı, Kürdistanlı, Belucistanlı, Azerbaycanlı, Huzistanlı birçok parti, örgüt, kurum ve çevre gevşek biçimlerde bir araya geliyor.

Buradaki kısa siyasi panorama, merkezi devrimci önderliğin elde edilmesi acil ihtiyacını herhangi bir partinin veya örgütün kendi başına yanıtlamasının mümkün olmadığını gösteriyor. Oysa devrime dönüşen ayaklanmanın varlığı, bize, merkezi bir devrimci önderliğin sahneye çıkışının bütün güncel nesnel koşullarının mevcut oldu-

ğu söylüyor. O halde öznel bilinç ve iradenin odaklanma noktası devrimci ve mücadeleci parti ve örgütlerin hızla cepheleşmesi, devrimci önderlik krizinin bu sayede birleşik tarzda çözüme kavuşturulması olmalı. Yani birleşik devrimci önderliğin siyasi inşasında başlangıç hamlesi devrimci cepheleşmeyi başarmaktan başka bir şey değil.

Politik özgürlük muhtevalı somut bir devrimci program sunmak ve bunu ayaklanmanın birleştirici programı kılmaya girişmek, birleşik devrimci önderliğin hem üstlenmesi gereken öncelikli bir görev ama hem de kendini oluşturmada geçmesi gereken bir eşik. Devrimci programın kağıda yazılı bir temenni olarak kalmamasını sağlayacak devrimci pratikse, ayaklanmayla doğan yerel örgütlenmelerin koordine edilmesine ve merkezileşmesine yönelmekte, kentlerde ve eyaletlerde ayaklanma ve iktidar organlarına dönüşecek halk meclislerinin ilk adımlarını atmakta karşılık bulacak. Bu arada devrimin gelişimi bugün İran çapında bir kurucu meclis inisiyatifi sergilenip sergilenemeyeceği sorusunu da gündeme sokuyor.

Birleşik devrimci önderlik halkların topyekun ayaklanmasının silahlı biçimler almasının sürükleyicisi olabilir. Tabii ki bu, öncü silahlı mücadele pratiklerinde cüretkar davranmak, halk milisleri ve müfrezeleri örgütlemeyi, rejimin cephaneliklerine saldırmayı, kentlerde silahlı devrimci otorite alanları yaratmayı günün görevi saymak demek. Rojhilat Kürdistan'ın hazır gerilla birlikleri bu bakımdan en büyük imkan. Ne ki, molla rejimiyle fiili karşılıklı askeri saldırmazlık halinin uzun yıllara yayılmışlığı şartların-

da, İran Komünist Partisi/Komala'nın silahlı güçlerini devreye sokmaktaki aşırı temkinliliği ya da PJAK'ın Kürdistan'ın diğer üç parçasında açılı olan savaş cephelerine Rojhilat'ta bir yenisini eklemekten kaçınma taktiği bu imkandan hakkınca yararlanmayı frenliyor.

Devrimin merkez üssü Rojhilat Kürdistan. Rojhilat'ta ulusal özgürlük temelinde cepheleşmek, ulusal birliği siyaseten cisimleştirmek ve birleşik ulusal devrimci önderliği oluşturmak, Kürdistan'ın bir parçasında daha sömürgeci boyunduruktan kurtulma fırsatını değerlendirme yordamı olacağı gibi, İran toplamında devrimin yeni bir atılımına kaldıraç da olacak. Ekim ayındaki deklarasyonunda belirttiği üzere ayaklanmaya katılım siyasetini barışçıl biçimlerdeki serhildanlarla faşist molla rejimini demokratik reformlara zorlama ve Rojhilat'ta öz-yönetimi geliştirme sınırlarında tutan PJAK'ın bu bakımdan şimdi devrimci bir ileri hamle yapmasına ihtiyaç olduğuysa açık bir gerçek.

İran'da bugünkü devrimin kaderi bir bakıma birleşik devrimci önderliğin inşa edilmesine bağlı. Devrimci iddiaya sahip partiler ve örgütler, birleşik devrimci önderliği inşa sınavındaki duruşlarıyla, ya devrimin zaferine adanmanın onurunu paylaşacaklar ya da devrimin yenilgisi veya çalınmasındaki kahredici sorumluluğu ortaklaşa taşıyacaklar. Ve şüphesiz ki, İran devrimi Türkiye ve Bakur Kürdistan'da da birleşik devrimci önderlik konusunu, devrimci hazırlığın bu merkezi sorununu daha etraflıca düşünmeye yönelten çok kıymetli bir ders ve deneyim olacak.

Devrim ve ayaklanmalar tarihiyle İran

Umut Erbay

Dış güçler yalanına karşı İran halkları, İran'ın gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu, düşmaninsa gerici faşist molla rejimi olduğunu ilan ediyor. Rejimin, tüm kurum ve simgelerinin isyan ateşleriyle tutuşturulması sadece simgesel bir anlam taşımıyor. Bu yoldan gerici faşist molla rejiminin korku imparatorluğu yakılıp küle döndürülüyor. Halklar, idamlara yanıtını sokaklardan "diktatöre ölüm" haykırışıyla veriyor.

Jîna Mahsa Emînî'nin 14 Eylül 2022 tarihinde katledilmesiyle Rojhilat'ta başlayan ve tüm İran'a yayılan devrimci ayaklanma dördüncü ayını geride bıraktı. Tüm halkları ve inançları aynı çizgi ve amaçlar etrafında birleştiren ve dünya halkları için umut dalgası yaratan ayaklanmanın neden-sonuç ilişkisi kadar, tarihsel arka planında yatan devrimci tarihi anlamak temel önemde. Rojhilat ve İran halklarının günbegün büyüttükleri ayaklanmanın güçlü geçmişi bugününe güç ve ivme kazandıran manivela olduğu gibi geleceğine de ışık tutuyor.

Rojhilat ve İran tarihi devrimler ve ayaklanmalar tarihidir. Son ayaklanma, kendisinden önce 43 yıllık dönemde gelişen ayaklanmalardan farklı olarak, 1979 demokratik devrim süreciyle benzerlikler taşımaktadır. Ayaklanmacıları, faşist molla rejimine karşı birleştiren "Be

şeref" (Şerefsizler), "Bîmre Komara İslamî" (Kahrolsun İslam Cumhuriyeti), "Bîmre diktator- Merg berg diktator" (Kahrolsun diktatörlük), "Tank, top, feşfeşe; akhund bayed gom beşe!" (Tank, top, plastik mermi; Mollalar yok olmalı!) sloganlar on yılların birikimiyle oluşan toplumsal bilincin yalın yansımasıdır. Rojhilat ve İran'ın tüm kentlerinden yükselerek, dünyaya yayılan "Jin, jîyan, azadî" şiarı ise; ayaklanmayı yerel zemininin ötesine taşıyarak, küresellik ruhunu oluşturan harçtır. Bu durum küreselleşen sömürgeci emperyalist dünyaya karşı, ezilen halkların küreselleşen özgürlük isteminin gücünün yansımasıdır.

Rojhilatlı Jîna Mahsa Emînî için kendiliğinden bir bilinçle başlayan eylemler, kısa sürede sıçramalı bir biçimde büyümüş ve nihayetinde ayaklanmaya dönüşmüştür. Ayaklanmacıların hedefi, ekonomik ya da

sosyal sorunlarının tek tek çözümü değildir. Ortak hedef, tüm sorunların ana kaynağı faşist molla rejiminin yıkılmasıdır. Ayaklanmacılar, faşist molla rejimiyle uzlaşma kapılarını kapatmışlardır. 43 yıl önce, Rojhilat ve İran halklarının şah diktatörlüğünü deviren demokratik devriminin üzerine konarak, gerici faşist rejimlerini kuran mollalar, bu defa ayaklanmacıların kendilerini devirmelerinden korkuyorlar. Gericici faşist mollalar, Rojhilat ve İran halklarının tarihsel geçmişini ve gücünü iyi biliyorlar. Tam da bu nedenle sürecin

Ayaklanma dinsel ve inançsal ayrımları ve bölünmeleri talileştirmiştir. Ayaklanmanın temel krizini ise, devrimci önderlik boşluğu oluşturmaktadır.

kendilerini devirecek bir devrime dönüşme olasılığının farkındalığı ile hareket ediyorlar. Sokaklarda ölüm saçan katil ordularının yanı sıra faşist molla lideri Hamaney'in elinde idam ilmeğini durmadan sallaması bundandır.

Çok uluslu ve inançlı toplum yapısına sahip İran, milyonlarca Azeri, Kürt, Arap, Gil, Mazenderani, Beluci, Lor, Türkmen, Gaşgayi ve Fars halklarından oluşuyor. Bu halklardan Kürtler, Beluciler, Araplar ve Azeriler ulusal temelde örgütlenmiş durumda. Buna karşın Fars egemenliğinin olduğu ülkede, aynı halklar bağımlı ve sömürge konumunda. Halklar arasında ulusal temelde be-

lirgin çatışkılar olmasa da, Şia ve Suni İslam ayrımı ile Reya Heq (Kürt Aleviliği) inancı üzerinden yaratılan bölünmeler mevcut. Son ayaklanmanın ayırmedici özelliklerinden biri de bu noktada ortaya çıkıyor. Ayaklanma dinsel ve inançsal ayrımları ve bölünmeleri talileştirmiştir. Ayaklanmanın temel krizini ise, devrimci önderlik boşluğu oluşturmaktadır.

Rojhilat ve İran devrimci tarihinin öncülleri

Mevcut ayaklanma, Rojhilat ve İran halklarının devrimci tarihinin ortaya çıkardığı, kazanımların ve yenilgilerin izlerini taşıyor. 1979 demokratik devriminin yenilgisi, sonraki dönemlerde ortaya çıkan ayaklanmaların geri çekilme ve sönmürlenme süreçleri ve oluşturduğu toplumsal bilincin, bir ucu gerici faşist molla rejimine çıkarken bir ucu da devrimci önderlikten yoksunluk sorunsalına çıkıyor.

Rojhilat ve İran'da demokratik, devrimci kazanımlar ile başlıca ayaklanmaları ifade etmek gerekirse; 1906 Meşrutiyet Devrimi, 1945-46 Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti, 1946 Mahabad Kürt Cumhuriyeti, 1953 demokratik halk ayaklanması, 1968 öğrenci hareketi, aylarca devam eden 1979 petrol işçileri genel grevi, Şubat 1979 halk ayaklanması ve devrimi, Temmuz 1999 öğrenci ayaklanması, 2009'da Tahran ve Tebriz merkezli ayaklanma, 2017 ayaklanması, 2019 ayaklanması, 2020 ayaklanması ve son Eylül 2022 ayaklanması olarak sıralanabilir.

Tüm bu devrim ve ayaklanmaların her birinin kendine özgü karakteri, neden ve sonuçları söz konusudur. Buna karşın önemli bir bölümünün

başlangıç noktasında, dünyada gelişen sosyalizmin etkisi ve özelde de İran'ın yanı başında kurulan Sovyetler Birliği'nin özel bir payı vardır.

20. yüzyılın ilk yarısında, Rojhilat ve İran'da sosyalizm düşüncesi güçlenmiş, dünyada gelişen sosyalist mücadele ve devrimlerden etkilenen devrimci, sosyalist örgütler, hareketler kurulmaya başlanmıştır. Aynı yıllarda köktendinci gerici ulema da kendisini örgütlemeye, etkinlik alanını genişleterek kitle tabanı oluşturma çalışmalarına hız kazandırmıştır.

Devrimci hareket bakımından ilk olarak, "53'lü" olarak anılan ve kendilerini komünist olarak tanımlayan bir grup ortaya çıkmıştır. Bu grup kitleler içinde ciddi bir etkinlik göstermeden, önderlik kadroları tutsak düşmüş ve önderi konumundaki Dr. Tağı Arani'nin hapisanede yaşamını yitirmesi ile dağılmıştır. 1941 yılına geldiğinde, kendilerini "53'lü"lerin devamcısı olarak gören TUDEH Partisi (İran Kitleler Partisi) kurulmuştur. TUDEH, toplumda oluşan sosyalizm düşüncesinin etkisiyle hızla büyüüp, gelişmiş ve geniş bir örgütlülük düzeyine ulaşmıştır. Özellikle işçi sınıfı, polis teşkilatı

ve ordu içerisinde geniş bir örgütlülük düzeyi yaratmıştır.

Dönem bakımından kapitalist üretim ilişkilerinin yeni geliştiği İran'da, işçi sınıfı hareketinde ve sendikal örgütlülük düzeyinde de yükseliş söz konusudur. Başkent Tahran'da 1950 yılında, 50 bin sendikalı işçi vardır. Sendikaların yönetim organlarında ise önemli oranda TUDEH kadroları bulunmaktadır. 1950-1955 yılları arasında Tahran'da on binlerce işçinin katıldığı sayısız eylem yapılmıştır. TUDEH'in kadınlar arasındaki etkisi ve örgütlülüğü de azımsanmayacak düzeydedir. Bünyesinde kadın örgütlülüğünü de yaratan ilk parti konumundadır.

Rıza Şah döneminde devrimci hareket

Ağustos 1953'e geldiğinde, ABD ve İngiltere'nin desteğiyle gerçekleştirilen Muhammed Rıza Pehlevi-Şah Darbesi devrimci hareket bakımından önemli bir dönemeçtir. 1941 yılında babasının yerine geçen Rıza Şah, 1951-1953 yılları arasında iktidarı Musaddık'a kaptırmış ve kendisi yurt dışına kaçmıştır. Rıza Şah, iktidarı yeniden almanın

yolunu, darbe olarak belirlemiş ve ABD ile İngiltere'nin desteğini de alarak harekete geçmiştir.

Darbe, TUDEH için sınanma eşigidir. Bu eşikten geçemeyince devrimci yükselişi kırılmış ve gerileme süreci başlamıştır. Bu gerileme ideolojik savrulmayla birleşerek, uzlaşmacı, liberal TUDEH'i ortaya çıkarmıştır. TUDEH, tüm siyasi dengeleri alt üst edecek ve iktidar yapısına yön verecek olan darbeyi, sessizlikle izleme çizgisinde karşılamıştır. Darbeyle karşı, işçiler harekete geçirilmediği gibi, Tahran polis teşkilatında 600'ü bulan subay ve rütbeli üyeler,

Darbe, TUDEH için sınanma eşigidir. Bu eşikten geçemeyince devrimci yükselişi kırılmış ve gerileme süreci başlamıştır.

ordu içindeki yüzlerce subay ve rütbeli üyeler de harekete geçirilmekten kaçınılmıştır. İktidar iddiasından yoksun olan TUDEH, kendisini muhalefet olarak sınırlandırmış; bu yoldan daha önce ülkeden kaçmak zorunda kalan Şah'ın, geri dönüşünü fiilen hızlandırmıştır. Bu politika, TUDEH'i fiilen Şah'ın politikalarına yedeklemiştir.

Darbeyle iktidara gelen Rıza Şah, ilk iş olarak ulusal cephe ve Musaddık'tan çok "komünizm tehlikesi" olarak gördüğü TUDEH'e savaş açmıştır. Önderlik kadrosunun önemli bir kısmı, yüzlerce parti sempatzanı gözaltına alınmış ve işkenceli sorgulardan geçirilerek tutuklanmıştır. Kimileri ise sokak infazlarıyla katledilmiştir. Yakalanmayan TU-

DEH üyeleri ise, Avrupa'ya çıkarak buradan şaha muhalefet etme zemininde kendilerini konumlandırmıştır.

Şah diktatörlüğü için, TUDEH'in çökmesi komünizmin yeniden canlanmasının önlenmesi için yeterli değildir. Bunun için demokratik özgürlükleri askıya alma, güçlü bir polis istihbarat ağı kurma, ordu mekanizmalarını yaratma ve her ihtimale karşı, özellikle de sosyalist hareketin gelişimine karşı dini temelleri güçlendirme planı uygulamaya konmuştur. İlköğretim dahil tüm okullarda din dersleri, orta okullarda ise Kur'an dersleri zorunlu hale getirilir. CIA'in 1976 yılında yayınladığı verilere göre, 23 yıllık süreçte 36 milyon nüfuslu İran'da, devlet himayesinde 70 bin cami mevcutken, 300 bin molla değişik kurumlarda eğitimci olarak görev yapmaktadır. "Komünizmle mücadele" adı altında, kurulan istihbarat örgütü SAVAK'dır. Herhangi birinin şah karşıtı olması, işkenceden geçirilmesi için yeterlidir.

TUDEH'in yenilgisinden doğan devrimci Fedailer

Sınırsız faşizm ve diktatörlük koşullarında, TUDEH içinde "Direniş göstermeyelim, önce toparlanalım" düşüncesi hakim hale gelmiştir. Ancak bu fiili teslimiyet anlayışı, Sovyet, Vietnam, Cezayir, Küba, Çin devrim deneylerini inceleyen ve bunlardan etkilenen genç devrimciler için kabul edilemezdir.

Genç devrimciler açısından, "Savaşmayacaksak yaşamamızın ne anlamı var?" sorusu tartışmaların merkezinde durur. Kopuşun mihenk taşı 1953'te "Parti neden darbe karşıtı bir direniş cephesi açmadı?" sorusu olur. Bu tartışmalarda öncü konumunda olanlar, "Silahlı Mücadelenin

Gerekliliği Ve Hayatta Kalmaya Dayalı Teorinin Çökertilmesi” çalışmasını yapan Perviz Puyan, TUDEH’in gençlik yapılanmasında yönetici olan Bijen Cezeni ve eski Milli Cephe üyesi Mesut Ahmetzade’dir. Bu çıkış, bir dönemle hesaplaşmanın ve Marksizmi esas alan devrimci gerilla hareketinin doğuşu anlamına gelmektedir. Kendini korumayı amaç edinmiş ve iktidar iddiasından yoksun parti eleştirisi, Halkın Fedaileri gerillalarını tarih sahnesine çıkarmıştır.

Fedailer, ilk etapta lider kadrolarının başında bulunduğu üç hücre biçiminde örgütlenirler. Bu hücreler Meşhed, Tebriz ve Tahran merkezlidir. Tahran hücresinde Bijen Cezeni, Hasan Ziya Zarifi, Ali Ekber Farahani ve Hamid Eşref bulunmaktadır. Meşhed hücresinde Mesut Ahmetzade ve Emir Perviz Puyan varken, Tebriz hücresinin başında Behruz Dehgani ve Samed Behrengi vardır. Fedailer harekete geçmeden önce, silahlı mücadeleye hazırlık, kır ve kent gerillacılığı konusunda eğitim için, Filistin’e giderek bir dönem burada konumlanmışlardır.

Fedailerin ilk eylemi ise, 8 Şubat 1971’de Siyahkel kentinde bir jandarma karakoluna yaptıkları baskındır. Şah’ın kendisini en güçlü hissettiği anda yapılan bu eylem, Şah rejimine meydan okuma anlamını taşımaktadır. Eylem verilen kayıplara rağmen, halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. Tam da bu nedenle 1979 demokratik devrim sürecinde Fedaileri halk “devrimin silahlı bekçileri” olarak adlandırarak, eylemlerde “Yeni Siyahkel’ler yaratmaya!” sloganını yükseltmiştir.

1960’lar sonrası Şah rejimine karşı silahlı mücadeleyi savunan başka

gruplar da vardır. Ancak 1970’li yıllara kadar, önemli bir kısmının kadro gücü SAVAK tarafından deşifre edilip, katledilmiştir.

TUDEH’den ayrılan ve Kruşçev revizyonizmine karşı, Stalin dönemi sosyalizmini savunan Dr. Frutan ve arkadaşları Tufan örgütünü kurmuş; İslami temelde gelişen ve 1982 yılına dek Marksizmi “devrim bilimi” olarak savunan Halkın Mücahitleri Örgütü 1965’de kurulmuştur. 1975 yılında ise, Halkın Mücahitleri Örgütü’nden ayrılan bir grup tarafından Peykar Örgütü kurulmuştur.

Rıza Şah diktatörlüğü, toplumsal rıza üretmek adına 1962’de “Ak

Şah’ın kendisini en güçlü hissettiği anda yapılan bu eylem, Şah rejimine meydan okuma anlamını taşımaktadır.

Devrim” adıyla kapitalist reform programını uygulamaya koymuştur. Kapitalist dünyayla uyum adına, toplumsal alanda ve özelde de kadınların yaşamında kimi iyileştirmeler yapılmış olsa da amaç başkadır. Esas hedef, iç pazarın genişletilmesi ve gelişmekte olan sanayi ile onun gerisinde kalan tarım sektörleri arasındaki dengesizliğin azaltılmasıdır. Bu yoldan kapitalizmin gelişimini yavaşlatan kapitalizm öncesi ilişkilerin, egemen sınıfların eliyle yapılacak reformlarla, ortadan kaldırılması ya da zayıflatılması planlanmıştır.

Şah diktatörlüğü ABD ile iş birliği temelinde, kapitalist reform programı için 26 Ocak 1963’te referandum gider. Referandum, Şii ulemanın geniş kesimleriyle, işbirlikçi-tekelci

burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin monarşik-faşist diktatörlüğü arasında gerilim ve çelişkilerin dönüm noktası olur. 4 Haziran 1963'te, Şii ulemanın önde gelen din adamlarından, Humeyni ve Kumi tutuklanır. Tutuklamalar protesto eylemlerinin fitilini ateşler. Genellikle esnafların, öğrenci ve din adamlarının katıldığı eylemlerde, yüzlerce kişi yaşamını yitirirken, binlerce kişi de yaralanır.

Şah diktatörlüğü, eylemleri bahane ederek sıkıyönetim ilan ederek, Diriliş Partisi dışındaki tüm partilerin siyasi faaliyetlerini yasaklar. Ayrıca devlet bütçesinin önemli bir kısmı orduya ayrılmaya başlanır. Şii ulemanın önde gelen ismi Humeyni'nin, 1964 yılında Irak'a sürgüne gönderilmesi yoluyla Şii ulemanın zayıflatılması hedeflenir. Oysa sürgün, Şii ulemayı zayıflatmak bir yana, daha fazla güçlendirerek kitle tabanını genişletir.

1979 Demokratik devrim günlerinde

Şah diktatörlüğüne karşı mücadele eden devrimci örgütlerden, en etkili ve güçlü konumda bulunan örgütler Halkın Fedaileri ve Halkın

Mücahitleri'dir. 1970'li yıllarda illegalite koşullarında yüzlerce şehit vermiş, yürüttükleri savaşım kitleler üzerinde büyük bir etki yaratmışlardır.

1979 demokratik devrim döneminde, Fedailerin çağrısına yanıt verecek kitle tabanı 500 binle ifade edilmektedir. Fedailerin bu kitleyle organik bağları ya da örgütlenme düzeyi ise zayıftır. Bu, halkın sunabileceği geniş olanaklara ulaşmalarının önünde en büyük engeldir. Öncü savaş yürüten Fedailer, kitleler içinde önderleşme görüşü açısından uzaktır. Bu da düşman saldırılarında daha fazla savaşçının, kadronun kaybı anlamına geldiği gibi, iktidar mücadelesinin de gerisine düşmektir. TUDEH eleştirisinde ortaya çıkan, savaşma iradesi var edilmişken, iktidar iddiasındaki yoksunluk pratik bir özeleştiriyeye dönüşmemiştir.

Şii ulema ise, binlerce camiden, medreseden, vakıftan oluşan kurumsal temele sahip durumdadır. On binlerce din adamından, medrese öğrencisinden oluşan bir siyasal orduya sahiptir. Mali olanakları da aynı genişliktedir. Üstelik Rıza Şah diktatör-

lüğünün, sona yaklaştığını anlayan ve devrimci hareketin yükselişine karşı, alternatif arayışına giren kapitalist burjuva kamp, Irak'a sürgüne gönderilen Humeyni'yi yeniden hatırlamıştır. Amerika'nın Sesi, BBC, Fransa, Almanya ve İsrail radyoları Humeyni'nin her konuşmasını anında yayınlamaya başlamıştır. Kapitalist kamp için Humeyni, sosyalizm ihtimaline karşı elverişli bir alternatiftir. Bu da 70 bin cami ve 300 bin mollasıyla, siyasal ordusunu hazırlayan Humeyni'nin, iktidar hedefine yakınlaşmada işini kolaylaştırmıştır.

Demokratik devrim hırsız faşist molla Humeyni

1977'de büyük merkezlerde yoğunlaşmış işçi sınıfının sayısı 2.5 milyonu bulmaktadır. Ancak işçi sınıfı, rejim ajanlarınca yönetilen resmi sendikalar dışında örgütlülüğe sahip değildir. İşçi sınıfının, 1941-53 yıllarında yarattığı militan devrimci gelenek, TUDEH'in geri düşüşü sonrasında yitirilmiştir. Kent gerillası olarak örgütlenen ve eylemlerini bu temelde yapan Halkın Fedaileri ve Halkın Mücahitleri'nin çalışmalarının yoğunlaştığı kesimler ise daha çok, yarı-proletarya, gençlik ve aydınlardır. Peykar, Rençberan, Rah-ı Karger, Tufan, İran Komünistler Birliği ise Maoizmden etkilenmişlerdir ve zayıf konumdadırlar. Tüm bu etmenler demokratik devrimi, güçlü devrimci bir önderlikten yoksun bırakmıştır.

Şah diktatörlüğüne karşı savaştan, öne çıkan Şii ulema, en başından iktidar odaklı bir hazırlık içindedir. Devrimin öngünlerinde, otorite konumunda olan ve ulemanın hareketine yön veren Humeyni'dir. Mollaların devrim sonrası öne çıkan İslami

Cumhuriyet Partisi (İCP) ve Pasdaran (Devrim Muhafızları) devrimden sonra kurulmuşlardır.

Eylül 1978'e gelindiğinde, Şii ulemanın kitle tabanı milyonlarla ifade edilmektedir. Ekim 1978'de büyük işletmeler dahil, sanayi ve hizmet sektörlerinde yüz binlerce işçinin katıldığı grevler, monarşik-faşist Şah diktatörlüğü için sonun habercisidir. 5 Kasım 1978'de, Şah rejimi tarafından kurulan askeri hükümetin, katliamları da durumu değiştirememiştir. 15 Ocak 1979'da Şah, çökmüş durumdaki Şahpur Bahtiyar hükümetini ve saflarında çatlaklar oluşan ordusunu geride bırakarak İran'dan kaçmıştır.

Şubat 1979 demokratik devrimi, kent ağırlıklı gelişmiştir. Devrim, kent proletaryası, yarı proletaryası, küçük burjuvazi ve aydınların kitlesel seferberliğiyle kazanılmıştır. 1978 Şubat'ında Kum kentinde, medrese öğrencileriyle polis arasındaki çatışmaların başlattığı devrim, bir yıl kesintisiz süren eylem ve ayaklanmalar sonrası 1979 Şubat'ında monarşik-faşist Şah diktatörlüğünün yıkımını getirmiş ve zor araçlarını parçalamıştır. Bu dönemde, Fedailerin Şah rejimine karşı, Humeyni ile taktik ittifak yapma kararı alması, saflarında bölünmeler yaşanmasına neden olmuştur.

Devrim, işçi, emekçi, kadın ve ezilen halkların eylemleri, devrimci örgütlerin savaşı ve Şii ulemanın katılımı ile başarılmıştır. Ancak siyasi iktidarın kurulumunda, bu ortaklık söz konusu değildir. Siyasi iktidar, çıkarları emperyalizmin, işbirlikçi-tekelci burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarıyla olduğu gibi; proletaryanın, emekçilerin ve özelde kadınların çıkarlarıyla da çelişen, or-

ta burjuvazinin ve küçük burjuvazinin üst katmanlarının temsilcisi konumundaki mollaların siyasi partisi İCP'nin eline geçmiştir.

Sürgüne gitmeden önce monarşik rejime karşı kararlı tutum alan, sürgünde bulunduğu sırada Şah'ın aracılıyla görüşmeyi reddeden ve kitleler üzerinde saygınlık kazanmayı başaran Humeyni, bu yoldan mollaların başlıca temsilcisi ve önderi konumuna gelmiştir. 1 Şubat 1979'da İran'a dönerken, görkemli bir törenle karşılanmış ve Bahtiyar hükümetini tanımadığını ilan etmiştir. Humeyni, vakit kaybetmeden ve devrimin esas sahiplerine danışmadan, Bahtiyar hükümetine karşı Mehdi Bazargan hükümetini ilan etmiştir.

İlk etapta mollalar, şah rejiminin yıkıldığı günlerde oluşturulan ve üyeleri gizli tutulan İslami Devrim Konseyi ile İslami Cumhuriyet Partisi tarafından temsil edilmektedir. Mollalar, iktidarı ele geçirdikten sonra, konumlarını pekiştirme, iktidar aygıtlarını tekellerine alma ve devrimci örgütleri etkisizleştirme politikalarını devreye sokmuşlardır.

30 Mart 1979'da yapılan referandumla, İran'daki rejimin İslam Cumhuriyeti olduğu, Kasım 1979'da yapılan bir başka referandumla ise Humeyni'ye fakih (en yüksek otorite) unvanı verildiği ilan edilmiştir. Böylece Humeyni, anayasanın, yasaların ve hükümetin üzerinde yetkilerin sahibi ve tartışılmaz ilahi otorite konumunu yaratmıştır. Bu ülkenin yeni molla diktatörünün de resmi ilanıdır.

Ocak 1980'de, Ebulhasan Ben-i Sadr Cumhurbaşkanı ve Muhammet Ali Recai ise başbakan seçilmiştir. Yeni iktidar ilk işi, Halkın Fedailerini başta olmak üzere, devrimci örgütlerin kaleleri konumunda olan üni-

versiteleri, "eğitim kurumlarının denjenere ve batı kültürünün kaynakları oldukları gerekçesiyle" kapatarak, dini eğitim kurumlarının sayısını hızla artırmaktır. Mollaların denetimindeki "devrim mahkemeleri" ise, şeriat kurallarına göre işleyen dinsel mahkemelere dönüştürülmüştür. Kadınların, toplumsal ve siyasal alandan dışlanarak, evsel köleler olarak evlere kapatılmaları politikaları hızla yaşama geçirilmiştir. Bu yoldan İslami toplum anlayışının tesisi ve kurallarının güvenceleri oluşturulmuştur. Özgürlük hayali kuran milyonlarca kadının önüne, evsel kölelik, yasa katında konulmuştur.

Humeyni, halkın ve devrimci örgütlerin ellerindeki silahları devlete teslim etmelerini istemiştir. O, Kasım 1979'da başlayan ve 444 gün süren ABD elçiliği işgali ile Eylül 1980'de başlayan ve sekiz yıl süren İran-İrak savaşını, kitleleri kendi çevresinde toplamanın, İslami rejimin siyasal meşruiyetini oluşturmanın ve kurumsal dayanaklarını sağlamlaştırmanın bahanesi kılmıştır. Bulduğu elverişli koşullarda, Cumhurbaşkanı Ben-i Sadr gibi geçici ortaklarından da kurtulmuştur.

1981-1982 yılları, Fedailer ve Halkın Mücahitleri başta olmak üzere, sol, sosyalist, devrimci ve demokratik güçlerin kanlı saldırılar ve katliamlar yoluyla tasfiye edilmesi sürecidir. Humeyni yaptığı yol temizliğinin ardından, iktidarı kendi çevresinde kümelenmiş dar bir mollalar kliğine dönüştürmüştür. Kendisini sorgulanamaz ilahi otorite ilan etmesinin ardından, her sözünün yasa kabul edileceği diktatörlüğünün kurumsal yapı ve dayanaklarını kurarak kurumsallaştırmıştır.

Umutlarla kazanılan devrim sonrası gelen Şii teokrasisi

Şah Pehlevi diktatörlüğünün bas-kılarından bıkan ezilen halklar için devrim, umut ve özgürlük demek-ken, devrimin üzerine konan gerici molla rejimiyle daha koyu bir karan-lığa kapı aralamıştır. Devrim sonras-ı, devletin görev tanımını, dindar ve müminlerden oluşan bir ideal toplum yaratılması olarak belirlenmiştir. Ka-dınlar başta olmak üzere, tüm halklar bu görevle uyumlu biçimde konum-lanmaya zorlanmıştır.

Jına Mahsa Emîni'yi katleden İrşat Devriyelerinin resmi kuruluş tarihi, 2005 olarak ifade edilse de aslında kuruluşu 1980'lere uzanmaktadır. Sivil gönüllülerden kurulan Besic, camilerde oluşturulan Halk Direnişi Birlikleri, İslam Devrimi Komite-leri, Devrim Muhafızları, Jandarma Devriyeleri faşist molla rejiminin yapılandırdığı başlıca zor ve şiddet aygıtlarıdır. Bu aygıtlar aracılığıyla faşist molla diktatörlüğü inşa edilmiştir. Tüm halklar ve toplum dina-mikleri mollalar tarafından yönetile-

cek, eğitilecek ve denetlenecek kitle kabul edilmiştir.

Mollalar, sadece siyasi alanda de-ğil, ekonomik alanda da tüm devlet tekellerinin denetimini ellerine al-mışlardır. Petrol ve gaz kaynakları-nın mülkiyet ve gelirinin yönetim ve denetiminin başındadırlar. Ekonomi-nin diğer sektörlerine, özel mülkiyet ve vakıf mülkiyeti yöntemleriyle egemen olmuşlardır.

Humeyni, 3 Haziran 1989 tarihinde ölünceye kadar, iktidarını güçlendi-rerek sürdürmüştür. En son 1988'de Irak-İran savaşı sonlanırken şove-nizmin baskın havasından da yarar-lanarak binlerce (5 ile 30 bin arası rakam ileri sürülmektedir) devrimci tutsağı idam etmiştir. Bu yıllar İran halkları için, yoksuluğun gölgesinde geçen, baskı, zor, sürgün ve katliam yıllarıdır. Ölümünden sonra yerine, diktatörlük tahtının yeni "ilahi" oto-ritesi Ayetullah Seyyid Ali Hamaney geçmiştir.

Hamaney, tahta, 10 yıl boyunca devam eden ve bir milyon insanın yaşamını yitirdiği İran-İrak savaşı

üzerine çıkmıştır. Bu yıllar, faşist molla rejimine karşı ciddi tepkilerin gelişmediği yıllardır. Savaş sonrası oluşan, ekonomik çöküntü ve faşist molla rejiminin her türlü zoru nedeniyle halkların geriye çekildiği ilk on yılında Hamaney için de “sorunsuz” geçen yıllardır. Ta ki 2009 yılında patlayan ayaklanmaya dek. Ayaklanma, Hamaney’in “iyi diktatör” olmadaki mahirliğini ispatlayacağı yılların da başlangıcıdır.

2009-2020 Ayaklanmalarla Geçen Yıllar

2009 Ayaklanması, daha çok Tahran ve Tebriz merkezli gelişmiş ve diğer kentlere fazla sığmamıştır. Ayaklanma, ilk etapta seçim hilesine karşı Yeşil Hareket (rejimin muhalif kanadı) tarafından yapılan eylem çağrıları ile başlamıştır. Ancak halkın katılımının genişlemesi sonrası, faşist molla rejimini değiştirme hedefine bağlanan demokratik bir ayaklanmaya dönüşmüştür. 17 Haziran’da 1 milyon kişi, Devrim Meydanı’ndan Özgürlük Meydanı’na yürüyerek “Oylarımız nerede?” sloganını yükseltmiştir. Ancak, bu slogan hızla aşılarak yerini “Diktatöre ölüm”, “Özgürlüğün tek yolu direniş”, “Bizler savaştan kadın ve erkekleriz. Kavga davet ettiniz, davetiniz kabulümüzdür”, “İslami monarşiye hayır!”, “İslami cumhuriyete hayır!”, “Şeriat istemiyoruz”, “Tanklar, toplar, Besicler korkutamaz artık bizleri”, “Yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik: İşte İslami cumhuriyet”, “Zorla örtünmeye hayır” sloganlarına bırakmıştır.

Faşist molla lideri Hamaney, 19 Haziran Cuma hutbesinde, sokak gösterileri sürdüğü durumda kan döküleceği tehditlerini savurmuştur. Tehditlere halkların yanıtı 20-22

Haziran tarihlerinde kitlesel biçimde sokaklara çıkmak olmuştur. Böylece faşist molla liderinin, sorgulanamaz kabul edilen “ilahi” otoritesinin hükümünün kalmadığı da ilan edilmiştir. Devrim Muhafızları ile katliamcı Besiclerin sokaklarda uyguladığı sınırsız terör ve katliamlar sonucu ayaklanma adım adım geri çekilse de; 1979 sonrası İran halkları ilk defa bu düzeyde, politik özgürlük talebiyle sokaklara çıkmıştır. Ayaklanmayla tarihsel hafıza tazelenmiş, toplumsal bilinç uyandırılmıştır. Ayaklanmanın öncüsü konumunda olanlar, özgür yaşam istemi en canlı olan öğrenci gençlik ve faşist molla rejiminin evsel köleliği dayattığı kadınlardır.

28 Aralık 2017’ye geldiğinde, İran halkları bir kez daha ayaklanmışlardır. Bu defa ayaklanmanın çapı ve yayıldığı alanlar 2009’u aşan niteliktedir. Meşhed’te başlayarak 100’den fazla bölgeye yayılan ayaklanma aylarca devam etmiştir. Politik İslamcılar ve muhafazakarların merkezlerinden olan Meşhed’ten Kum’a, Tahran’a, Rojhilat’ın Kirmanşah ve Sine kentlerine, Azeri kenti Tebriz’e, Arap kenti Ahvaz’a, Beluci kentleri ve Horasan kentlerine, sanayi kenti İsfahan’a kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Ayaklanma toplumsal adaletsizliğe ve eşitsizliğe karşı özgürlük isyanıdır.

Ayaklanma, işsizlik, yoksulluk, hayat pahalılığı ve yolsuzluklara karşı tepki olarak patlak vermiştir. Ayaklanma yumurta fiyatlarına yapılan zam açıklamasıyla, kent yoksulları tarafından başlatılmıştır, ama mesele yumurta değildir. Ayaklanmada kent yoksulları, işçiler, işsizler, gençler ve kadınlar öncü konumundadır. Devrimci bilinçleri zayıf olan bu kesimler, güçlü öncü örgütlere sahip değildirlere. Buna rağmen

men, kısa sürede “Hamaney’e ölüm”, “Ruhani’ye ölüm”, “Diktatöre ölüm” sloganları, eylemlerin temel sloganları haline gelmiştir.

Ayaklanmaya karşı, rejim yanlısı karşı devrimci güçlerin eylemleri özel olarak örgütlenmiş ve bu yoldan toplumsal bir yarılma, çatışma ortamı yaratılmak istenmiştir. Ayaklanmanın ABD, siyonizm ve Suudi hanedanlığı tarafından kışkırtıldığı yalanı devreder. Dış güçler yalanı, gerici toplum dinamiklerinin rejimi savunma aracına dönüştürülmesi yolundan güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kitleye, “Liderimiz ölü desin, ölelim” tehdit sloganı atırılmıştır. İdam tehditleri de devreder.

Tehditlerle sonuç alamayan faşist molla rejimi, katliamcı Besic güçlerini harekete geçirmiş ve onlarca eylemciyi katletmiştir. Pasdaran ve ordu komutanları da açık dille ayaklanmacıları tehdit etmişlerdir. Üç kentte Pasdaran’ın sokağa çıkmasıyla, ayaklanma geri çekilmiştir.

2017 ayaklanmasının üzerinden iki yıl geçmeden, 15 Kasım 2019 ayaklanması patlak vermiştir. Dünyanın dördüncü büyük petrol üreticisi olan İran iken, petrol tekellerinin sahibi faşist molla rejimi, benzin fiyatlarına yüzde 300 oranında zam yapıldığını açıklar. Bu açıklama ayaklanmanın fitilini ateşlemiş ve ilk eylemler Meşhed’de başlamıştır. Beş gün boyunca devam eden ayaklanma, önce Tahran, Tebriz, Şiraz, Karaj’a ardından da 31 eyalete yayılmıştır ve kısa sürede rejim karşıtı bir karakter kazanmıştır. Ayaklanmacılar, bankalara, Besic binalarına, karakollara, polis araçlarına ve devlet kurumlarına dönük eylemler gerçekleştirmişlerdir.

Ayaklanmacılar, “Benzin fiyatı artıyor, yoksul daha da yoksullaşı-

yor”, “Katil Hamaney hükümün sona erdi”, “Diktatöre ölüm” sloganlarını yükseltmişlerdir. Ayaklanma boyunca faşist molla rejimi tarafından, aralarında çocukların da bulunduğu 304 kişinin katledildiği açıklansa da, bu sayının bin 500 olduğu ve en az 400’ünün kadın olduğunu belirten kaynaklar da mevcut.

Ayaklanmanın ayırmedici özelliklerinden biri de, sosyal medyanın etkin bir iletişim ve örgütlenme aracı olarak kullanılmasıdır. Buna karşı, gerici faşist molla rejimi, 16 Kasım günü internet kesintilerine başlamış ve işlemez duruma getirmiştir. Kesintinin başladığı gün, en az 100 eylemci katledilmiştir. Ayaklanma sonrası, faşist molla rejiminin yetkili ağızlarında “Düşman püskürtüldü, hezimete uğratıldı” açıklamaları yapılmıştır. Bu ayaklanmada da ABD, İsrail, Suudi Arabistan üzerinden “dış güçlerin paralı askeri olan fitneciler” yalanı devreder. Ayaklanmanın faturası Ruhani hükümetine kesilerek, Petrol Bakanı Bijen Zengene görevden alınmıştır.

2020 Covid-19 salgını günlerinde de, İran halkları sokaklardadır ve ayaklanma zincirine bir yenisini eklemektedirler. İran halkları için, artan yoksulluk, işsizlik ve hayat pahalılığının çözümü, faşist molla rejiminde değil onun yıkımından geçmektedir. Haziran günlerinde tüm eyaletlerde halklar eylem halindedir. Faşist molla rejimi bakımından, ayaklanmalar karşısında politika net ve aynı yöntemlerde vücut bulmaktadır. Kendisine ses çıkarmadığı durumda İranlı sayılan halklar, ayaklandığı anda dış güçlerin kışkırttığı, paralı askerler, fitneciler sayılmaktadır. Katliamcı Devrim Muhafızları, Besicler ve bilimlüm mollacı askeri güçler sokak-

lara salınarak, katliam görevini icra etmektedir. Ve elbette demoklesin kılıcının baş tacı durumundaki idam ipleri de salınmaktadır.

**Faşist molla rejiminin yıkımı
yolundan bölge devrimini
kazanmaya**

2022 Eylül'ünde başlayan son ayaklanma, her türlü terör ve saldırıya rağmen durdurulamıyor, ayaklanmacılar geri çekilmiyor. Faşist molla rejimi, uyguladığı sınırsız terör yoluyla halklarda korku yaratmaya çalışsa da esasen kendi geleceğinden korkuyor. İran halkları kadar, faşist molla rejimi de tarihsel olarak ayaklanmalar ve olasılıkları konusunda deneyimli. İsyan ve ayaklanmalarla Şah rejiminin devrildiğini ve bu yoldan iktidara geldiğini biliyor.

Ayaklanmanın ilk günlerinden bu güne, yüzlerce kişi sokak infazları ve işkenceyle katledildi. Binlerce eylemci tutuklandı, işkenceden geçirilip, sakatlandı. Yüzlerce kişi idamla yargılanıyor ve onlarca kişi hakkında idam kararları verildi. Eylemcilerden Muhsin Şikari 8 Aralık 2022'de, Macit Rıza Rahnavard ise 12 Aralık 2022'de, Muhammed Mehdi Karimi ve Seyid Muhammed Hosseini 7 Ocak 2023 tarihinde idam edildiler.

Gerici faşist molla rejimi, korku duvarlarını yıkmış ve aynı hedefe kilitlenmiş halkların karşısında hiçbir gücün duramayacağını çok iyi biliyor. Tam da bu nedenle, bir yandan İrşad devriyelerinin kapatıldığı, kadınların saçlarının başörtüsüyle tamamen kapatılmamasının sorun olmayacağı açıklamalarıyla şirinlik pozları verirken; diğer taraftan iş-

kence, gözaltı, tutuklama ve idam saldırılarını dizginsizce sürdürüyor.

Başladığı günlerden itibaren, sınırlarını aşarak tüm dünyada yankısını bulan ayaklanma, dünya halkları için de yeni bir umut kaynağına dönüşmüştür. Rojhilat ve İran'da son 43 yılda gerçekleşen ayaklanmalardan farklı olarak, katliam ve idamlara rağmen isyan ateşleri aylardır sokaklarda yanmaya devam ediyor. Halklar, geri çekilerek, yeniden gerici faşist molla rejimi koşullarına, kendilerini mahkum etmek istemiyor.

Dış güçler yalanına karşı İran halkları, İran'ın gerçek sahiplerinin kendileri olduğunu, düşmanınca gerici faşist molla rejimi olduğunu ilan ediyor. Rejimin, tüm kurum ve simgelerinin isyan ateşleriyle tutuşturulması sadece simgesel bir anlam taşımıyor. Bu yoldan gerici faşist molla rejiminin korku imparatorluğu yakılıp küle döndürülüyor. Halklar, idamlara yanıtını sokaklardan "diktatöre ölüm" haykırışıyla veriyor.

Gerici faşist molla rejimi, kitle katliamları yoluyla ayaklanmacıları evlerine yollayarak ayakta kalmakta kararlı. Ki bunu başarsa dahi kendisinin evinde rahat uyuma şansı artık bulunmuyor. Ortadoğu bölge devriminin ilk halkası Rojava'ya devriminden sonra, ikinci halkayı eklemeye İran halkları her zamankinden yakın bulunuyor. İran demokratik devriminin başarısı, İran halklarının kararlılığı kadar, diğer bölge halklarının kendi "evlerinde" yeni isyan ateşleri yakarak, faşist sömürgeci rejimlere karşı başkaldırısından geçiyor. 21. yüzyılın, kadın ve toplumsal devrimler yüzyılı olması hayalinin silüeti İran'dan Rojava gülümsüyor.

Rojhilat ayaklanması ve Kürt ulusal bilincinin parçalı karakteri

Arîn Çiya

Diğer parçalardaki ulusal kurtuluşçular da Rojhilat ve İran ayaklanmasının önemini yeterince kavrayamadı. Bu ayaklanmanın aynı zamanda hem genelde Kürt ulusal bilincine muazzam etkilerini hem de sömürgeci rejimleri ezen ulusların ezilenleri nezdinde teşhir etme olanaklarını görmezden geldiler. Kobanê gibi bir ilgi oluşturulup oluşturulmayacağından bağımsız olarak öncülerin bu yönde bir hareketinin her şeyden önce kendi bilinçlerine müdahale bakımından önemi büyüktü. Ne var ki eski kendine kapanmalar, salt parçadan bakmalar, partiler arasındaki süren rekabetler, dar ulusalcı ve sekter yaklaşımlar gibi eski ayak bağları bunu engelledi.

13 Eylül 2022’de saçlarını ahlaki kurallara uygun örtmediği gerekçesiyle gözaltına alınan genç Kürt kadını Jîna (Mahsa) Emîni’nin işkence yapılarak katledilmesinin ardından 17 Eylül’de Rojhilat’da başlayan ayaklanma İran’ın bütününe yayıldı. Beş aydır süren ayaklanma ilk haftalardaki yaygınlığı ve kitleselliğini kaybetse de çeşitli biçimlerde devam ediyor. Ayaklanmacıların doğrudan politik İslamcı faşist rejimi hedeflemeleri, velayet-i fakih sistemini reddetmeleri ve politik özgürlük talebini yükseltmeleri isyanın devrimci karakterini ortaya koyuyor.

Ayaklanmanın Rojhilat’ta başlaması, “Jin, jıyan, azadi” şiarının İran’ın sömürge boyunduruğunda tuttuğu diğer halkların ve bütün İran

ezilenlerinin ortak haykırışına dönüşmesi Kürt ulusal özgürlük mücadelesinin etkisini göstermektedir. Buna karşın Rojhilat’da başlayan ve İran’a yayılan ayaklanmaya diğer parçalardaki Kürt siyasal hareketinin ve birleşik devrim iddiasındaki devrimcilerin, çeşitli tipten ilerici çevrelerin yeterince ilgi gösterdiği söylenemez. Oysa ayaklanma hem Kürt ulusal bilincinin geliştirilmesi hem Kürtlerle diğer ezilen halklar arasındaki ilişkinin sıkılaştırılması hem de ezen ulusun emekçileri ile Kürt ulusu arasında devrimci ittifak zemininin güçlendirilmesi bakımından önemli fırsatlar sunuyordu. Bu makalede bunun nedenleri üzerinde duracağız ve daha çok da Kürt ulusal bilincinin parçalı karakterine odaklanmaya çalışacağız.

Kürt Ulusal Mücadelesinin ve Bilincinin Üç Aşaması

1) Feodal Önderlikler

Osmanlı ve İran devletlerinin feodal özerk Kürt Mirliklerini yıkma ve Kürdistan'ı merkezi devlet kontrolüne alarak sömürgeleştirme çabası 19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdü. Kürt Mirleri buna pek çok ayaklanmayla karşılık verdi. Mirliklerin yıkılmasının ardından Kürtler arasında doğan otorite boşluğunu ulusal bilinci kuşanmış din insanları doldurdu. Birinci emperyalist paylaşım savaşı ile birlikte İran ve Osmanlı devletlerinin merkezi hegemonyasının zayıflaması kimi Kürt aşiretlerinin yeniden öne çıkmasına neden oldu. Şeyh Ubeydullah'a kadar ki 19.yy ayaklanmalarında Kürdistan savunusu dile getirilmiyordu. İlk kez Şeyh Ubeydullah Kürdistan ve Kürt ulusal haklarından bahsetti. Emperyalist paylaşım savaşının sonlarına doğru İngilizlerin egemenliği altındaki Başûr'da Mehmûd Berzencî, Rojhilat'da Simko ve Bakur'da Koçgîrî ayaklanmaları bu dönemin son aşamasını ifade eder. Bu ayaklanmaların hepsi bastırıldı. Bunun

başta gelen nedeni bütün ulusu zihinde eşitleyen ve düşmana karşı birleştiren bir ideoloji olan ezilen ulus milliyetçiliğiyle, ulusal kurtuluş mücadelesine önderlik iddiası ile ortaya çıkanların aşiret liderleri olması arasındaki çelişkidir. Aşiret liderleri diğer aşiretleri kendi egemenliği altında birleştirerek sonuca ulaşmaya çalıştılar. Bunun başarıyla tamamlanması mümkün değildi. Birkaç aşiret veya aşiret federasyonlarının başlattığı ayaklanmalar daha başlangıçta egemenliklerinin sarsılacağı korkusuyla başka aşiretlerin karşı safa geçmeleri ile parçalanıyordu. Haliyle düşmana karşı ulusal birlik oluşmuyordu. Feodal parçalanmışlık ulusal bilincin oluşmasının başlıca engeliydi.

Burjuvazi feodal egemenlere, kralara karşı ulusal eşitlik, adalet ve özgürlük şiarı ile köylüleri ve işçileri kendi egemenliği altında birleştirdi. Feodallerin sınıf karakteri böyle bir birleştirmeye imkan tanııyordu. Kürdistan'da aşiret dışı geniş bir nüfusun da varlığı biliniyor. Ne var ki bunların bağımsız bir varoluşundan söz edilemez, şu ya da bu aşiretin egemenliği altında yaşıyor veya

aşiretlerin yağma saldırılarına maruz kalıyorlardı. Bu dönemin ulusal ayaklanmalarında bu aşiret dışı nüfus kendini ulusun eşit bireyleri olarak göremedi. Böyle olduğu içindir ki Kürt ulusal bilinci aşiret dışı kesimlerde fazla yankı bulmadı.

Kürtler arasındaki din ve mezhep ayrılıkları da feodal önderliklerin yönetimi altında ulusal bilincin oluşmasının önündeki engellerden biriydi. Müslüman inancındaki aşiret reislerinin Êzîdî ve Reya-Heq (Alevî) inancından olan Kürtlere karşı düşmanca davranmaları kaçınılmaz olarak ayaklanmalar sırasında ulusal birliğin oluşmasını engelliyordu.

Kürdistan coğrafyasında Kürtler dışında şu ya da bu büyüklükte Müslüman olmayan Hristiyan inancından pek çok ulus yaşamakta. Kürt ulusal önderleri egemenlere karşı bunlarla ittifak arayışına gireceklerine tam aksine bu ulusları birer rakip olarak gördüler ve ayaklanmaları onları etkisizleştirmenin fırsatına çevirdiler.

Bu dönemde Kürt ulusal mücadelesinin önderliğinin feodal niteliği henüz bir burjuva sınıfın ve buna

bağlı olarak işçi sınıfının oluşmaması; bağımsız bir köylü toplumunun yokluğu koşullarında kaçınılmazdı.¹

2) Aydınlarla feodallerin ittifak dönemi

Feodal ve din insanların önderlik ettiği ayaklanmaların vahşice bastırılması, göçer aşiretlerin zorla yerleştirilmesi ve güçlü aşiretlerin² zorla sürgün edilmeleri, ayaklanmacı aşiretlerin mülklerine el konulması gibi nedenler aşiretlerin politik gücünü önemli ölçüde zayıflattı. Tedrici olarak gelişmekte olan küçük ve orta burjuvazi ile aydın tabaka ulusal mücadelede daha fazla görünür oldu. Yine de sömürgeci uygulamalar nedeniyle ekonomik gelişme henüz eski toplumsal ilişkileri çözmekten uzaktı. Bu nedenle küçük ve orta burjuvazi ve aydın tabaka ulusal kurtuluş mücadelesinde yer alan aşiretlerle ittifak yaptı.

Mahabad'da kurulan Kürdistan Cumhuriyeti bu dönemin en tipik örneğidir.³ Mahabad neredeyse her 10 kişiye bir dükkanın düştüğü bir yerdi. Kaçakçılık ve ürün dağıtımının keşişme noktasıydı. Okur yazar ve

¹ "Bu koşullarda feodaller, aşiret reisleri, din insanları neden Kürtlük davasını yürüttüler?" diye sorulabilir. Bu bir başka makalenin konusu olsa da şu kadarını söylemek gerekir ki, bunun birinci nedeni Kürtlük bilincinin tarihsel derinliğidir. Dili, edebiyatı ve folkloru, gelenekleri, yaşamı üretim biçimi ile birlikte oluşan bu tarihsel birikim Kürtlük bilincinin tarihsel zeminini oluşturur. Bu nedendir ki, egemen devletlerin Kürt Mirliklerini, özerkliklerini yıkarken ve daha sonra Kürdistan'ı sömürgeleştirirken Kürt bilincini de kırmaya yönelmeleri, dil, edebiyat ve tarihi yok saymaları, yasaklamaları anlaşılırdır. İkinci nedeni Kürdistan'ın tarihsel niteliğidir. Kürdistan'daki özerk Mirlikler kendilerini Kürt olarak tanımlayan ve geçmişlerini Medlere kadar dayandıran liderler tarafından yönetilmiştir. Bu devletlerin yıkılması Mirlere karşı olmanın ötesinde Kürtlere yapılan bir saldırı olarak görülmüştür.

² Kürt aşiretlerinden söz ederken bunların birer politik birlik olduğu ve pek çoğunun birer federasyon içinde birleştiği, sıradan bir klan birliği olmadığı akıldaki tutulmalıdır. Kimi yerlerde Kirmanckî (Zazakî) ve Kurmançî konuşanların aynı aşiret çatısı altında bulunmaları bunun kanıtlarından biridir.

³ Kürt aydınlarının da yer aldığı Xoybûn'un önderlik ettiği Ağrı ayaklanması bu çerçevede ele alınabileceği de küçük ve orta burjuvazinin etkisinin yok denecek kadar zayıf olması nedeniyle bu yönüyle tipik bir örnek olarak değerlendirilemez. Buna karşın yarattığı büyük kahramanlık destanı ile Kürt ulusal bilincinde büyük bir yer edinmiştir. Bu nedendir ki Gazi Muhammed Kürdistan Cumhuriyeti'ni ilan ederken Ağrı Kürt Cumhuriyeti'ni miras aldıklarını belirtmiştir.

eğitilmiş insan sayısı görece yüksekti. Şehir merkezi böyle olsa da bütün çevresi ile birlikte aşiret ilişkileri temelinde yürütülen tarım ve hayvancılık temel geçim kaynağı olmaya devam ediyordu.

2. Emperyalist Paylaşım Savaşları sırasında Mahabad aydınlarının önderliğinde Komeley jiyanevey Kurd/Kurdistan⁴ kurulmuştu. Örgütün adı amacının içeriğini etkili biçimde yansıtıyordu. Bu örgütten hemen önce Başûr'da yine aydınların önderliğinde Hêwî⁵ adında bir örgütlenmeye girişilmişti. Keza Rojava'da Hawar dergisinin yayınlanması ve bu dergi etrafında bir aydınlar topluluğunun oluşması bu yönde bir gelişmenin tesadüf olmadığını gösterir. Her üç hareketin de ortak özelliği diğer parçalarla ilişki arayışıdır. Hawar dergisini yayınlayanlar Başûr'la ilişkiye geçmeye çalışmış, buradaki aydınlarla bağlar kurmuş, Başûr'daki Hêwî örgütünü Mahabad'da şube açmaya girişmiş, Rojhilat'daki Komeley ise Başûr'da örgütlenmeye başlamış ve Bakur'la Kürdistan'ın özgürlüğü temelinde bir sözleşme yapılmasına öncülük etmiştir.

Kürdistan'ın toplumsal ekonomik koşulları nedeniyle bu aydınlar ulusal mücadeleye öncülükte ileri atılsalar da Kürt toplumunun henüz büyük çoğunluğu aşiret ilişkileri altındaydı. Kaçınılmaz olarak aşiretler Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin

toplumsal tabanını ve savaşçı gücünü oluşturmaya devam ediyordu. Keza aydınların birçoğu da bu aşiret ilişkilerinden kopuk değildi. Yine de denilebilir ki aydınlar, küçük ve orta burjuvazi ulusal hareketi daha demokratik bir yönde ileri iterken hareket içindeki aşiret liderleri onu geri çekiyordu.

Mahabad'da Kürdistan Cumhuriyeti ilan edildiğinde ulusal bilincin gelişmesi yönünde muazzam önemde önlemler alındı. Kürtçe eğitim veren okullar açıldı. Kürtçe dergi ve gazete yayınlandı. Kürtçe yayın yapan radyo istasyonu kuruldu, Kürt bayrağı göndere çekildi ve milli marş kabul edildi. Belki bütün bunlardan daha önemlisi bir cumhuriyetin ilan edilmesidir. Daha öncekiler, örneğin Berzenci ve Simko krallık ilan etmişti. Sadece bu bile ulusal bilincin gelişmesinin bu yeni aşamasını göstermek bakımından yeterlidir.⁶ Bütün bu ileri adımlara karşın Kürdistan köylüsünün taleplerini dile getirmekte, bir toprak reformuna girişmekte yetersiz kaldı. Bu o kadar da üstesinden kolay gelinebilecek bir hareket değildi. Aşiret ilişkileri toplumsal hayatta baskın olmaya devam ediyordu. Toprak reformu gibi girişimler olduğu kadarıyla aşiretlerle ilişkileri daha baştan baltalardı. Diğer yandan bir toprak reformuna girişmemek de aşiret içinde ya da dışında feodal beylere bağlı emekçi köylülerin bağımsız bir toplumsal

⁴ Kürdistan Diriliş Topluluğu. Kimi tarihçiler Komeley jiyanevey Kurd, kimi tarihçiler ise Komeley jiyanevey Kurdistan olarak yazıyor.

⁵ 1939'da kurulan örgüt, 1945'te Komeley'in Başûr'daki örgütünü olan Rizgarî ile birleşti.

⁶ Kuşkusuz bu gelişmede Sovyetler Birliği'nin ve aynı dönemde İran toprakları içinde kalan Azerbaycan'daki demokratik cumhuriyetin etkisi ve katkısı göz ardı edilemez. Yine de bu etkinin abartılmaması gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi Kürt aydın hareketinin daha görünür olmaya başladığı, Mahabad gibi burjuvazlaşmanın görece geliştiği bir dönemde uluslararası ortam ve Sovyetler Birliği cumhuriyetin ilanında kolaylaştırıcı bir rol oynadı.

kuvvet olarak mücadeleye dahil olmalarını önlüyordu. Bu da cumhuriyetin toplumsal tabanını daha baştan daraltıyordu.

Cumhuriyetin asıl zayıflığı olduğu kadarı ile ittifak ilişkileri değil bu ilişkinin dışında kalan aşiretlerin varlığıydı. Bunlar cumhuriyetle birleşeceklerine merkezi hükümet ile iş tuttular ya da pasif kaldılar. Cumhuriyetle ittifak içinde olanlar da cumhuriyetin zayıfladığı anda onu hızla terk ettiler.

Benzer bir gelişme daha uzun erimli olarak Başûr'da yaşandı. Başûr'da bir kısım ilerici milliyetçi aydınların öncülüğünde PDK-I kuruldu. Barzani partinin genel sekreterliğine seçildi. Barzani SSCB'den döndükten sonra⁷ partiyi bütünüyle ele geçirdi. Parti Barzani'ye mecburdu çünkü savaşçılar onun komutası altındaydı. Aşiret bağları güçlüydü. Birçok aşiret lideri ilerici fikirleri ulusal kurtuluşun zorunlu bir gereği olarak değil de kendi varlıklarının ortadan kaldırılmasının yolunu açacağından endişe ediyordu. Bunun zorunlu sonucu olarak da ulusal mücadeleye katılmak yerine sömürgeci-lerle işbirliğini tercih ettiler.

Ne aşiretlerden kopabilirsin ne de onsuz var olabilirsin. Aşiretlere dayandığında yalnızca seni ezen düşmanla değil sana rakip olan aşiretlerle de boğuşmak zorundasın. Aynı zamanda emekçilere, onların talepleri ekseninde seslenme olanağını yitirirsin. Aşiretlere dayanmadığında ise

yeterli düzeyde savaşçı bulamazsın. O günkü toplumsal ilişkiler ve güçler nedeniyle bu handikabı aşmak güçtü.

Barzanilerin iktidarı o dönemin bir kalıntısı olarak yaşamaya devam ediyor. O dönem için anlaşılır olan bugün için kabul edilemezdir.

3) Sömürgeleştirmenin Artan Etkisi Toplumsal İlişkilerde Hızlanan Değişme

Sömürgeci siyasi baskı ve zorbalığın aşirete dayalı geleneksel toplumsal ilişkileri darbelemesi ve kapitalist sömürgeci ekonominin zorunlu sonucu olarak kendi kendine yeterli geleneksel üretim ve geçimin yıkılması ile artan yoksullaşma 20. yy'ın ikinci yarısındaki Kürdistan gerçeğinin bir resmini verir bize. Eğitim görenlerin artan sayısı, şehirlerin büyümesi, kadınların iş ve öğrenim alanlarında daha görünür olması dönemin özelliklerinden birkaçıdır. Bu koşullar aşiret ve geleneksel bağlardan azade görece geniş bir toplumsal tabana yayılmış bir aydınlar kuşağının ortaya çıkmasını sağladı. Artan yoksullaşma, işçileşme ve işsizleşme, topraksız ya da küçük toprak sahiplerinden oluşan geniş bir yoksul köylü nüfusunun varlığı Kürtler arasında ulusal kurtuluşla birlikte sosyal kurtuluş özlemlerinin giderek bir toplumsal bilinç oluşturmasını sağladı. İşçiler ve yoksullarla birleşen aydınların öncülüğünde ulusal kurtuluşu sosyal kurtuluşla birleştiren bir Kürt siyasi damarının çok

⁷ 1943'de başlayan ve 1945'de genişleyen ancak yenilgiyle sonuçlanan Başûr'daki ayaklanmadan sonra Rojhilat'a geçen Barzanî, Mahabad'da ilan edilen Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluşuna katıldı ve cumhuriyetin başkomutanı oldu. Cumhuriyetin yıkılmasının ardından SSCB'ye geçti. PDK 1957 kongresinde Marksist-Leninist bir çizgi benimsediğini ilan etti. Bu Barzanî'nin eğiliminden öte PDK'deki ilerici aydınların etkisini ifade eder. 1958'de Abdülkerim Kasım'ın bir darbeye Irak'ta krallığa son vermesinin ardından Barzanî Başûr'a döner.

daha belirgin hale gelmesini sağladı. Bu temelde yeni siyasi partiler ve oluşumlar ortaya çıktı.⁸

Rojhilat'da Komeley'in, Bakur'da PKK'nin ortaya çıkışı bunun iki tipik örneğidir.

Komaleyle ve PKK'yi kuran öncüler 1968 öğrenci hareketi içinden çıktılar.⁹ Her ikisi de yoksul köylüleri ve işçileri ulusal kurtuluşun başlıca toplumsal güçleri saydı ve sosyalizm savunusu ile onlar arasında örgütlendi. İlerleyen yıllarda öğrenci gençler ve bilhassa genç kadınlar artan sayıda mücadele safına katıldı.

Bu demek değildir ki geleneksel yapı ve ilişkiler bütünüyle ortadan kalkmıştı. Hayır. Sömürgeci siyasi baskı ve sömürgeci ekonomi eski bağları ne denli keserse kessin eski toplumsal bağlar bütünüyle ortadan kaldırılamazdı. Bağlardaki zayıflama ulusun bağımsız bir iktisadi ve sosyal gelişme olanağından yoksun olması nedeniyle devrimci bir hamlenin sonucu değil tedrici bir süreçte oluşuyordu. Kaldı ki sömürgeci tahakküm bir yandan geleneksel bağları çözerken diğer yandan eski toplumsal ilişkileri ayakta tutarak işbirlikçileşme zeminini korumaya çalışıyordu.

Bu yeni siyasi ve toplumsal koşullar altında bir yandan geleneksel ulusal kurtuluşçular varlığını korurken diğer yandan ulusal kurtuluşu sosyal kurtuluş hedefiyle birleştiren akımlar güçleniyordu.

Rojhilat'daki durum bu bakımdan tipiktir. Geleneksel ulusal kurtuluşçu ve sosyal demokratik bir

program benimseyen PDK-İ geleneksel bağların görece güçlü olduğu Rojhilat'ın dağlık olan batısı ve kuzey batısında etkinliğini sürdürürken Komeley tarıma elverişli, eğitilmiş sayısının, işçileşmenin ve şehirleşme oranının görece yüksek olduğu Doğu ve Güney'de güçlenmiştir.

Başûr ise tersinden tipik bir örnektir. Barzani ailesi başından itibaren buradaki Kürt ulusal hareketi üzerinde tahakküm kurmuş ve yeni toplumsal hareketlere karşı durmuştur. YNK buna bir tepki hareketi olarak çıksa da o da giderek PDK'ye benzemiştir. Bu iki partinin çatışma

Y NK buna bir tepki hareketi olarak çıksa da o da giderek PDK'ye benzemiştir.

ve uzlaşmalarla dolu tarihi, birbirini durmadan çeken ve iten bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Değişen toplumsal koşullar nedeniyle her ikisi de geçmişe aittir. Ne var ki bir çeşit oligarşik cumhuriyet haline getirdikleri egemenlik bölgelerinde askeri ve mali hegemonyaları nedeniyle daha ileri ve yeni siyasal oluşumlar yeterli etki gücüne erişmeden sönmelenmektedir. YNK'den ayrılan Goran Hareketi bunun örneklerinden biridir. Yine de bu durum giderek sürdürülemez bir hal almaktadır. Toplumsal temel değişiyorken eski ilişkilere dayalı hegemonya biçimlerinin ayakta kalması giderek daha

⁸ Geçmiş dönemde de sosyalizm fikrinin SSCB'nin varlığı nedeniyle aydınlar arasında belli bir etkisi vardı. Yine bu fikir bir program halinde ortaya çıkarılmadı ve sosyalistler zayıf toplumsal tabanları nedeniyle güçlü aşiret liderleri tarafından geri püskürtüldü.

⁹ PKK dışında da sosyal kurtuluşçu akımlar vardı fakat 12 Eylül askeri faşist darbesi karşısında bunlar tutunamadı. PKK Bakur'da direniş ve savaşıllığı ile ayakta kaldı ve gelişti.

da zorlaşmaktadır. Fakat bu iki parti burada iktidarı hegemonya alanlarını ayırıştırarak paylaştıkları için bu iktidarın yıkılması ya dış güçlerin müdahalesi ya da devrimci bir hamleyle mümkün olabilir ki, her ikisinin de koşulları giderek olgunlaşmaktadır.

Ulusal Bilinçte Kırılmalar ve Yeşermeler

Kırılmalar

Üçüncü dönemin en öne çıkan özelliklerinden biri sömürgeci devlete olan siyasi ve iktisadi entegrasyonun derinleşmesidir.

Geleneksel kendi kendine yeterli geçimlik üretim ve sömürgeci yağ-

Sömürge merkezlerle entegrasyonun sıkışması birleşik bağımsız Kürdistan fikrinin giderek soluklaşmasını beraberinde getirdi.

ma ile birleşen feodal sömürünün yerini giderek sömürgeci kapitalist pazar aldı. Siyasi ve iktisadi ilhakı derinleştikçe Kürdistan'ın bir sömürge pazarı olarak sömürge merkezi pazarlara bağımlılığı arttı. Kürdistan pazarının bağımsız bir varlık haline gelmemesi, sömürgeci devletlere iktisadi ve siyasi bağımlılık sosyal hayatın ve ilişkilerin de egemen devlete göre şekillenmesini beraberinde getirdi. Kürdistan'ın her bir parçası diğerinden daha izole hale geldi ve bağımlı oldukları devletlerin şekillendirme baskısı altında kaldı. Bu şekillendirmenin sıkı bir asimilasyondan ibaret olduğu açıktır.

Elbette her bir parçanın gelişimi diğerinden farklıydı. Örneğin Türkiye'de İstanbul, İzmir, Adana, Mersin gibi şehirlerde büyük bir Kürt nüfus toplandı. Öyle ki İstanbul, Bakur'daki Kürt nüfusun yoğunlaştığı en büyük şehir haline geldi. Rojhilat'da ise köyden şehre göç büyük oranda Kürdistan içinde kaldı. Kürt köylerinden göçenler Kürt şehirlerinde toplandı. Başûr için de aynı şey söylenebilir. Bakur'da asimilasyonun diğer parçalardan derin olmasında doğrudan sömürgeci politikaların yanı sıra sömürge şehir merkezlerine doğru¹⁰ gerçekleşen göçün etkisi yadsınamaz.

Sömürge merkezlerle entegrasyonun sıkışması birleşik bağımsız Kürdistan fikrinin giderek soluklaşmasını beraberinde getirdi. Her parça kendi içine daha çok kapandı. Her parça diğerine daha da yabancılaştı. Her parça kaçınılmaz olarak bağımlı oldukları egemen ülkenin siyasi ve ekonomik ilişkilerine göre yön tayin etti. İdeolojik pozisyonları farklı olsa da hemen hepsi "özerklik" hakkının elde edilmesi ile kendisini sınırladı. Rojhilat'daki partilerin hepsi, bir federasyon hakkı elde etmeden önceki Başûr partileri, Bakur'daki Kürt ulusalcısı partiler kendilerini özerklik sınırına hapsettiler. PKK başlangıçta bağımsız Kürdistan şiarını yükseltse de giderek stratejisi kırıldı ve demokratik özerkliğe geriledi.

İkinci dönemde yeşeren demokratik ilişki ve birleşik Kürdistan bilincinde daha sonra büyük kırılmalar yaşandı. Kürt ulusal kurtuluşçu partiler arasında çatışmalar ulusal mücadeleyi derinden yaraladı. Başûr'da PDK-I ile YNK, Rojhilat'da Komeley ile PDK-İ

¹⁰ Elbette bunun da sömürgeci politikaların bir ürünü olduğu unutulmamalıdır.

arasında ittifaklar ve kanlı çatışmalar birbirini izledi. Bununla sınırlı kalmadı, Barzaniler Şah ile ittifak yaparak PDK-I'nin 1960'lardaki önderlik ettiği köylü isyanlarını ezmede İran devletinin ve 1980'lerde Kürt partilerinin büyük serhildanını bastırmak için Humeyni'nin yardımına koştu. PDK-I ve YNK'nin PKK'ye karşı Türk devleti ile ortak hareket etmesi, ardından PDK-I'nin YNK ile savaşı ve daha sonra PDK-I'nin PKK ile çatışması birakujî olarak adlandırılan bu iç çatışmalar ulusal mücadele ve ulusal bilinçte büyük yıkımlara yol açtı.

Yeşermeler

2007-08'deki emperyalist küreselleşme krizinin kapitalizmin varoluşsal krizinin bir semptomu olması ve bunun devamında bütün Arap coğrafyasını saran halk ayaklanmaları yeni bir döneme girildiğini gösteriyordu. Kapitalist dünyayı saran siyasi ideolojik ve iktisadi krizle birlikte "istikrar" yerini "kaos"a bırakmaktaydı. SSCB'nin yıkılması ve Çin'in kapitalist dünyaya entegre olması ile birlikte tarih sahnesinden çıkmış gibi görünen emekçiler ayaklanmalarla sahnenin yeniden önüne fırlamaktaydılar.

Kürdistan'ın bundan etkilenmesi mümkün değildi.

Türk devleti ve politik İslamcı körfez devletlerinin ABD himayesinde Suriye'deki halk ayaklanmasına müdahale ederek ayaklanmayı politik İslamcı bir kanala çekme girişimleri IŞİD'i ortaya çıkardı. IŞİD'in bir devlet kurma girişimi ABD ve diğer emperyalistlerin çıkarlarına uygun değildi ve bir düşman kuvvet olarak algılandı. Türk devleti ise IŞİD'i Ortadoğu'daki egemenlik sahasını genişletmek ve bütün Kürt kazanımlarını ortadan kaldırmak için desteklemeye ve yönlendirmeye devam etti. Türk devleti IŞİD eliyle Başûr'daki federatif devleti yıkarak burayı yeniden kontrolü altına almaya girişti. IŞİD'in Şengal'de Ezîdî soykırımına girişmesinin daha vahim sonuçlara ulaşmasını Barzani güçleri kaçarken PKK'li gerillaların engellemesi, IŞİD'in Musul'dan sonra Hewler ve Kerkük'e yönelmesine yine gerillanın karşı koyması PKK öncülüğündeki Kürt ulusal hareketinin hem Kürtler arasında hem de dünya ölçeğinde saygınlığını artırdı. Kobanê direnişi ve savunma-

sı ise bu bakımdan tam bir dönüm noktası oldu. Kobanê direnişi Kürt ulusal bilincinde bir sıçrama yarattı. Birbirinden kopuk ve izole olan her bir parçadaki Kürtler arasında ulusal duygular ve bilinç yeniden mayalandı.

Sadece Kobanê savunması ve IŞİD'in yenilgiye uğratılması değil Rojava'da halkçı demokratik yeni bir sistemin inşa edilmesi, Rojava'daki halklar arasında eşitlik temelinde kardeşliğin inşası, kadın özgürleşmesinde devrimci adımlar atılması Kürt ulusal bilincinde derin etkiler yarattı.

Yeni Bilinç ve Eski Ayak Bağları

Rojhilat'daki son ayaklanma Kürt ulusal bilincinin ne derece canlı olduğunu ve diğer parçalardaki mücadeleden ne derece derinden etkilendiğini gösterdi.

Katledilen, yaralanan, idam edilen ve tutuklananların büyük çoğunluğunun daha önce örgütlü bir ilişki içinde olmaması Kürt ulusal bilincinin ne derece yayıldığını ve militanlaştığını gösteriyor. Bununla birlikte ayaklananların yine ezici bölümünün Kürt yoksullarından oluşması ve taleplerinin ulusal özgürlüğün elde edilmesinin ötesinde faşist molla rejiminin yıkılmasını içermesi ayrıca kaydedilmelidir.

Çok önemli bir başka gelişme diğer ezilen halkların Kürtlerin direnişini sahiplenmesi ve ezilen halkların rejime karşı aynı doğrultuda harekete geçmesidir. Özellikle Beluci halk hareketi bu bakımdan büyük öneme sahiptir.

Rojhilat'da başlayan Jina Emîni şahsında bir onur ve özgürlük hareketine dönüşen isyan egemen ulustan ezilenleri de mücadele saflarına

çektik. Bu da birleşik İran devrimi için giderek güçlenen bir zemin oluşturmaktadır.

Dün apolitik gibi görünen kadın ve gençlerin ayaklanmacıların büyük kesimini oluşturması Rojhilat bakımından ulusal çelişkilerin yanı sıra cins ve sınıf çelişkilerinin çözümünün de gündemde olduğunu gösteriyor.

Rojhilat ve İran ayaklanması gösterdi ki ulusal, cinsel ve sınıfsal çelişkiler iç içe geçmiştir. Bu gerçeği dikkate almayan hiçbir hareketin başarı şansı yoktur. Bu bakımdan halk bilinci öncü bilincin önüne geçmiştir.

Öncü bilincin geriliği eski ayak bağlarından geliyor. Ayaklanmaya

**Rojhilat ve İran
Ayaklanması gösterdi
ki ulusal, cinsel ve sınıfsal
çelişkiler iç içe geçmiştir.
Bu gerçeği dikkate
almayan hiçbir hareketin
başarı şansı yoktur.**

önderlik etmek için yeni bir pozisyon almayı başaramadılar. Ne Rojhilat çapında bir ulusal cephe inşa edebildiler ne de diğer ezilen halklarla bir birlik kurabildiler ne de İran ezilenleri ile birleşmeyi sağlayacak politik zeminler oluşturabildiler. Her biri bulunduğu yerde kalarak ayaklanmaya müdahil olmaya çalıştı. Bununla bir yere varılmayacağı en fazladan nicelik bir etki sağlayacağı ortadaydı.

Diğer parçalardaki ulusal kurtuluşçular da Rojhilat ve İran ayaklanmasının önemini yeterince kavrayamadı. Bu ayaklanmanın aynı zamanda hem genelde Kürt ulusal

bilincine muazzam etkilerini hem de sömürgeci rejimleri ezen ulusların ezilenleri nezdinde teşhir etme olanaklarını görmezden geldiler. Kobanê gibi bir ilgi oluşturulup oluşturulmayacağından bağımsız olarak öncülerin bu yönde bir hareketinin her şeyden önce kendi bilinçlerine müdahale bakımından önemi büyüktü. Ne var ki eski kendine kapanmalar, salt parçadan bakmalar, partiler arasındaki süren rekabetler, dar ulusalcı ve sekteer yaklaşımlar gibi eski ayak bağları bunu engelledi.

Birleşik Devrim Stratejisi Güden Komünistlerin Ayak Bağları

Rojava devriminden bu yana Kürtler Ortadoğu'nun sürükleyici devrimci gücü olduğunu gösterdi. Bu realite Rojhilat'daki ayaklanmada bir kez daha kanıtlandı. İran'da Kürtler hesaba katılmadan ve onlarla birleşilmeden bir devrim stratejisi oluşturulamaz. Kürt ulusal bilincinin geldiği aşamada bu geri dönülmez bir durumdur. Türkiye'de de durum farklı değil. Türkiye'nin belirleyici devrimci demokratik dinamiği Kürt halkıdır. Onu hesaba katmayan, onunla birleşmeyen bırakalım devrimci, herhangi demokratik hareketin başarı şansı yoktur.

Rojhilat ve İran devrimci ayaklanması gösterdi ki derinleşen toplumsal ve sınıfsal çelişkiler pekâlâ bütün İran ezilenlerini devrimci bir doğrultuda birleştirebilir. Ulusal, cinsel ve sınıfsal çelişkiler ortak bir devrimci programın ve stratejinin konusu haline getirilebilir.

Ne var ki Kürt ulusal bilinci ve mücadelesinin devrimci içeriği kavranmadıkça, Rojhilat'ın İran'ın değil Kürdistan'ın bir parçası ol-

duğu bilince çıkarılmadıkça, Rojhilat ayaklanması ile ortaya çıkan devrimci enerjinin Kürdistan'ın diğer parçalarına ve bütün Kürtlere taşınması ile yalnızca ulusal değil cinsel ve sınıfsal çelişkiler temelinde bir bilinçlenme ve devrimci aktarıma yol açacağı, İran'daki devrimci ayaklanmanın başarısının Ortadoğu'da büyük altüst oluşlara sebep olacağı anlaşılmadıkça ayaklanmaya ilgisizlik aşılamaz.

Komünistler kendini öncekinden farklı olarak Türkiye ve Kuzey Kürdistan partisi olarak değil Türkiye ve Kürdistan partisi olarak tanımlıyorlar. Bu demektir ki Rojava gibi

İran'da Kürtler hesaba katılmadan ve onlarla birleşilmeden bir devrim stratejisi oluşturulamaz.

Rojhilat da komünistlerin ilgi alanındadır. Rojava'daki devrim onu ne kadar ilgilendiriyorsa Rojhilat'daki ayaklanma da o derece ilgilendiriyor. Olması gereken budur. Ne var ki bilinç eskidir, program ve stratejinin gerisindedir.

Oysa Rojhilat ve İran devriminin analizinden çıkarılabilir ki, komünistler bu yeni gerçekliğe ve gelişmelere kendini adapte etmekte avantajlı konumdadırlar. Çünkü program ve stratejileri buna uygundur. Sosyalist yurtseverlik, kadın devrimi, birleşik devrim, birleşik devrimci önderlik, birleşik Kürdistan ve Ortadoğu devrimi anlayışları ile etki güçlerini bugün olduğundan çok daha ileriye taşıyabilirler.

Ne var ki Kürt komünistleri bir Kürt yurtseveri haline gelmeden Kürt sosyalisti olarak kitlelere ön-

derlik edemez. Kürt dili, kültürü, edebiyatı, ulusal marşı, bayrağı ile asimilasyona karşı bir barikat örneğidir. Kürt emekçileri arasında bağımsız bir Kürdistan kuvveti olarak yükselmez.

Konu sadece Kürt komünistlerini ilgilendirmiyor. Kürt halkı ile birleşmeden, Kürt halkını kazanmadan bir devrim söz konusu olamaz. Peki nasıl olacak bu? Kürtler sadece Kürdistan'da yaşamıyor. Eğer komünist partisi aynı zamanda Kürtlerin de bir partisi ise Kürt ulusal mücadelesine, Kürt dili, edebiyatı, kültürüne ilgi bütün komünistlerin görevi olmalıdır.

Rojhilat'daki ayaklanmada Kürt ulusal marşı haykırılıyor, aynı marş Rojava semalarında yankılanıyor. Eğer kendinizi aynı zamanda bir Kürdistan partisi olarak niteliyorsanız, Kürtlerin ulusal kurtuluş marşına, bayraklarına, sembollerine sahip çıkmalısınız. Ulusal kurtuluş mücadelesine liderlik etmek ve onu sosyal kurtuluşla birleştirme görüşünüz dosdoğru bunu gerektirir.

Rojhilat gösterdi ki, Kürtler arasında yeni bir ulusal aydınlanma dönemi başlamıştır. Sömürgeci asimilasyon ne derece etkili olursa olsun buna karşı direniş Kürt gençliği ve kadınları arasında daha etkili biçimler almaktadır. Bunlar sosyal kurtuluş mücadelesinin en devrimci toplumsal kuvvetleridir. Rojhilat'daki gibi bu toplumsal kuvvetlere büyük oranda henüz ulaşılmamıştır. Bunlara ulaşmak büyük bir devrimci atılıma yol açacaktır. Ne var ki onların sınıfsal ve cinsel kurtuluş özelemleri ulusal kurtuluş özelemleri ile birlikte ele alınamazsa ulaşma gerçekleşemez.

Kürt ulusu hem mücadelesi hem de göç nedeniyle hiç olmadığı kadar birbiriyle temas halindedir. Kürdistan'ı da temsil eden parti bu gerçekliği daima göz önünde bulundurmalıdır. Türkiye şehirlerindeki Kürt ezilenlerin sınıfsal ve cinsel olduğu kadar ulusal taleplerini hesaba katmayan, Türkçeden başka dil kullanamayan, Kürdistan'ın diğer parçalarına bilhassa Rojhilat ve Başûr'a ilgisiz kalan, kendisini Bakur'la sınırlayan pratikten ve anlayıştan uzaklaşmalıdır.

Ne var ki Kürt komünistleri bir Kürt yurtseveri haline gelmeden Kürt sosyalisti olarak kitlelere önderlik edemez.

Rojhilat'a ilgi enternasyonalist bir görev değildir, Kürdistan devrimine bir ilgidir. Mesele böyle kavranmadığında Kürt ulusal bilincine komünist etkide bulunmak daha da zorlaşacaktır. Ama aynı zamanda Türk, Arap ve Fars halklarının egemenlik altında bulunduğu şovenizme müdahale imkanları da kullanılmamış olacaktır.

Türkçeden başka dil kullanamayan, Kürdistan'ın diğer parçalarına bilhassa Rojhilat ve Başûr'a ilgisiz kalan, kendisini Bakur'la sınırlayan pratikten ve anlayıştan uzaklaşmalıdır.

Kürt ulusal bilincine yabancılaşma, ondan uzak durma eğilimi, Kürt dili, edebiyatı, tarihi hakkında içinde bulunulan derin cehalet aşılardan Kürt ulusu ile devrimci birleşme stratejinin belirlediği düzeyde gerçekleş-

şemez. Bütün bu uzak durma, yabancılaşma ve cehalet halleri Kemalist asimilasyonun komünistler arasındaki gizil etki düzeyini göstermektedir.

Bu asimilasyona karşı mücadele ulusal değil doğrudan doğruya bir sınıf mücadelesidir ve ideolojik bir sorun olarak ele alınmalıdır.

İran ayaklanmasından özgürlüğe gençliğin rolü

Nidal Güney

Ayrıca rejimin propaganda kanalları idam edilecek gençlerle yaptıkları son röportajları yayınlarak gençleri itibarsızlaştırmaya, halk nezdinde gözden düşürmeye çalışıyor. Ancak idam edilmeden hemen önce yapılan röportajında “Öldüğümde ağlamayın, yas tutmayın dans edin, şarkı söyleyin” diyen Mecidırza Rahnevard’ın bu vasiyeti üstüne anneler, babalar, halk, aksine katledilen gençlerin mezarı başında dans ediyor, şarkı söylüyor; molla rejimine karşı savaşta gençlere sahip çıkıyor ve inancı diri tutuyorlar.

İran ve Rojhilat’ta kadınların ve gençlerin öncülük ettiği ayaklanma 5. ayına girdi. Yüzlerce insanın faşist molla rejimi tarafından katledildiği; binlercesinin tutuklandığı, işkence gördüğü, kaybedildiği koşullarda İran halkları liselerde, üniversitelerde, Kürdistan’ın mahallelerinde oluşan kıvılcımı İran’ın her bir sokağında yakılan ateşe dönüştürdü. Faşist molla rejimi kendi meşruiyetini yeniden kurmayı bırakalım, varlığını devam ettirebileceği unsurları bile muhafaza edemiyor, İran halkları kadınlara, gençlere, tüm ezilenlere cüret olmayı sürdürüyor.

Faşizme ilk taş gençliğin elinde yükseliyor

İran’ın mücadele tarihi çok uzun zamana dayanıyor. 1979’e dek Pehlevi hanedanlığının sonunu getiren müca-

delede devrimci örgütlerin temeli üniversitelerde atılmış, devrimin fitilini yakan ayaklanma da devrimci örgütler ve onların daha çok dayandıkları öğrenciler ve kent halkı tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine aynı şekilde kitlesinin büyük bir çoğunluğu üniversite öğrencileri arasında bulunan ve İslam Devrimi’nden sonra mollalara karşı savaşımı sürdüren Halkın Fedailerini (Çoğunluk), başta gelmek üzere devrimci örgütlere darbe vurma amacıyla mollalar 1979’dan kısa bir süre sonra üniversiteleri kapattı. İster Şah ister mollalar olsun faşizm, sonunu getirecek sürecin dinamosu olan gençliğe karşı her daim önlemni aldı; gençlik ise Şah rejimine karşı ilk kurşun olan Siyahkel baskını ya da molla rejimini sarsan Jına Emîni ayaklanmasında olduğu gibi her daim ilk taşı atmaya bildi.

İran’da aslında her an irili ufaklı, bildiğimiz ya da bilmediğimiz eylemler oluyor. Bu eylemlerin çoğu ekonomik taleplerle ortaya çıksa da 43 yıllık baskının sonucu olarak her daim bir politik isyana kapı aralıyor. Bugünkü ayaklanmaya ulaşıncaya dek İranlı gençler ekonomik taleplere sahip olan 2018 ile yakıt zammıyla başlayan ve bir ayda bin 500 kişinin katledildiği 2019 isyanlarını gördü. Ancak bu isyanlara toplumun geniş kesimleri katılım gösterdiği halde rejim güçleri yine de bastırabildi. Bu ayaklanmalar bastırılmış olmalarına rağmen kitlelerin deneyim biriktirmelerine ve bilinçlenmelerine yol açtı.

Faşist molla rejimi 43 yıldır en yoğun baskıyı kadınlar üzerinde uygulamakla kalmıyor, aynı zamanda meşruiyet temellerini ve kendi değerlerini büyük oranda kadın düşmanlığı üzerinden kuruyor. Dolayısıyla bir kadının daha irşad devriyeleri tarafından işkenceyle

katledilmesine karşı doğan bir isyan çok daha kısa sürede ve etkili bir şekilde kitleselleşebiliyor ve rejime yönelik bir ayaklanmaya dönüşebiliyor. Bu özellikle genç kadımların son yıllarda yaygınlaştırdığı ve güçlendirdiği zorunlu başörtüsüne karşı mücadele deneyimiyle birlikte daha da etkili ve belirleyici hale geliyor. Öyle ki ayaklananların çoğunluğunu 15-25 yaş arası gençler oluşturuyor. İran’ın uzun yıllara dayanan gençlik hareketi 1979 İslam devrimi sonrası sendikal faaliyetlerin, siyasal partilerin yasaklanmasıyla beraber örgütlü mücadelenin aldığı darbeden nasibini aldı ve çok uzun bir süre durgunlaştı ancak öğrenci hareketi İran-İrak savaşı sonrası kurulmaya başlanan öğrenci şûralarıyla yeniden kendini var etmeye başladı. 2009 reform eylemlerinde etkin rol oynayan şûralar 2016 sonrasında yeniden yükselen sokak hareketleriyle olgunlaştı. Bu tarihten itibaren şûraların yönetim düzeylerine reformist gençler yerine

sosyalist ve devrimci gençler gelmeye başladı. 2017, 2018 ve 2019 isyanlarıyla tecrübe kazanan gençlik şûralarla devletin saldırılarına karşı tutum ve pratik geliştirme, politik gündemlere hızlıca söz söyleme, üniversitelerde politik tartışma kültürünü yeniden yaratma ve farklı üniversitelerdeki şûralar arasındaki bağı, eylem birliğini güçlendirme konularında kendini geliştirdi, tecrübe kazandı. 2018'den itibaren zorunlu başörtüsüne karşı beyaz çarşambalar, uluslararası kamuoyu yaratmak için çekilen videolar ve türlü eylemliliklerle başkaca bir boyut kazanan kadın hareketinin öncülüğünü üstlenen genç kadınlar öğrenci şûralarında da faaliyet yürüten öğrencilerdi. Bütün bu süreçler, öğrenci şûralarının ayaklanmalarla kazandığı tecrübe, genç kadınların 43 yıllık molla rejiminde ezilenin ezileni olarak isyan bilinci geliştirmesi bugünkü ayaklanmanın birikimini oluşturdu.

Bir kadın isyanı olarak başlayan ve hala kadınların öncülüğünü üstlendiği ayaklanma pek çok kesimi kadın özgürlük mücadelesinin talepleri etrafında saflaştırıp kendi ekonomik, ulusal ve politik özlemlerini dile getirmesine fırsat vererek sokakta olan unsurların birbirine olan güvenini

güçlendirdi. Birlikte öğrenci hareketinin içinde mücadele eden, birlikte savaşan genç kadın ve erkeklerin motivasyonu faşist molla rejimini yıkmaya ortak hedeflerinden geliyor. Ayaklanmadan önce bazı İranlı erkeklerin zorunlu başörtüsü karşısında İranlı kadınlarla dayanışma içinde olduğu eylemlilikler örgütlenmesi gibi pratiklerle geliştirilen bu güven-den bahsederken İranlı kadınların faşist molla rejimini yıkmakta cisimleşen mücadelesinin bir hedefinin de aynı İranlı erkekler olduğunu es geçmemek, İranlı genç kadınların gençlik hareketinde beraber faaliyet yürüttüğü yoldaşını değiştirirken de, toplumdaki erkek egemenliğine babalara, abilere de başkaldırırken aynı mücadeleyi devam ettirdiklerini belirtmek gerekiyor.

Şûralara ve komitelere rağmen örgütlülük düzeyi genel olarak düşük. Sokakta bir araya gelen kitle telegram gruplarından ve sosyal medya üzerinden haberleşerek eylem örgütüyor. Bütün kitlesel iletişim araçlarının rejimin propaganda aracı olarak kullandığı televizyon kanalları ve gazetelerden ibaret olması ve üst düzey politik baskı sosyal medya ve teknolojiyi hayati öneme sahip hale getiriyor. Ayaklanmaya dair haberler, eylem planlaması sosyal medya üzerinden yayınlandığı gibi aynı zamanda rejimin işlediği suçlarda bu platformlarda teşhir ediliyor ya da çokça kullanılan kaybetme politikasına karşı yürütülen mücadele sosyal medya üzerinden büyütülüyor. Şu anki gençliği ayıran noktalardan biri de teknoloji ve internet ile dolayısıyla tüm dünyayla kurabildiği ilişki. Faşist molla rejiminin 43 yıldır dayattığı hayat, internet üzerinden gençliğin dünyayı görebilmesi

sayesinde de normalleşmiyor. Ayaklanma sırasında bir numaralı iletişim kaynağı olan sosyal medyayı molla rejimi ne kadar kapatsa, en önemli zamanlarda interneti kesse de bir şekilde yeniden erişim sağlamanın yolu bulunuyor.

Gençlik, isyanını sadece sokakta bırakmıyor, liselerine, üniversitelerine taşıyor; rejimin en önemli aygıtlarından biri olan okullarını mollalar için cehenneme çeviriyor. Lise öğrencisi Nika Şakarami ve nicesinin tecavüz edilerek öldürüldüğü, rejim güçlerinin okulların içinde öğrencileri işkence ederek katlettiği, ev baskınlarıyla kaçırılan gençlerin kaybedildiği, öğretmenlerin ve okul idarecilerinin öğrencilerin bilgilerinin verilmesi için tehdit edildiği koşullarda; öğle aralarında, okul çıkışlarında slogan sesleri duyuluyor, Hamaney ve Humeyni'nin resimleri sınıflardan indiriliyor, kadın öğrenciler okullarda başörtüsü takmıyor. Genç kadın öğrenciler, okula gelen mollalar ve Besic temsilcilerini başörtülerini çıkartarak okullarından kovuyorlar. Üniversitelerde ise kadın ve erkek öğrenciler yasağa rağmen birlikte yemek yiyor, engel olmayan çalışan Besicleri uzaklaştırıyorlar, boykotlar örgütüyorlar. Öğrenci isyanının kalbinin Tahran gibi şehirlerde üniversitelerde attığını söyleyebiliriz. Yalnızca üniversite içerisinde değil sokaktaki eylemliliğin örgütlenmesi de kentlerde üniversite öğrencileri tarafından yapılıyor. Aynı zamanda internette de çok popüler olan sarık düşürme eylemleri gibi yaratıcı eylemlerden mollaların yetiştikleri medreseleri, karakolları, devlet dairelerini ateşe verme gibi daha militan eylemlere geniş bir eylem biçimi yelpazesi bulunuyor.

Gençlik, özellikle genç kadınlar aynı zamanda devletin her küçük birimi olan, kendi de başlı başına bir irşat devriyesi (gaşt-e erşad) olan aileye karşı da isyan ediyor ve değişimi için çabalıyor. Genç kuşak sokakta yan yana gezmekten başörtüsünü takmamaya hayatlarındaki her yasağa, politik özgürlük yokluğuna ve yaşamlarının iradesinin tamamen faşist molla rejiminde olmasına itiraz ediyorlar.

Şu anda sokakta olan gençlik tamamen faşist molla rejiminin içine doğdu ve rejimin korkusu altında ezilmiş ve onun karakterine bürünmüş toplumla da mücadele veriyor.

Gençlik, isyanını sadece sokakta bırakmıyor, liselerine, üniversitelerine taşıyor; rejimin en önemli aygıtlarından biri olan okullarını mollalar için cehenneme çeviriyor.

1979 devrimini İslamcı güçlerle birlikte yapmış ve sonunda kaybedip sessizce köşesine çekilmiş ya da açıkça rejim yanlısı olmuş anne babalarına da öfkeli.

Genç kadınlar erkek egemenliğe karşı ilk savaşlarını evlerin içinde veriyor, başörtülerini önce evin içinde yakıyor, gençler sokakta barikatları yıkmadan önce evlerinin duvarlarını yıkıyorlar. Bir noktada ayaklanmanın en dinamik gücü olarak yaktıkları isyan ateşiyle toplumun geri kalanını yeniden sokağa çıkarıyorlar. Çok değişik yaşta insan sokağa döküldüğü gibi çocukları ölüm tehlikesi içinde mücadele veren aileler de onları yalnız bırakmıyor, katledilen genç-

lerin cenazelerinde aileler mücadele çağrısını yineliyor. Nitekim Jîna'nın ailesi kızlarının katledildiğini tüm baskılara rağmen duyurarak isyanın başlamasına sebebiyet vermişti.

Gençliğin nihai isteği tabii ki faşist molla rejiminin devrilmesi. Bu hedefe kilitlendikleri için de aylardır devletin yaptığı manipülasyonların, geri adımların hiçbiri işe yaramıyor; halk ne "reformist"leri ne de işbaşındaki Hamaney kliğini istiyor. Gençliğin güncel ve yakıcı talepleri idamların durdurulması, siyasi tutsakların serbest bırakılması, örgütlenme hakkı, LGBTİ+lar ve kadınlar üzerindeki zulmün sona erdirilmesi, ulusal baskının ve işgalci politikaların son bulması.

Tahran'da Cop Kürdistan'da Kurşun

Kendi de Kürt bir kadın olan Jîna Emîni'nin katledilmesinden sonra eylemler ve ayaklanmalar ilk başta Kürdistan'da yoğunlaştı. Kürdistan'ın dört parçasında en direngen ve kritik güç olan Kürt halkının, kadınların ulusal özlemleriyle sokakta olması ayaklanmanın niteliğini değiştirdi. "Jin, jıyan, azadi" sloganı önce İran'a, sonra tüm dünyaya mal oldu. Kürt halkını Beluci ve Azeri halkları izledi. Tebriz, Erdebil'den "Azerbaycan ayaktadır, Kürdistan'ın yanındadır" sloganları yükselirken eylemlerin en durgun olduğu dönemde bile Belucistan şehirlerinde Cuma günleri binler yürüyor. Kürdistan, Azerbaycan ve Belucistan'da her Cumartesi ve Çarşamba dükkanların kepenkleri indiriliyor.

İslam Cumhuriyeti'nin cevabı da aynı olmuyor, faşist olduğu kadar sömürgeci niteliğe de sahip olan molla

rejimi bu üç eyaletteki eylemlerde halkın üzerine ateş açarak katliamlar yapıyor, ayaklanmaya en vahşi şekilde yine buralarda saldırıyor. Ayrıca Kürdistan'da rejim için çalışan işbirlikçilerden oluşan "Caş" adı verilen silahlı birlikler de var. İran'ın geri kalanına göre Kürdistan'da nispeten örgütlü yapılar olsa da burada da ayaklanmaya halkın kendisi öncülük ediyor, gençler yavaş yavaş bölgesel komiteler kurmaya başlıyor, öz savunma temelinde örgütlenmeler oluşturuyorlar.

Darağaçlarının, İşkencehanelerin Gölgesinde "Azadi"

Faşist molla rejiminin işlediği suçlar saymakla bitmez, sadece son ayaklanmada bile mücadele öfkemizi körükleyen bir videoda gördüğümüz rejimin silahlı güçlerinin karşısında başörtüsünü sallayan genç kadınların, dans eden şarkı söyleyen gençlerin katledildiğini öğreniyoruz sonradan. Yüzlerce insanı katleden, binlercesini gözaltına aldığı dahi kabul etmeyen molla rejimi kaçırdığı gençleri vahşi biçimlerde işkencelerden geçirip katlediyor ve ailelere yaptığı inanılmaz baskı yüzünden aileler çocuklarının rejim tarafından katledildiğini çoğu zaman gizliyor. 15-16 yaşındaki lise öğrencileri gözaltında cinsel işkenceden, sistematik tecavüzdən hayatını kaybediyor. Rejim, kayıt altına aldığı cinsel işkence videolarıyla insanlara şantaj yapıyor, gözaltından çıktıktan sonra gençler intihar ediyor. Ancak katlettikleri ve hapsettikleri her gencin arkasından binlercesi çıkıyor. Açlık grevleri hapishanelerde bir tutum olarak gelişmeye ve bir eylem yöntemi olarak kullanılmaya başlanıyor. Yeri geliyor Evin Hapishanesi ya-

kılıyor, yeri geliyor idam cezalarının infaz edileceği söylentileri üzerine Muhammed Boroughani'yi kurtarmak için binler Rajai Şehir Hapishanesi'ne akın ediyor. İnfazlar erteleniyor, 17 yaşında idama mahkum edilen Sonia Sharifi ve 15 yaşındaki Emir Hüseyin Rahimi'nin serbest bırakılmasını halkın baskısı sağlıyor.

İdamla yargılananlara savunma süresi olarak 15 dakika veriliyor, her ifade işkence altında alınıyor, mahkemenin onayladığı ve atadığı avukatlar ise savunma bile yapmıyor. En son Mehdi Karami avukatıyla görüşebilmek için açlık grevi yaparken idam edildi, babası atık kağıt işçisiydi. Rejimin yoksul gençleri idam etmesinin iki sebebi var. Birincisi; arkasında kimseyi bulamayacağını, onları yalnızlaştırabileceğini düşünmesi. İkincisi ise tam olarak işçiler, yoksullarla buluşamayan bu ayaklanmayı sınıfsal niteliğinden tamamen uzaklaştırabilmek, gözdağı vermek.

Molla rejiminin idam cezası verdiği kişilerin neredeyse hemen hepsi 30 yaşın altındayken, bir kısmı 18 yaşının altındaki çocuklar. Yani mol-

la rejimi ayaklanmanın devam etmesindeki asıl güç olan gençliği herkesin gözü önünde fiziken katlederek moral ve motivasyonunu bitirmeye, umudunu kırmaya ve bu yolla isyanı söndürmeye çalışıyor.

Ayrıca rejimin propaganda kanalları idam edilecek gençlerle yaptıkları son röportajları yayınlıyarak gençleri itibarsızlaştırmaya, halk nezdinde gözden düşürmeye çalışıyor. Ancak idam edilmeden hemen önce yapılan röportajında “Öldüğümde ağlamayın, yas tutmayın dans edin, şarkı söyleyin” diyen Mecidrıza Rahnevard'ın bu vasiyeti üstüne anneler, babalar, halk, aksine katledilen gençlerin mezarı başında dans ediyor, şarkı söylüyor; molla rejimine karşı savaşta gençlere sahip çıkıyor ve inancı diri tutuyorlar.

Rejimin Gönüllü Katilleri Besicler

Besic rejime gönüllü çalışan gençlerden oluşan ve İran devrim muhafızlarının alt kolu olan bir milis gücü. Faşist molla rejiminin yasalarda dahi Besic'in barış zamanı silahlanması yasak olsa da silahlılar ve ayaklanmaları bastırmak için her vahşeti uygulayan bir güç olarak

çıkıyor halkın karşısına. Resmi bir bağlılığı olmadığı ve üniformasız oldukları için de yaptıkları rejim tarafından çok kolay inkar edilebiliyor.

Besic üyeleri, gençleri kaçırıyor, gizli gözaltı merkezlerine götürüyor, işkence ve tecavüz ediyor, katlediyor. Rejimin olması gereken her yere konumlandırılmış vaziyetler. Kimi zaman üniversitelerin içindeki eylemlere ve öğrencilere saldırıyor, kimi zaman liselere öğüt vermek için gönderiliyor, kimi zaman sokakta eylemcilere ateş açıyorlar. İdam cezası alan pek çok kişi aynı zamanda Besic üyelerini öldürdükleri iddiasıyla yargılanıyor. Geleceği hakkında hiçbir söz sahibi olmamaya, yoksulluğa, politik baskıya isyan eden ve ayaklanan gençliğin karşısında Besic rejimin ideal genci, jurnalci, her yere girebilen gönünlü bir çete.

Ama önceki ayaklanmaların aksine gençler, rejim güçlerinin karşısında kendilerini saf bir mağduriyetle konumlandırmak adına şiddetten uzak bir tutum sergilemiyor. “Kardeşimi öldüreni öldüreceğim” sloganında cisimleşen kararlılıklarında ve bunu gerçekleştirdikleri eylemlerinde devrimci şiddet ile kurdukları ilişkinin gelişmekte olduğunu görüyoruz. Eylemcileri katledenlerin cezalandırılması, Besiclerin sokakta rahat yürüyememeleri bunun örnekleridir.

Ne Şah Ne Rehber! Zalimlere Ölüm!

Geçtiğimiz günlerde diasporadaki Mesih Alinejad gibi tanınmış İranlı isimler Rıza Pehlevi ile bir koalisyon çağrısı yayınladılar. Bir kere devrimleri gasp edilen İran halklarının karnı bu saltanatçı zırvalarına pekala tok.

Herkes ABD emperyalizmin bekçiliğini yapmış Pehlevi hanedanlığının işkencehanelerini, katliamlarının, hapishanelerdeki zulmünü, halkı mahkum ettiği açlığı dün gibi hatırlıyor. Bugün ise bunlar halkın ölümü, işkenceyi, akla gelebilecek her şeyi göze alarak faşist molla rejimini sarsmasını kendilerine mal etmeye, molla iktidarından önceki dönemi yücelten bir illüzyon yaratmaya çalışıyorlar.

Bunun üzerine ise Rojhilat Devrimci Gençlik Örgütleri ve Mahabad Gençlik Komiteleri devrimci güçlere bir araya gelme çağrısı yapıyor. Söz, eylem, örgütlenme hakkının hiçbir biçimde bulunmadığı, rejimin denetimi ve yaptırımını aşırı yoğun olduğu için İran’da yeraltında ya da yer üstünde bir araya gelmek, örgüt kurmak çok zor. Dolayısıyla yeni kurulan komiteler şu anlık öncülüğü üstlenecek bir devrimci örgütten yoksun. İran halk gençliği için, süreci ancak buraya kadar getirebilecek olan kendilindenciliği ve örgütsüzlüğü aşmak için, önemli bir adım. Aynı zamanda bu durum halkı rejime karşı saflaştırır ve isyan cüretini yükselten bu ayaklanmanın mollaların denetim çemberinde boşluklar bulma ve politik özgürlük sahaları oluşturma fırsatları yaratacağı gerçeğini de gösteriyor.

Molla Rejiminin Sonu Faşist Şeflik Rejimi ile Aynı Olacak

Faşist şeflik tarafından yoksulluk, hayat pahalılığı ve geleceksizlik içerisinde umutsuzluk aşılana, şovenizm bataklığına boğulmaya çalışılan gençliğin; katliam, cinsel şiddet ve aileye sıkıştırılmaya mahkum edilmek istenen kadınların; işgal politikalarıyla teslim alınmak istenen

Kürt halkının kaderi İran ve Rojhilat halklarının kaderiyle birdir.

Faşist şeffliğin polisinin İran'la dayanışma eylemlerine böyle saldırmamasının, gözaltına aldığı İranlı kadınları sınır dışı etmekle tehdit etmesinin sebebi budur. Türkiye ve Kuzey Kürdistan gençliğinin, seçimlere bel bağlamayı bırakan, Şahçılara ya da molla rejimi içindeki "reformcu"lara, ılımlı kanada, "Şu iktidarı bir gönderelim de sonrasına bakarız" apolitizmiyle yaklaşmayıp faşist molla rejimini yıkmak için ayaklanan İran halklarından öğreneceği çok şey var.

Mücadelenin en dinamik unsuru olarak gençlik ona hiçbir şey vadetmeyen burjuva restorasyoncu Millet İttifakı'na mahkum değil. Gençlik 3. cepheyi büyötmek, genişletmek ve sokakta kendini var etmek için çaba göstermeli, İran gençliği gibi üniversiteleri, liseleri faşist rejime karşı birer kale haline getirmeli, faşist şefflik rejiminin meşruluk kazanmak için yükselttiği şovenizme karşı mücadele etmeli, geleceği hakkında söz söyleyecek yegane güç olarak kendine güvenmelidir.

Ulusalçılık ayaklanma karşıtlığı üretiyor

Ziya Ulusoy

Kahramanca mücadele eden ve 5 yıl içinde 3 ayaklanmadan ve arada çok sayıda grev eylemlerinden geçen İran halklarını olgun olmamakla suçlayan Kemal Okuyan da, ulusalçı antiemperyalizmi İran özgülünde gerici tutuma vardırıran Halk Cephesi de, ulusalçı kuşkuculuğunu yansıtan Sol Parti de, ulusalçı cehaletlerini sergiliyorlar.

İran ayaklanmalarına ilişkin Türkiye emekçi ve devrimci hareketin genişçe bölümünde tereddüt ve inkarcı tavır uzun sürdü.

Bazıları İran halk ayaklanmalarına ilişkin mesafeli veya retçi/inkarcı tavır terk etti. Fakat onlar bile ayaklanan halkın tutumuyla ilgili tereddütlerini, emperyalizmin oyununa gelip gelmeyeceklerine ilişkin güvensizliklerini sürdürdüler.

Bazıları ise ayaklanan halkı emperyalizmin oyununa gelmekle pervasızca suçlamaya devam ettiler.

İktidar Dalaşı ve Halk Ayaklanması

İran halk ayaklanmalarına Türkiye emekçi sol hareketinde mesafeli durmaya birden fazla bahane ya da değişik zamanlarda değişik bahaneler gösterildi, gösteriliyor.

İran halkları, 2009'de mollaların iki kanadı arasındaki seçim dalaşın-

da hile yapılmasını protesto vesilesiyle ayaklandı.

“Reformcu” tabir edilen molla klinin aday H. Musavi, Hamaney’in başında olduğu “muhafazakar” olarak adlandırılan kanadın aday Ahmedinejad’a karşı yarışmış, fakat “Seçim hilesi var” diye yüksek sesle itiraz etmişti.

“Yeşil ayaklanma” adı da verilen bu mücadeleyi elbette Musavi taraftarları başlattı. Fakat kent öğrenci gençliği inisiyatif geliştirerek, seçim hilesine protestoyu aştı. Üzerilerine salınan Besicler ile okul ve yurtlarda çatışmalara girişti. Eylemini molla faşizmine karşı harekete, ayaklanmaya dönüştürdü.

Küçük burjuvazi eyleme Hamaney kanadına karşı “reformcu” İslamcı gruba destek vererek başladı ama sonra eylemler içinde öğrenerek Musavi kanadından bağımsız bir hareket geliştirdi, bağımsız ayaklanmaya girişti.

Musavi çarşı esnafını gösterilere katmak istedi fakat başaramadı, burjuvazinin bu kanadını gösterilere hakim hale getiremediği gibi Musavi'nin yürüyüşlerinden ayrı olarak öğrenci gençlik protestoları Besiclerle çatışmalı ilerledi, sonuçta “reformcu” kanattan özerkleşen/bağımsızlaşan bir öğrenci gençlik ayaklanmasına dönüştü. Yüzü aşkın öğrenci şehit düştü, yüzlercesi yaralandı. Geniş çaplı tutuklamalar gerçekleşti.

“Oyum nerede?” sloganı ayaklanmanın sloganı olarak kaldıysa bile, gençlik “Besiclere ölüm”, “Diktatöre ölüm” sloganlarını yükseltti. İslamcı diktatörlüğe karşı öfkelerini dile getirdi ve iktidara son verme bilincini şiarlaştırdı.

Görev süresi sona ermekte olan “reformcu” devlet başkanı Hatemi de gençliğin öfkeli başkaldırısını, rejime meydan okuma görerek bastırılmasını destekledi. Bu tavır, gerçekte gençliğin başkaldırısının “reformcu” kanattan bağımsızlaştığının, molla faşizmine karşı ayaklanmaya dönüştüğünün kanıtıydı. Dahası karşı devrimin tümü tarafından bilince çıkarılmasının ifadesiydi.

Öğrenci gençliğin mücadele mecrası 1999'da “reformcu” kanadın Salam gazetesinin kapatılmasına karşı gösterilerle başlamıştı. Öğrenci gençlik 2009 seçim hilesine karşı başlangıçta yine bu kanadı desteklemiş fakat halkçı bir küçük burjuva hareketi, rejimin Besic vurucu gücüne karşı çatışmalar içinde silahsız militan çatışmalara kadar ilerletmiş, rejime karşı kitle militanlığını yükseltmişti.

Vurgulamak gerekir ki, öğrenci gençlik sokağa geniş kitleler halinde çıkmaya başladıkça, sonraki süreçte

işçilerin, yoksul kitlelerin, kadınların eylemlerinde de yer alacak, sola doğru kayacaktı.

Ayrıca, liderleri tutuklanan Banliyö Otobüs Şirketi ve Tahran İşçileri Sendikası gibi bağımsız sendikalar gösterileri destekleyen açıklamalar yapmış, Khadro otomobil işçilerinin bağlı olduğu Otomobil İşçileri Sendikası halk hareketine katılmanın kendileri için bir ödev olduğunu açıklayarak rejime karşı grevle mücadeleye katılmıştı.

Bu gerçekler, işçi sınıfının da reformcu molla kanadın iktidar dalasını fırsat görerek yararlandığını ve bağımsız eylemiyle küçük çaplı da olsa sahneye girdiğini gösteriyordu. Öğrenci gençliğin mücadelesini “reformcu” kanattan bağımsızlaştırmasına yardımcı oluyordu.

Bu duruma rağmen, emekçi sol hareketten bazı akımlar 2009 ayaklanmasını beğenmediler. Molla faşizmi içindeki iktidar dalası ve molla rejimiyle ABD arasındaki çelişkidir hareketle, ayaklanmaya karşı bir tutum takındılar.

Evrensel gazetesinden A.Cihan Soylu o dönemde faşist molla rejimine karşı demokratik halkçı ayaklanmayı anlamak yerine reddederek, Ahmedinejad'ın seçim zaferini, sözüm ona emperyalist baskıya ve Batı emperyalizmiyle daha yakın olan Musavi kliğine karşı haklı bir direniş olarak övdü:

“İran'ı teslim alma politikası(...) İran halkının direnişine çarp” tı.¹

Özgürlük Dünyası da konuya ilişkin benzer görüşleri paylaşarak Ahmedinejad'ın halkçılığını öne sürdü: *“Ahmedinejad yoksul bir aileden gelmektedir ve politik ününü, asıl*

¹ Evrensel gazetesi, 18.06.09

olarak, Tahran belediye başkanlığı sırasında yoksullara yaptığı yardımlarla sağlamıştır. Devlet başkanı olduktan sonra da, petrol gelirlerinden halka verilen yüzde onluk payı yüzde on beşe yükseltmiş, asgari ücreti yükseltmiş, tarımda sübvansiyonları arttırmış, üreticiye ürün fiyat bazında destek olmuş, yoksul semtlere daha fazla yatırım götürmüştür.”²

Özgürlük Dünyası ve A. Cihan Soylu ikilisi, elbette 2009 çatışmasının klik çatışmasından öte de bir şeyleri içerdiğini kabul ediyor. Fakat klik çatışmasından öte içeriği Ahmedinejad’ı (ve tabii ki o zaman dahil olduğu Hamaney kliğini) halkçılığa yakın görerek dolduruyor. Bunu yapmakla, öncelikle öğrenci gençlik hareketinin özerkleşip bağımsız bir antifaşist halk hareketine dönüştüğünü kavrayamıyor ya da reddediyor.

Musavi kanadının kapitalist dünyayla daha hızlı birleşmekten yana olduğu gerçeğini eleştirirken, Ahmedinejad-Hamaney kliğini halkçı gösteriyor, molla faşizminin halka karşı -şimdilik- daha saldırgan kanadını destekleme durumuna düşüyor.

Musavi ile Ahmedinejad klikleri arasındaki çatışma, molla faşizminin çekirdeğindeki çatışmaydı. Geçmişte molla faşizminin kurucu dönemi ve sonrasındaki en saldırgan çekirdeği birlikte oluşturuyorlardı. Onlar, molla faşizminin bütün suçlarının sorumluları. Fakat petrol-gaz ihracıyla ve aşırı sömürüyle hızla büyüyen İran sermayesinin paylaşımı ve nasıl daha fazla geliştirileceği üzerine iktidar dalaşına girdiler.

Musavi (önceki süreçte Rafsancani, Hatemi bu kliğin mensuplarıydı) dün-

ya kapitalizminin hakim kanadıyla kaynaşarak gelişme çizgisini benimsedi. Ahmedinejad (bugün o da Hamaney kliği ile ters düşmüş durumda) ise Hamaney kliğinin bir parçası olarak Rusya-Çin ittifakıyla işbirliği içinde ve Batı emperyalistlerinin bölgedeki çıkarları karşısında Şiiilere ve Filistin’e dayanarak bölgesel hegemonya politikasını yürütmekten yana oldu. Hamaney-Reisi kliği bugün de bu çizgiyi sürdürmeye çalışıyor.

Her iki klik de özelleştirmeden yana. Bu konuda aralarındaki fark Musavi kliğinin seleflerinin, örneğin

Musavi ile Ahmedinejad klikleri arasındaki çatışma, molla faşizminin çekirdeğindeki çatışmaydı.

Rafsancani ve diğer bazılarının özelleştirmeden kişisel sermayelerini de büyütmüş olmalarıdır.

“Yoksullara yardım”ı AKP faşizmi de yapıyor. Bu, halkı sisteme bağlı tutmanın, aşırı sömürüden bir parça dağıtarak siyasi iktidarı yıkılma tehlikesinden biraz da olsa uzak tutmanın bir aracı ve yönteminden ibaret. İşçi sınıfı ve halkların molla faşizmine karşı toplumsal mücadelesi açısından bu iki klik arasında söz konusu ettiğimiz farkın bir önemi yok. Her iki kliğin başkanlığı aldığı dönemlerde de özelleştirmeler hızlandırıldı, bu bakımdan da önemli bir fark yok. Siyasi bakımdan da halka karşı yasak ve diktatörlük uygulamada birleşen bu iki klikten Musavi, muhalefette olduğu için kitle desteği kazanmak amacıyla rejimin

² <https://www.ozgurukdunyasi.org/2009/12/18/boelgesel-karkklar-etnik-kaptrmalarn-yuekselecei-bir-doeneme-doru-ran-cin-ve-dierleri/>

şiddet dozajını biraz daha azaltmaktan yana bir taktik izledi.

Ancak muhalefete düşen klik iktidar dalaşında istemeden de olsa yapmak zorunda kaldığı gösterilerle öğrenci gençlik ve kısmen de işçilerin antifaşist mücadelesinin gelişmesine vesile oldu. Musavi kliği vesile olduğu öğrenci gençliğin mücadelesinin iktidarın vurucu güçleriyle çatışmasına, “sisteme karşı” mücadeleye dönüşmesine karşı çıktı, kınadı. Fakat olan oldu engelleyemedi.

Musavi kanadının “reformcu”luğu, İslami cumhuriyetin Batı emperyalizmiyle kaynaşması yönündeki değişiklik isteğini ifade ediyor. Yoksa bu klik de demokrasi açısından önem taşıyan reform taleplerine sahip değil. Molla faşizmi çerçevesinde öğrencilerin üniversite işlerine daha çok katılması yönünde İslami öğrenci derneklerini geliştirmeyi, farklı İslami fikir taşıyan kendi yayınlarına demokrasi tanınmasını savunuyor.

A. Cihan Soyulu ve Özgürlük Dünyası, Musavi kliğini “orta ve üst kesimlerin temsilcisi” olarak nitelerken tabii ki haklıydı. Ama Ahmedinejad’dan

halkçılık çıkarması, Hamaney-Ahmedinejad kliğini övgüye boğması, buna karşılık öğrenci gençliğin molla faşizmiyle çatışan, diktatörlüğün yıkılması şiarlarını yükselten ayaklanmasını beğenmemesi, gerçeği ters yüz eden bir görüş olduğu gibi, kendi çizgisine de aykırıydı.

Çünkü sonradan A. Cihan Soyulu, Kılıçdaroğlu’nun Adalet Yürüyüşü’nü desteklerken, katılmaması, mücadelenin yükseltilmesi gerektiğini hararetle savunurken, İran halkının ayaklanmasına ilişkin politikasının tersini izleyecekti:

“‘Adalet Yürüyüşü’ üzerine sağ-’sol’ yan-yön ve içerik tartışması ve yürüyüş ‘menzili’nin kilometrelere vurulması tutumunun... ne denli doğru, kazandırıcı ve ilerletici olduğu aklın ve mücadele deneyim ve birikiminin ölçeğine vurulduğunda, halihazırda sürdürülen koşulcu ve izleyici tutumların... problemlili ve zarar verici olduğu görülür...’akılsız sol tutum’ için bile fazlasıyla lükstür.”³

Özgürlük Dünyası ve Evrensel gazetesi yazarlarının, Erdoğan faşizmine karşı burjuva muhalefetten Kürt

³ <https://www.evrensel.net/yazi/79387/sol-hastalik-kroniklestiginde>

hareketine ve komünist harekete uzanan yelpazeyi, uygun bir aday etrafında birleştirme, CHP ile Kürt hareketini parlamento seçim ittifakında birleştirme politikası izlediği bilinen bir gerçek.

Oysa İran ayaklanmasında “akılsız sol” tutumun da, yürüyüşler düzenleyen muhalefeti destekleme tutumunun da tam karşıtı bir politikayı, şiddetiyle halka kan kusturan hakim molla kliğini destekleyen bir tutum takınmıştı.

Türkiye’de izlediği politikanın tersine İran 2009 ayaklanmasını beğenmemeleri, bu arkadaşların daha çok sınıf içeriksiz kaba ulusalcı anti-emperyalizm eğilimini yansıttıkları, buradan köklenen biçimde İran halkçı ayaklanmasına karşı Hamaney kliğini o gün desteklemeye yöneldikleri anlaşılıyor. Bu eğilim içinde kendilerini durduramayarak molla faşizminin hakim kliğini, “üst ve orta sınıf temsilcisi” kliğe karşı halk yanlısı övgüsüne boğdular.

Emekçi soldan diğer akımların Özgürlük Dünyası yazarlarından daha da ileri götürdükleri bu ulusalcı tutumu, halk ayaklanmalarını suçlayan gerici tavırlarla birlikte ele alalım.

Tarihin Motoru Devletlerin Mücadelesi Değil Sınıf Mücadelesidir

ABD emperyalizminin İran molla rejimiyle çelişki içinde olageldiği ve İran’da Irak ve Suriye benzeri savaşla veya başka yollarla kendi hakimiyetinde bir iktidar getirmek istediği isabetli bir tespit.

Geçmiş dünya koşullarında görece bağımsız hareket edebilen milliyetçi iktidarlara, 1990 dönemecinden sonra tasfiye etmek ABD’ci yeni dünya düzeni stratejisinin başta gelen poli-

tikasıydı. SB’nin yıkılmasıyla değişen güç ilişkisi ABD emperyalizmine devasa askeri gücünü kullanarak dünya hakimiyetini sağlama imkanı verdi.

Buradan hareketle Özgürlük Dünyası, Yürüyüş, TKP ve uluslararası alanda Chavez’den James Petras’a uzanan sol yelpazedeki akımlar, antiemperyalizm adına 2009 İran halk ayaklanmasında molla faşizminden yana değişik derecelerde tavır takındılar.

Chavez’in tavrı elbette devlet politikasıydı, ABD emperyalizminin saldırganlığı ve ambargosu karşısında

Bu eğilim içinde kendilerini durduramayarak molla faşizminin hakim kliğini, “üst ve orta sınıf temsilcisi” kliğe karşı halk yanlısı övgüsüne boğdular.

devletsel ve ekonomik ilişki içinde olduğu molla faşizmini destekledi. Dahası bunu antiemperyalizm olarak da satmaya kalkıştı.

Petras gibi sosyalist aydınlar ve ülkemizdeki bazı emekçi ve devrimci sosyalist akımlar ise ABD emperyalist saldırısı tehdidi altındaki burjuva devletleri, halk ayaklanmaları karşısında da destekleme tavrı takındılar.

İran molla rejimi özellikle Filistinlilerin siyonizme ve ABD emperyalizmine karşı ulusal özgürlük mücadelesine destek verdiği için, İran halklarının ayaklanmalarına kuşkuyla yaklaştılar.

Büyük emperyalist devletlerin, daha küçük burjuva devletlere karşı savaşına ve zaferine karşı olmak

gerektiği doğrusunu, İran özgülünde halkçı ayaklanmaları desteklememe, beğenmeme tutumuna dönüştürdüler, hatta emperyalizmin oyununa gelmekle suçladılar.

Evensel ve Özgürlük Dünyası yazarları, 2009 ayaklanmasını suçlar ve Ahmedinejad'dan halkçılık çıkarırlarken, esasen bu politikadan hareket ettiler. Yazılarına da yansıtılar. Özgürlük Dünyası'nın "*Bölgesel Karışıklıklar*" yazısı, ABD emperyalistlerinin Yugoslavya'dan başlayarak Irak'ta sürdürdüğü işgalci savaşlarının öyküsüyle başlıyordu. Irak'ın "*ardından İran'ı kuşatıp ona yönelme...*" izahıyla sürüyor, sonuçta ayaklanma renkli devrim olmasa da "*istikrarsızlık, iç kargaşa, kontrol altında tutulduğu ve yönlendiremediği sürece egemen emperyalist için tercih nedenidir*" vurgusunu, ABD emperyalistlerinin oyunu uyarısını kapsıyordu.

"*Ahmedinejad ... bölgede, Filistin ve Lübnan başta olmak üzere, İsrail ile vuruşan güçlere her türlü yardımı yapmış ABD ve Batı ile her zaman ve hiç geri basmadan dış bir mücadeleye girmiştir*"⁴ şeklindeki heyecanlı/destekleyici övgüsüyle, ayaklanmanın makbul olmadığını dile getirmeye çalışıyordu.

Molla rejiminin bölgede hegemonik yayılma politikası gereği ABD ve İsrail'e karşı Filistin ve Lübnan halklarını desteklemesini antiemperyalist övgüyle yüceltmek ancak ulusalcı bakış açısının ürünü olabilir.

Molla faşizminin seçim zaferini "İran'ı teslim alma politikası"na karşı "halkın direnişi" olarak Özgürlük

Dünyası yazarlarının selamlaması da bu ulusalcı bakış açısından kaynaklanıyor. Derginin yazarları sonraki ayaklanmalarda tavır değiştirmek zorunda kaldılar. Dahası Türkiye'deki İranlı devrimcilerin ve sosyalistlerin İran ayaklanmaları ve işçi grevlerine ilişkin yazılarını sürekli yayınladılar

Fakat diğerleri, İran halk ayaklanmalarına karşı "emperyalistlerin oyunu" kuşkuculuğunu değişik derecelerde sürdürdüler.

Yürüyüş ve TKP yazarları bunların başta gelenleri oldu. 2009 ayaklanmasına ilişkin Yürüyüş dergisi de "*İran'da kullanılan yöntemler, akla hemen Romanya gibi sosyalist ülkelerdeki karşı devrimleri, Ukrayna, Gürcistan gibi eski Sovyet ülkelerindeki emperyalizm destekli darbeleri getirdi*"⁵ diyerek, ayaklanmaya karşı daha keskin ve net tavır koydu.

2017'de başlayan ve süreklilik kazanan ayaklanmalar karşısında ya sessizlik tutumu takınarak ayaklanmaları beğenmedi ya da yine ayaklanmaları karşı devrimcilikle açıktan suçladı.

2017 ayaklanması sürerken Teşkilatı Mahsusa'nın öncüsü Karakol Cemiyeti'nin işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya silah taşıyan "devrimciliğini" heyecanla tefrika ederken, İran halklarının molla rejiminin cellatlarına meydan okuyan şanlı ayaklanmasından bahsetmedi bile. 2019 ve 2022 ayaklanmalarına ilişkin yayınladığı Antiemperyalist Cephe açıklamasında emperyalizmin oyununa gelmekle suçlayacak derecede molla faşizmini destekle-

⁴ <https://www.ozgurlukdunyasi.org/2009/12/18/boelgesel-karklklar-etnik-kaptrmalarn-yuekselecei-bir-doeneme-doru-ran-cin-ve-dierleri/>

⁵ yuruyus.com

di: “ABD emperyalizmi... Irak’taki Kuzey Irak veya Suriye’deki Rojava gibi, İran’da da ‘Kürtlerin başında’ olduğu, ama gerçek yönetimin kendilerinde olduğu bir kukla iktidar oluşturmaya çalışıyor. Emperyalizm bunu daha önce, 2019 yılında da denedi.

Şimdi de Mahsa Amini’nin ölümünü bir fırsata çevirerek Kürtlerin hoşnutsuzluğunu kullanıp onları harekete geçirmeye çalışıyor.”⁶

Açıklama, Mahsa Jina Emîni’nin “Gerçekte nasıl öldüğünü bilmiyoruz”u, hatta “CIA’nin eğittiği kişiler arasında Mahsa Amini de var” tespitini faşist molla rejimine benzer biçimde tüm dünya halklarına yaymaya çalışıyor. Şimdiki ve 2019 ayaklanmalarını emperyalizmin “renkli devrimleri”nin birer örneği olmakla suçluyor.⁷

Bu devrimci gelenek ülke içinde “ABD emperyalizmine karşı herkesi birleşmeye” çağırmasına rağmen herkesle birleşmemeye özen gösteren titizliğini, ilginçtir sıra İran halkları veya Rojava halklarının mücadelesine gelince tamamen bir yana bırakıyor. ABD ve batı emperyalizmiyle değiştiğimiz çelişkisi olan bu burjuva gerici, hatta İran örneğindeki faşist devletleri destekleme pervasızlığını takınıyor.

Tabii ki bu tutum Yürüyüş yazarlarının ulusalçı antiemperyalizm anlayışından ileri geliyor, olaylar ayaklanmalara dönüşünce halklara ilişkin gerici bir tavra dönüşüyor.

Öyle ki, Yürüyüş yazarları, İran halklarının, yoksullarının, kadın ve gençlerinin, işçi sınıfının bilinçli

kesimlerinin ayaklanmaları ısrarla yeniden yeniden üretmesini, faşist Maidan darbesine benzetecek denli gözü kara ulusalçılık sergiliyorlar: “İran’daki protestoların benzerini biz daha önce Tunus’ta başlayarak Mısır vs... ‘Arap Baharında’ gördük. Sonra Ukrayna’nın Maydan meydanında başlayan ‘turuncu devriminde’ gördük.”⁸

Yılmadan defalarca ayaklanan İran yoksul halklarından öğrenmeyi reddediyor, dünya halklarına bakıştaki ulusalçı antiemperyalizmi komploculuğa değin vurduruyorlar: “Emperyalizm önlerine bir bilgi kırıntısı atıyor, onlar onunla uğraşılıyor... Şu anda ‘İran için sokağa çıkan, sol’ ne yazık tahlil, analiz yeteneğini yitirmiş. Olayları bir bütün olarak görmüyor, değerlendiremiyor. Çünkü BEYİNLERİ İŞGAL EDİLMİŞ.”⁹

(Burada girmeyeceğiz ama başka bir yazıda mutlaka ele alacağımız gibi kimin İran halklarının yayınlarından öğrendiğini, kimin üçüncü dünya devletçisi uluslararası haber ajanslarından bilgi kırıntısına dayandığını göstereceğiz. Zaten arkadaşlar İran halklarının katili Devrim Muhafızları’nın açıklamalarına yer vererek kime güvendiklerini kanıtıyorlar.)

TKP ve Sol Parti de, değişik derecelerde ulusalçılıklarını yansıtarak İran halklarının ayaklanmalarını beğenmeme tavrını takınıyorlar.

TKP, 2009 ayaklanmasına tereddütlü karşıladı. Türkiye’de Kemalist burjuvazinin kazanımlarını temel almayı sosyalistliğin mihenk taşı sayan TKP, İran öğrenci gençliğinin

⁶ <https://www.halkinsesiv.info/2023/01/iran-emperyalizm-mevcut-iktidar.html>

⁷ Adı geçen açıklama

⁸ Adı geçen açıklama

⁹ Adı geçen açıklama

molla faşizmine karşı halkçı demokratik ayaklanmasını beğenmedi. Zaten var olan ulusalcılığına enternasyonal alandan bazı MRzine yazarları ve James Petras'tan dayanak bularak, onların molla faşizminin devleti lehine tezleri üzerine egzersiz yaptı, ayaklanmayı hoş karşılamadı, yok saydı.

Hatta “Molla rejimi 30 yılını götürdü İran’ın, ‘Amerikancı yeşil devrim’ bir o kadar daha götürür” vurgusuyla, ABD ile uzlaşma yanlısı Musavi destekçiliğini ve ABD’ci liberal bir rejimin işbaşına gelmesi tehlikesini ve işin içinde ABD parmağını ayaklanmanın baskın yönü olarak gördü.

“Başta ABD, emperyalist ülkeler İran’ı ‘düşürmek’ için her yolu deniyor... İran’da ‘demokrasi’ adına ABD ya da Avrupa’dan medet umana solcu değil hain denmesi her yerde olduğu gibi meşrudur”¹⁰ uyarısında bulundu.

Sonuçta öğrenci gençliğin bağımsızlaşan halkçı ayaklanmasını, işçi sınıfının bilinçli kesiminin temsilcisi olan ve liderleri hapse atılan sendikacıların ayaklanmayı destekleyen tutumu ile on binlerce otomotiv işçisinin grevle ayaklanmaya katılımını yok saydı.

Huzistan yoksul halkının başlattığı ve sonra İran halklarının ülke çapında katıldıkları, susuzluğa ve yoksullaşmaya karşı 2017 ayaklanmasında ise ulusalcı endişe ve uyarılarını tekrarlamaktan vazgeçmedi, yine ayaklanmayı beğenmedi.

Kemal Okuyan, “İran’da sokağa çıkanların ne istediği karışık ” diyerek, İran halklarına güvensizlik duymaktan çekinmedi. Halkın sosyal ve özgürlük taleplerini haklı bulurken ulusalcı kuşkuculukla “Sahte özgürlükler uğruna emperyalist statükoya boyun eğmek”¹¹ gerekmediği uyarısında bulunmaktan vazgeçmedi.

Oysa 2017 İran ayaklanmasında baskın olan halkın molla rejimine

¹⁰ <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/iranda-solcu-olmak-zor-2090>, Kemal Okuyan

¹¹ <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/iran-ve-turkiye-yeni-yila-nasil-girdi-223419>

karşı özgürlük ve kapitalist yoksullaştırmaya karşı sosyal taleplerle harekete geçmesiydi.

2019 ayaklanması “reformcu” Ruhani hükümetinin petrol fiyatlarına fahiş zam kararlarına karşı patlak verdi. Bu ayaklanma da İran yoksullarının ayaklanmasıydı. Başlangıçta Hamaney kliğinin biraz kıskırtması da rol oynadı ve Meşhed ile Kum gibi dindar halkın yaşadığı yerlerde başladı. Kısa sürede bütün İran’a yayıldı. İki klik ayaklanmayı şiddetle bastırmada birleşti. Bin 500 kişiyi katletti, binlercesini de zindana attı. Bu kez de İran halkları ayaklanmayı TKP’nin ulusalçı liderlerine beğen-diremedi.

Kemal Okuyan bir kez daha emperyalizmin parmağının varlığını dile getirmeden rahat edemedi: “Lübnan ve Irak’ta... İran’ın kendisini de eklediğimizde bu üç ülkede yoğun protesto gösterilerinin ortaya çıkmasında ABD parmağı aramak için illa komploculuğa esir düşmek gerekmiyor.”¹²

Şimdi devam eden 2022 ayaklanmasına ilişkin de aynı ulusalçı kuşuculuğu sürdürüyor:

“ABD, İngiltere, Almanya, Fransa’nın İran’da bağlantılarının olmayacağını düşünmek hayal olur.”

“Bunun sonuçları ne olur? Hangi yöne gideceğine bağlı. İran’da açığatan ABD yanlısı bir iktidar bu bölgenin felaketi olur.”

“Bu halk hareketi olgunlaşacaksa ki eninde sonunda olgunlaşacak, bu Batı destekçisi ithamını bertaraf etmek zorundadır.”

Ayaklanan halkın ulusalçı Kemal Okuyan’dan daha olgun olduğu kuş-

kusuz. Yoksa “dış güçler” martavalını bir kenara atarak ayaklanamazdı.

“*Ortaya çıkacak güçler içindeki yurtsever güçlerin... antiemperyalist bir çizgiyi güçlendirmesi gerekir.*”¹³

Kemal Okuyan, emekçi, halkçı, antifaşist niteliği olan güçlerin ortaya çıkması ve ağırlık koyarak ayaklanmaya bu çizgiyi hakim kılmasını temenni etmiyor ve güvenmiyor. Yurtseverliği baskın olan güçler olarak ulusalçıların öne çıkmasını temenni ediyor, emperyalizmin oyununa onların gelmeyeceğine güveniyor. Bu, elbette sınıf içeriksiz ulusalçılığı bu son ayaklanmaya ilişkin de sürdürdüğünü gösteriyor.

İran halkları, kadınlar ve öğrenciler antifaşist halkçı yanı, işçiler de ayaklanmaya grevle katılarak emekçi yanı güçlendiriyor. Bu, öncüsüz halk ayaklanmasının başlıca güven-celerinden biri ama Okuyan halklara ve emekçilere de güvenmiyor. Başsız kalmış halk yurtsever güçleri öncülüğe çıkarmazsa mutlaka emperyalizme kaçır, diye düşünüyor. Tabii komünist ve devrimci güçlerden daha öncelikli olarak yurtsever güçlerin çıkmasını temenni etmesi onun ulusalçılığa ne denli battığını da gösteriyor.

Birgün gazetesi 2017 ayaklanmasına sayfalarında geçmiştekenden farklı olarak çokça yer verdi. Fakat ÖDP liderleri ve Birgün yazarları, anlaşılan ulusalçı kuşkudan kurtulamadılar. ÖDP BK üyesi Önder İşleyen, “Trump’ın açık biçimde ortaya koyduğu üzere direnişi rejim değişikliği doğrultusunda bir iç savaşa yöneltme doğrultusundaki müda-

¹² <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/kemal-okuyan/dis-dusmanla-terbiye-etmek-274649>
20.11.2019

¹³ <https://haber.sol.org.tr/haber/kemal-okuyan-iran-rejimi-kendi-icinde-reformlarla-tavizler-vererek-ayakta-duramaz-349720>

halelerin hızla devreye sokulduğu” tehlikesini vurguladı.

“Sol hareketin bu isyanları top-tancı bir yaklaşımla bakarak, içindeki farklı dinamikleri görmeksizin koşulsuz biçimde desteklemesi”ne¹⁴ karşı çıktı.

Birgün yazarı ÖDP’li Mustafa K. Erdemol da ayaklanmada emperyalizmin parmağına işaret etmeden duramadı: “Mutlaka birtakım ‘merkezler’ işin içinde... 2009 olaylarında İngiltere’nin çok büyük etkisi olduğu ileri sürülmüştü.”¹⁵

Birgün gazetesi, 2022 ayaklanması başladığında ilk günlerde haber yapmaya değer bile görmedi. Konuya giriş yapan yazarları molla rejiminin paramiliter ve militer güçlerini teşhir etti ama halk hareketine ve desteklemek gerektiğine ilişkin giriş bile yapma ihtiyacı duymadı.

Sol Parti liderleri ve Birgün gazetesi bu ayaklanmayı beğenmemiştir. Bu tavırları sahip oldukları ulusalcı kuşkuculuk görüşü açısından kaynaklandı.

Ayaklanmanın başlangıcından ancak 10 gün geçmişken Sol Parti’nin deneyimlilerinden M. Pekdemir halkçı ayaklanmayı öven yazısıyla giriş yaptıktan sonra Birgün İran halklarının ayaklanmasına değer vermeye başladı.

Burada vurgulamak gerekir ki, Yürüyüş yazarları ulusalcı at gözlüğü nedeniyle İran sol ve devrimci hareketinin yazılarını okumadan halkçı ayaklanmaya karşı molla faşizminden yana tutum alıyorlar. Fakat TKP, Sol Parti ise araştırdıkları halde ulusalcılığın etkisiyle emperyalizm oy-

nunu arayan ve İran ayaklanmalarını beğenmeyen tutum takınıyorlar.

Ulusalcı kuşkuculara bir kez daha Lenin’in 1905 ayaklanması üzerine yazdıklarını hatırlatalım: “Saf bir toplumsal devrim bekleyen... gerçek bir devrimin ne olduğunu hiç anlamayan sözde-devrimcidir.” “1905 Rus devrimi bir burjuva demokratik devrimdi. Bu devrim, nüfusun hoşnut olmayan bütün sınıflarının, grup ve öğelerinin vermiş oldukları bir dizi savaşı içerdi. Bunlar arasında en barbar önyargılara sahip bulunan en muğlak ve akılalmaz amaçlar için savaştan yığınlar vardı, Japonlardan para alan küçük grupçuklar vardı, spekülâtörler, serüvenciler vb. vardı. Nesnel olarak, yığınların hareketi çarlığı sarsıyor ve demokrasi yolunu açıyordu. Onun için bilinçli işçiler hareketin başında idiler.”¹⁶

Ve tarihin motoru devletler arası mücadele değil sınıf mücadelesidir, vurgusuyla bölümü bitirelim.

İran’da İzlenmesi Gereken Çizgi ve Bizim Ulusalcılar

Kahramanca mücadele eden ve 5 yıl içinde 3 ayaklanmadan ve arada çok sayıda grev eylemlerinden geçen İran halklarını olgun olmamakla suçlayan Kemal Okuyan da, ulusalcı antiemperyalizmi İran özgülünde gerici tutuma vardiran Halk Cephesi de, ulusalcı kuşkuculuğunu yansıtan Sol Parti de, ulusalcı cehaletlerini sergiliyorlar.

İran molla faşizmi, ABD’ci emperyalist kampa karşı Çin-Rusya emperyalist ittifakının müttefiği kapitalizmin iktidarı. Petrol-gaz ihracı ve

¹⁴ <https://www.birgun.net/haber/degistirmek-mumkun-ama-nasil-199949>

¹⁵ <https://www.birgun.net/haber/boyle-basladi-nasil-biter-kim-bilir-198185>

¹⁶ Lenin, Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, Sol Yayınları, s. 198-199

iş gücü talanıyla sermaye birikimini hızlandırıyor, özelleştirmelerle rejim yandaşlarını palazlandırıyor.

Bugün dünyanın işçi sınıfı ve ezilenlerinin karşısındaki baş düşman ABD'ci kamp ama Rusya-Çin ittifakı da bir diğer temel emperyalist düşman.

Emperyalizm, bağımlı ülkelerdeki kapitalist sınıf ve devletlere dayanmadan hakimiyetini sürdüremez.

Bu nedenle işçi sınıfı ve ezilenler, emperyalist devletleri hedef aldıkları gibi bağımlı ülke burjuvazilerini ve devletlerini de hedef alırlar.

Bağımlı kapitalist ülkelerin her birindeki işçi sınıfı ve ezilenler, ül-

İran ve Türkiye devrimlerinin başlangıç adımı aynı zamanda antisömürgeci karakterdedir.

keleri işgal altında değilse, öncelikle kendi ülkesinin burjuvazisini ve devletini devrim ve sosyalizm mücadelesinde temel hedef almalı, onu yıkma eylemiyle başlamalıdır.

Bağımlı ülkelerin büyük çoğunluğu siyasi bakımdan kendi "bağımsız" devletlerine sahip ama ekonomik mali bakımdan bu dönemde sömürge durumundalar. Emperyalist dünya tekelleri ve mali sermayesi bağımlı ülkelerde de ülke içi kapitalist egemenliğin içinde ve ortağı durumunda. Burjuva devletler o sermayenin de iktidarını temsil ediyorlar.

İşçi sınıfı ve ezilenlerin kendi ülkesini burjuva devletini yıkma eylemi aynı zamanda emperyalist mali sermayenin ortak iktidarını ve dolayısıyla emperyalizmin o ülkedeki hakimiyetini yıkma eylemidir.

Bu nedenle, mali ekonomik sömürge devletlerde, devrim esasen burjuva diktatörlüğünü, rejim faşist ise faşist diktatörlüğü yıkmayı esas alarak başlar, antiemperyalizm bu asıl göreve tabi ve onunla kopmazca bağlı devrimci bir görevdir. Ve tabii ki kadın özgürlükçü, ekolojist ve halkçı karakterlilik de devrimin başlangıç adımının nitelikleri arasındadır.

İran ve Türkiye devrimlerinin başlangıç adımı aynı zamanda anti-sömürgeci karakterdedir. Çünkü iki ülke burjuvazisi de ezilen ulusları üzerinde sömürgeci boyunduruğa sahiptir.

Yine İran ve Türkiye açısından anti-faşizm devrimin başlangıç adımının diğer karakteristik özelliğidir.

Bu karakteristik özelliklere sahip devrimin ilk adımında burjuvazinin faşist diktatörlüğünü yıkmak, diğer görevleri kendisine tabi kılınması gereken merkezi görevdir.

Madem ki dünya kapitalizmine hakim olan emperyalizmdir, o halde emperyalizmle çelişkisi olan her güçle birleşmek, devrimci halkçılığa da, faşizmi yıkma amacına da, sosyalist devrim temel amacına da karşıt bir çizgidir. Kaba ulusalcı bakış açısını yansıtır, ulusalcı görüşten kaynaklanır.

Halk Cephesi, Türkiye açısından zaman zaman ulusalcı tavra düşse de pratik çizgisinde burjuvazinin faşist diktatörlüğünü yıkma görevini devrimin merkezi görevi olarak ele alıyor diğer yandan Kürt ulusal özgürlük mücadelesi karşısında ulusalcı antiemperyalizme düşmekten de kaçınmıyor. İran ve diğer benzer ülkelere gelince ulusalcı çizgiye kaymakta tereddüt etmiyor. İran halk ayaklanmalarına karşı ulusalcı bakış

açısını gerici ve molla faşizmi yanlısı bir tavra dönüştürecek denli ileri götürüyor, derinleştiriyor.

TKP ise, Türkiye devrimine ilişkin ulusalcı bakış açısına sahip. 2007 ve 2017 kongre ve konferanslarında Türkiye'nin Batılı emperyalist güçlerce bölünüp parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu milliyetçi paranoyasını programatik karar haline getirdi. "Devrim" in merkezi görevinin bu parçalanma tehlikesine karşı mücadele olduğu görüşünü de aynı kongre ve konferanslarda kararlaştırdı.

TKP liderlerinden Kemal Okuyan, bu paranoyak milliyetçi görev tespiti nedeniyle, ABD Erdoğan'ı indirme operasyonu başlatırsa, nasıl ki Erdoğan'ın işbaşına getirilmesine karşı çıktılarsa şimdi de olası iktidardan indirmeye karşı da çıkacaklarını rahatlıkla bu bakış açısı nedeniyle yazabildi.

TKP ayrıca ulusların kaderlerini kendilerinin tayin etmesi hakkını da gericilikle suçlayacak denli şovenist. Çünkü ezilen ve sömürge uluslar şimdi neredeyse tümüyle çok uluslu bağımlı ülkelerde var. TKP ulusalcılığı bu devletlerden ayrılma hakkına karşı da benimsiyor.

TKP bu bakış açısını İran ve Suriye'ye ilişkin olarak da yansıtıyor. Bu nedenle İran halk ayaklanmalarını beğenmiyor, ulusalcı kuşkuculukla yaklaşıyor.

Ulusalcı paranoyasına bolca sosyalizm laflarını örtü olarak kullanmayı ise grubunu kıskançça koruma partikülarizmi nedeniyle yapıyor.

Eleştirdiğimiz diğer iki akım da burjuvazinin faşist diktatörlüğünü yıkmayı merkezi görev olarak devrimin ya da mücadelenin önüne koymada yalpaladıkları ölçüde, özellikle görece özerk davranan bağımlı burjuva devletlere karşı o ülke halklarının mücadelesinde ulusalcı yalpalamalara düşebiliyorlar.

Ulusalcı kuşkuculuk değil, sosyalizm temel amacına bağlanmış biçimde; faşist diktatörlükleri yıkmayı devrimin başlangıç adımının merkezi görevi olarak görmek; diğer görevleri bu göreve tabi kılmak; İran, Türkiye ve Kürdistan'da komünistlerin ve tutarlı devrimcilerin izleyeceği çizgi olsun!

Komünist ve tutarlı devrimci hareket, İran halklarının kahramanca ve her ayaklanmadan öğrenerek yürüttüğü mücadelenin, ikircimsizce yanındadır. Yanında olmaya devam edecektir.

1945-46 Rojhilat Devrimi, Güney Azerbaycan ve Rojhilat'ın işgali

Tuncay Göçer

Rojava Devrimi'nin çıtası birçok temel kategoride Rojhilat Devrimi'nin önündedir. Ancak bütün bu karşılaştırmalardan da anlaşılacağı gibi nihai olarak başarısızlığa sürüklenmiş olsa da, Rojhilat Devrimi derslerinden öğrenecekler vardır. Rojhilat Devrimi'nin yenilgisini koşullayan zaaf ve hatalardan birçok ders çıkarılabilir. Öz gücüne dayalı örgütsel ve politik askeri hazırlığın süreklileşerek rutinleştirilmesi, birleşik devrim perspektifini korumak, devrimci cephesel ittifakı koruyup işlevlendirmek, ezilenlerin devrimci ve demokratik birliğinde ısrar, başarısızlığı alt etmenin mihenk taşlarıdır.

Şah rejimi 1930'ların sonlarında Nazi Almanyasına yanaşınca, hem İngiltere ve ABD'nin emperyalist çıkarları hem de Sovyetlerin güvenliği riske girer. Bunun üzerine 1941'in Ağustos sonlarında SSCB ve İngiltere "Batı İran"ı işgal eder.

"Batı İran" denilen Rojhilat ve Güney Azerbaycan'daki askeri işgal ikili karaktere sahiptir. Bir taraftan yabancı orduların işgalidir; diğer yandan işgal bölgenin gerçek sahibi Kürtleri ve Azerileri değil, bu iki ülkede işgalci olan İran'ın askeri ve siyasi kurumlarını geriletmeyi ve denetim altında tutmayı hedefler. İngiltere'nin sömürgeci emellerinin varlığı ve Kürtlere herhangi bir sta-

tüye karşı olmasından dolayı İran işgalciliğinin yerine ikame olur. Sovyetlerin sömürgeci amaçları yoktur, 1944 ortalarından itibaren SB, artık Kürtler ve Azerilerin ulusal, politik ve örgütsel özne olmalarının kalkanı, destekçisi ve teşvikçisidir.

Rojhilat'ta Ulusal Güçler

İşgal ile birlikte, Kürtlerde farklı nitelikte dört kanaldan ulusal mücadeleye ivme kazanır. Birincisi; 16 Eylül 1942'de Mahabad'da Komelê Jîyaneweyê Kurdistan*'ın (Kürdistan Diriliş Cemiyeti) kurulmasıdır. Kentli küçük burjuvaların önderlik yaptıkları örgüt, ulusal demokratik bir oluşumdur. Hızla kitleleşerek

* Kimi tarihçiler Komeley Jîyanaweye Kurd, kimi tarihçiler ise Komeley Jîyanaweye Kurdistan olarak yazıyor. Yazıda bundan sonra "Komeley" şeklinde kullanılacaktır.

iki yıl içinde bütün ulusal güçler için de çekim merkezi haline gelir.

Komeley'in söyleminde, nihai hedefi bağımsız ve birleşik Kürdistan'dır. Asgari stratejik hedefi Rojhilat'ın bağımsızlığıdır. Antifeodal, yurtsever, halkçı ve demokratik bir örgüttür. "Kürt halkının haklarını kendi çıkarları uğruna satıp feda eden eşraf, ağa ve mütegalibe takımına"¹ eleştiriler getirir. Toprak reformunu savunur. Geleneksel Kürt siyaset tarzına duyduğu tepkiyle silahlı mücadele biçimlerine başlarda mesafelidir. Sosyal ve ekonomik sorunları toplumun sınıfsal yapısıyla açıklamaya çalışır. Ancak sınıf mücadelesini kavrayışı son derece yüzeyseldir. Büyük toprak sahiplerinin ve burjuvazinin emek sömürsünü egemen mülkiyet biçimiyle değil, ağa ve patronun aç gözlülüğü gibi öznel eğilimlerle açıklar. Toplumun ahlaki eleştirisi ön plandadır. İllegal bir örgüttür. Üç-beş kişilik gizli hücrelere dayalı bir örgütlenmedir. Siyaset ve örgüt anlayışı belli düzeyde ilkelik ve amatörlükler taşır.

Komite bir örgüt inşa etmez. Geleneksel Kürt üst tabakası olan aşiret reisleri ve tarikat şeyhleriyle birebir görüşmeler, toplantılar yaparak onları ulusal davaya destek vermeye ikna etmeye çalışır. Bu çalışmada Kadı Muhammed ve Nakşibendi Şeyhi Abdullah Gilani Efendi başı çeker.

Üçüncü politik aktör ise Rojhilat'ın kuzeyinde ve Urmiye çevresinde silahlanarak yarı-özerk statülerini geri kazanan aşiretlerdir. Sovyet temsilcileri ile bu aşiretlerin reisleri arasında 22 Mayıs 1943'de yapılan toplantıda Kürt heyeti silahların taşınmasına izin verilmesi "Kürtlerin

kendi ulusal işlerini çekip çevirmekte bağımsız olmaları, anadilde eğitimin serbest bırakılması, Kızıl Ordu İşgal Bölgesi'nin Urmiye çevresindeki kırsal bölgeyi de kapsayacak tarzda genişletilmesi" taleplerinde bulundular. Bir anlaşmaya varılamasa da toplantıdan sonra Sovyetlerin uyarısı doğrultusunda baskın, yağma ve aşiretler arası çatışmalarda ciddi bir azalma yaşanır. Kürt aşiretleri fiilen silah taşımaya devam ederler; diğer talepleri gerçekleşmez. Ancak silahlarını ve yarı-özerk statülerini korumaları, geleneksel iktisadi ve kültürel yaşam tarzlarına geri dönmeleri, ulusal duygu ve düşüncelerin ivmelenmesinin zemini olur.

Dördüncüsü ise, Hame Reşid Han'ın aşiretini silahlandırarak Bane yakınlarında beyliğini ilan etmesi olur. İran yönetimi bölgenin yerel özerkliğini tanır ve bir vali atar. Ancak vilayeti fiilen iki yıl Hame Reşid Han yönetir. Hame Reşid Han geleneksel bir Kürt siyaset ve örgütlenme anlayışına sahiptir. Aşiretçi rekabetle hareket eder. Tutarlı ulusal bir çizgi izlemese de bu konjonktürde nesnel olarak ulusalcı duygu ve düşüncelerin gelişmesine zayıf da olsa katkısı olur.

Komeley JK'dan KDP'ye

1945'e gelindiğinde Kürt ulusal hareketi kitleleşmiş ve Komeley hareketi üzerinde hegemonya kurmuştur. Hem Kürt ulusal güçlerinin en geniş birliğini sağlama arzusunu hem Sovyetler'in daha meşru bir muhatapla ilişkiye geçme talebini karşılamak için 16 Ağustos'ta Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) kurulur, Komeley feshedilir.

¹ Faik Bulut, *Tarih Boyunca Kürtlerde Diplomasi*, sayfa 220, Evrensel Basım Yayın

Komeley'in son 1-1.5 yıldır yaşadığı dönüşüm onu yeni bir eşiğe getirir. KDP'nin kuruluşu hem bu evrimin sonucu hem de ondan kopuştur. Kadı Muhammed Merkez Komite'de yer almaz. Fiiliyatta ise birlikte çalışmayı tercih ettiği bir kaç kişilik ekiple siyasal önderliğin merkezinde ve tepesindedir. Kent yönetiminde, Rojhilat'ın genelini ilgilendiren politikalarda ve Sovyetlerle ilişkilerde yetki, fikir sorma, gerektiğinde uzlaşmayı ihmal etmese de ondadır. Örgütsel önderlik, propaganda, genel siyasal, örgütsel, kültürel faaliyet vb. işler MK'dadır. MK kent yönetiminde onu aşan müdahalelerde bulunmuyor, talep ve önerilerini ona iletiyordu. Onun otoritesine saygılıdır. Bu durum çift başlığın zemini. Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da devam eden bu durum kendiliğinden oluşmuş özgün bir parti 'devlet' ayrışmasının biçimiydi. Karşılıklı uzlaşma ve uyum çift başlılığı örterek, işlevsel bir işleyişe yol açar.

Kadı Muhammed'in parti ve 'devlet' önderi olarak tanımlanmamış ve sınırları net olarak çizilmemiş otoritesi onu fiilen partinin üstünde bir otorite merkezi haline getirir. Yöne-

ticilik yabancılaşmasının derinleşmediği koşullarda ciddi bir sorun, gerilim ve yetki paylaşımı kavgasına yol açmaz.

Sovyet otoritesinin yönlendirici varlığı, sürmekte olan İran tehdidi, mevcut olanaklar ve statünün geleceğinin belirsizliği Kürt ulusalcılarını iç gerilim ve klikleşmeden yenilginin ön gününe kadar uzak tutar. Ancak parti, 'devlet' ve toplum içi sınıfsal farklılıklar, kimi büyük toprak sahipleri, aşiretler, tarikatlar ve geniş aileler arası rekabet; klikleşme ve gerilimin nesnel zemini olarak varlığını korur.

KDP, Komeley'in "bağımsız Rojhilat ve bağımsız birleşik Kürdistan" ile "toprak reformu" programatik hedeflerinden, Rojhilat'ın ulusal özerkliği hedefine ve toprak reformundan vazgeçmeye doğru geri dönüş yaşar.

Bir başka açıdan bakıldığında Komeley'in devrimci programatik hedefi ile devrimci mücadele araç ve biçimlerine mesafeli duran pratiği arasında bariz bir çelişki vardır. İşin ağırlığına denk bir hazırlığı yoktur. Devrimci strateji ile reformcu strateji arasında yalpalar. Bağımsız Rojhilat ve birleşik Kürdistan hedefi terk edilince programı ile siyasal pratiği

uyumlu hale gelir. KDP kurulmadan önce ulusalcı Kürt üst tabakasını kapsamak için söyleminde geri adım atmaya başlamıştı. KDP'nin kurulmasıyla tamamlanan programatik geri adım yalpalamayı tasfiyeci biçimde sona erdirir. KDP ulusal demokratik reform partisi olarak doğar.

Son bir-bir buçuk yıldır Komeley'de adım adım aşılmaya başlayan aşırı temkinlilik, ilkellik ve amatörlik önemli oranda geride kalır. KDP yeni kurum ve olanaklara kavuşur. Meşruiyet bilinci ayağa kalkarak açık politik ve örgütsel faaliyetin olanaklarını sonuna kadar zorlar. Şüphesiz yakalanan bu meşruiyet

Güney Azerbaycan ve Rojhilat'ta devrimci yükselişin emareleri ortaya çıkmışken bu geri adımları atmak ironiktir.

bilincinin devrimci bir program ve stratejiyle de sağlanmasının önünde engel yoktu. Güney Azerbaycan ve Rojhilat'ta devrimci yükselişin emareleri ortaya çıkmışken bu geri adımları atmak ironiktir.

Kadı Muhammed ve Kürt ulusal demokratik önderliğinin diğer bileşenleri Sovyetlerin desteğine güvenirlere, onların dostluğuna değer verirlerdi. Kürt ulusal hareketinin Sovyetlerin vesayeti altına girdiğine dair söylentilere kulak asmazlardı. Bu yolu kendileri tercih etmişti. Sovyetlerin buna zemin oluşturup destek verdiğinin bilincindeydiler. Sovyetlerin kimi müdahaleleri olsa da bunlar dayatma tarzında değildi.

Sovyetlerle işbirliği stratejik olmaktan uzaktı. Güney Azerbaycan'daki Azerbaycan Demokrat Par-

tisi (ADP) gibi sosyalist yurtsever bir hareket değildi. TUDEH'in Rojhilat'daki örgütlülüğü yok denecek kadar zayıftı.

Kürt ulusal önderleri 1945 Eylül başında Bakü'ye ikinci defa gittiklerinde irade birliğini sağlamış, daha örgütlü, daha hazırlıklı açık bir partinin yöneticileriydiler artık.

Kürt heyeti Bakü'de öncekinden farklı olarak yüksek bir devlet protokolüyle karşılanıp ağırlandı. Bakırof'un başında bulunduğu Sovyet heyetiyle görüşür. Bakırof, Kürt ulusal özerkliğinin

koşullarının oluşmadığını, Güney Azerbaycan ulusal özerk cumhuriyeti içinde bir ulusal statüyle yetinmeleri gerektiğini söylese de Kürt heyeti bunu kabul etmez. Bunun üzerine Bakırof, Kürt heyetinin itirazına karşı çıkmaz, tartışmayı uzatmaz. Açıkça Kürt ulusal özerk cumhuriyetine onay verdiğine dair de herhangi bir şey söylemez. Öyle anlaşılıyor ki Bakırof bu fikir ayrılığını sessizce geçiştirerek ilk olarak Kürt ulusal iradesi karşısında durmaya isteksiz olmuş; ikincisi ise bu sorunun çözümünü zamana bırakarak, olası durum değişikliklerine bağlı olarak nihai kararı geleceğe havale etme tavrı sergilemiştir. Bakırof bu görüşmede, Sovyetler adına askeri, maddi ve teknik yardımda bulunma sözü verir.

Rojhilat Devrimi

II. Dünya Savaşı'nın zaferi dünya halklarında devrimci ve demokratik bir coşku seli yaratır. İran siyasi sınırları içinde de durum farklı değildir. Güney Azerbaycan ve Rojhilat'da ise 1945 yazı ve sonbaharında devrimci duruma işaret eden halk ayaklanmaları gündeme gelir. Bu durum karşısında Sovyetler aşırı

temkinli politikadan vazgeçer. Bu iki ülkede ulusal demokratik statü mücadelesine destek verme kararı alır. Eylül başında TUDEH'in Azerbaycan kolu ADP adıyla yeniden yapılandırılır. 12 Kasım'da Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC) kurulur.

1942 başından beri Mahabad'da İran devlet otoritesi sembolik düzeydedir. Gerçekte kenti, saygınlığına, manevi otoritesine ve birkaç aşiretin askeri desteğine dayanarak Kadı Muhammed yönetmektedir. 17 Kasım ve 17 Aralık 1945'de halk ayaklanarak ilkinde polis karakolunu, ikincisinde adliye binasını basarak İran devlet otoritesinin son kalıntılarını da tasfiye eder.

17 Kasım'daki halk ayaklanması ile İran'ın askeri ve siyasi otoritesinin son kalıntılarının tasfiye edilmesi devrim niteliğindedir. Halkın kitlesel seferberliği, inisiyatifi ve kararlılığıyla gerçekleşmiştir. Halk öncülerinin önüne geçip eski iktidarı tasfiye etmiştir. Yeni iktidarın önü açılmıştır. Aynı zamanda bağımsız ve özgür Rojhilat kazanılmıştır.

Gerçekte bu tarihten itibaren, İran ordusunun yeniden işgaline kadar

Rojhilat'ın bu parçası bağımsız ve özgürdür. 17 Aralık ayaklanması, biçim olarak İran işgalciliğine karşı olsa da esas olarak ulusal statü ilan etmede ayak direyen Kürt ulusal yönetimini adım atmaya zorlama hamlesidir. Kürt Cumhuriyeti (KC) fiilen bağımsız ve demokratik bir cumhuriyettir. Buna ulusal demokratik özerklik kılıfını giydiren, elde edilmiş bağımsız Kürdistan devletini ilan etme, buna uygun bir strateji, siyasi ve askeri hazırlık yapma cüreti ve gücü kendinde bulamayan KDP ve KC yönetimleridir.

17 Kasım ve 17 Aralık ayaklanmalarıyla açığa çıkan halkın ulusal özgürlük isteği Rojhilat'ın kuzey yarısındaki kentlerin ve bazı aşiretlerden halkın ortak eğilimidir. Bu eğilim KDP'nin MK'sı dahil bütün örgütlerinde ağırlıktadır. Bu kesim içinde geleneksel yaşam tarzı ve tutucu düşünceleri savunanlar olsa da giderek modern yaşam tarzına ve ulusal mücadeleye eğilim güçlenmektedir. Mahabad başta olmak üzere kentlerde yaşayan küçük burjuva ailelerden gençler ulusal bağımsızlık özlemi taşımaktalar. Bu özlemlerini ifade

etmekten ve fiili meşru mücadele konusu yapmaktan geri durmazlar.

Kadı Muhammed'in merkezinde bulunduğu önderlik kadrolarının bir kısmı, kimi risklere dikkat çekerek ulusal bir statü ilan etmek için henüz erken olduğunu düşünüyorlardı. Ancak ayaklanmalardan sonra halkın ulusal özgürlük özleminin daha fazla ötelenemeyeceğini anlamışlardır.

Kadı Muhammed Tebriz'e gidecek son bir kez Sovyetlerin, AHC ve ADP'nin nabzını yoklar. Sovyet yetkililer büyüyen ve artık zapt edilmeyen Kürt ulusal duygu ve bilincinin farkındadır. Gönülsüzce ve AHC'yle "bütünleşme değilse bile birleşme"de ısrarlı olmayı sürdürseler de Kürdistan Cumhuriyeti'nin (KC) ilanına karşı çıkmazlar. ADP önderliği ise bu girişimi kabullenmez.

Böylece hazırlıklar tamamlandıktan sonra 22 Ocak 1946'da Çuvarçıra (Çarçıra/Dörtçıra) Meydanı'nda büyük ve coşkulu bir kalabalık eşliğinde KC ilan edilir.

KC, sınırlarını bütün Rojhilat'ı kapsayacak tarzda genişletme perspektifi olmakla birlikte şimdilik Mahabad, Bukan, Naqadeh ve Uşraviye şehirlerinin içinde olduğu Doğu Kürdistan'ın üçte birini kapsamaktadır. Yanı sıra Kürtler kadar Azerilerin de ağırlıkla olduğu Hoy, Salmas ve Urmiye'nin nereye ait olduğu ADP ve KDP arasında tartışmalıydı. Bu ve benzeri anlaşmazlıkların çözümünü nihai kurtuluşa kadar ertelenir.

KDP köylülerle yeterince yaygın ve sıkı bağlar kuramamış, kırdaki zayıflığı cumhuriyet merkezi yönetiminin onlar üzerindeki doğrudan etkisini sınırlandırmıştır. Büyük toprak sahipleri ve bazı aşiret reisleri cumhuriyetin kurulmasını maceracı bir girişim olarak görüp mesafeli durur.

Daha ileri gidip cumhuriyet aleyhine çalışmak için İran hükümeti ile işbirliğine girenleri de vardır. İngiltere'nin işgali altındaki bölgede kimi aşiretlerle ilişki kurulup, Mahabad'a gelip destek veren ve görev talep edenlerin varlığına rağmen, oralarda etkin bir Kürt ulusal mücadelesi örgütlenemez. İngiltere'nin işgali ve Sovyetlerin onları rahatsız etmeme politikası da aşılmayı bekleyen önemli bir engel olarak durmaktadır.

Cumhuriyet'in Niteliği

30 kişilik Kürdistan Milli Meclisi (KMM) oluşturulur. KMM'nin 11 Şubat'ta yaptığı toplantıda, cumhuriyetin ilan edildiği mitingde halka onaylatılan Kadı Muhammed'in Cumhurbaşkanlığı resmileştirilir. 14 kişilik hükümet kurulur. Bayrak ve milli marş belirlenir.

Hükümetin ve cumhuriyet bürokrasisinin politik söylemine ve tarzına ağırlığını koyan kentli küçük burjuvazi ve ticaret burjuvazisinin alt ve orta kesimidir. Bu kesim ulusal demokratik bir çizgiye sahiptir. Bağımsızlık ve reform yanlısıdır. Sınıfsal ittifakın diğer kanadı, ulusalcı büyük toprak sahiplerinin çoğu ise ulusal, toplumsal ve iktisadi tutuculuğa eğilimlidir. Kentlerde siyasal yönetim, sosyal hayat ve eğitimde baskın eğilim modern yaşam tarzı ve ulusal demokratik bilinçtir. Kırdaki ise geleneksel feodal yaşam tarzı ve iktisadi sürdürülen göçebe aşiretler ve onların reislerinin etkisi hala güçlüdür. Dolayısıyla hayat bulan geleneksel feodal yönetici yapı ile modern siyasal kurumların bir sentezidir. Kırdaki KC'nin etkisi yerel feodal yapının süzgecinden geçerek pratiğe yansır.

KDP'nin yönetici organlarında ve KC bürokrasisinde küçük burjuva

ulusal devrimci bir kanat vardır. Ama birleştirici program ve strateji reformcudur. Söylemlerinde Sovyetlere ve Stalin'e övgüler olmakla birlikte sosyalizm sempatisine denk düşmez. AHC'nin aksine, toprak reformu ve ulusallaştırma gibi toplumsal devrimci hamlelerden uzak durulur.

Uluslar arası faşist-emperyalist bloka karşı açık ve net bir duruş alınmış olsa da İngiltere ve ABD'yi de kapsayacak bir antiemperyalist söylem yoktur. Kritik kimi eşiklerde bu devletlerin bölge temsilcilerinden yardım talep etmekten imtina etmezler. Bu devletlerin destek vermemeleri KDP ve KC'nin karşı

Orduya fedailiğin Kürtçe karşılığı olan “önde ölenler” anlamına gelen “Peşmerge Gücü” adı verilir.

duruşundan kaynaklanmaz; bu emperyalist devletlerin İran ve bölge gerici devletleriyle kurdukları stratejik işbirliğini riske sokmak istememelerindedir. Dolayısıyla çerçevesi çizilmiş bir antiemperyalist program ve siyasi çizgiye sahip olmamakla birlikte fiilen ve nesnel olarak antiemperyalist bir rol oynadığı söylenebilir. SB'yle var plan işbirliği sürdükçe öznel olarak da antiemperyalist duruş geliyordu.

KC'nin ilanıyla birlikte Kürtçe resmi dil ilan edilir, eğitim dili Kürtçe'ye dönüştürülmeye çalışılır. Sovyetlerin hibe ettiği matbaa ile Kürtçe kitaplar, dergiler ve bir günlük gazete yayınına başlar. Kürtçe okuma-yazma seferberliği yapılır. Yine Sovyetlerin teknik yardımıyla Kürtçe radyo yayınına geçilir.

Kadı Muhammed hem ekonomik hem de siyasi olarak liberal demokrat bir çizgiye sahiptir. İran ile işbirliği yapan, cumhuriyet karşıtı ve vergi ödememekte ısrar eden kimi toprak ağalarına karşı zor araçları devreye sokulmaz. Kızıl Ordu'nun varlığı caydırıcı bir etkiye sahiptir. Doğrudan cumhuriyeti yıkmaya dönük açık faaliyetlerden uzak dururlar. Ancak Kızıl Ordu çekilip, İran Ordusu ilerlemeye başlayınca psikolojik üstünlük karşı devrimcilere geçer, açıktan KC karşıtı faaliyetlere girişirler.

Ulusal Ordu: Peşmerge Gücü

KC kurulduğunda daha önce Sovyetlerin verdiği ve İran ordusundan arta kalan silahların halka dağıtılmasının yanı sıra bireysel silah temin etme çabası yaygındır. Bununla birlikte göçebe aşiretler ve mülk sahibi kesimler de silahlanır. Başlangıçta cumhuriyetin silahlı gücü, Barzanili ve güvenilir aşiretlerin savaşçıları ve milislerinden oluşuyordu. Bu dağıtık tabloya son vermek için düzenli ordu kurulur.

Orduya fedailiğin Kürtçe karşılığı olan “önde ölenler” anlamına gelen “Peşmerge Gücü” adı verilir. İlk halk ayaklanmasının günü olan 17 Kasım “Peşmerge Günü” ilan edilir. Doğrudan KC hükümetinin kontrolünde olan bin 200 Peşmerge Gücü'nün yanı sıra 8 bin 800 piyade ve bin 700 süvarilik aşiret milislerden oluşur. Peşmerge Gücü-aşiret milisleri ağırlıklı KC'nin güney ucunda Sakız-Bane yakınlarındaki hatta mevzilenir. Bunun ilk nedeni İran ordusunun saldırı olasılığının en yüksek olduğu hat olması; ikincisi KC'yi güneye doğru genişletme amacıdır.

Peşmerge Gücü, Saqız-Bane-Serdeşt hattında İran ordusuna karşı

üst üste başarılar elde eder. İran-Sovyet petrol anlaşmasından sonra Sovyetler'in telkinleriyle çatışmalar durdurulur, genel saldırı planından vazgeçilir.

Haziran ortalarından itibaren cepheye bir, bir buçuk aylık bir durgunluk yaşanır. Aşiret milislerinin ideolojik donanımı zayıftır. İdeolojik birliği yoktur, politik-örgütsel bilince sahip değildir. Savaşçıları gün boyu hareketli kılacak ideolojik, politik, örgütsel ve askeri eğitim mekanizmaları kurulmamıştır. Politik atmosferdeki her değişimden etkilenmektedir. Başlangıçta üst üste gelen askeri başarılar, sıcak savaş olasılığı düşman bilincini diri tutuyor; savaşıma istek ve arzusunu körüklüyor; birlik dayanışma ve feda ruhunu besliyordu. Bu koşullar altında bir buçuk aylık durgunluk aşiretler ve savaşçılar arasında çözülmeye yol açar. Milisler kendiliğinden biçimde parça parça kuzeye, aşiret bölgelerine doğru çekilmeye başlar. Bir tek Barzani Peşmergeleri bu çözülmeyi dışında kalır.

Diplomatik Yenilgi ve İran'ın İşgali

İran Sovyet petrol anlaşmasının imzalanması, hükümete üç komünistin dahil edilmesi, Sovyetler, Güney Azerbaycan ve Rojhilat'da; TUDEH ve diğer devrimci-demokratik güçlerde iyimser bir beklenti yaratır. ABD ve İngiltere'nin ağırlığını koymasıyla hükümet dağılır. Yeni kurulan hükümet, Güney Azerbaycan ve Rojhilat'ı işgal hazırlıkları başlatır. Kadı Muhammed'in Tahran'daki diplomatik görüşmelerinden bir sonuç çıkmaz.

Kürt ulusal önderliği, İran başbakanı Kıvamussaltana'nın kurduğu hükümetler ile İran devleti ve bağımlı olduğu emperyalist blok arasındaki gerilimi doğru analiz etmemiştir. Başbakan burjuva bir liderdir. Fars burjuvazisinin, Fars ulusunun ve İran devletinin nihai çıkarlarına bağlıdır. Bu durum bir dizi burjuva demokratik manevralar yapmasının önünde engel değildir. Bu demokratik görünüm ve adımlar gerçekte İran devletiyle ilgili hayali beklenti-

ler ve yanılısamalar yaratmak dışın- da bir işe yaramaz. Bu yanılısamalar ve hayali beklentiler sayesinde SB, TUDEH, AHC ve KC yönetimle- ri bekleme koridorlarında tutularak oyalanmıştır. ABD ve İngiltere'nin desteğiyle İran devleti bu sayede aleyhine sonuçlanabilecek bir süre- ci, bu uzlaştırıcı burjuva hükümet eliyle atlatarak lehe çevirebilmiştir. Bu durum bir daha göstermiştir ki, "kötünün iyisi" demokrat, solcu gö- rünen düzen içi bir lider, parti veya hükümet uzlaştırıcı siyasetiyle ya- rattığı sahte beklentiler ve oyalama sayesinde herhangi bir burjuva ge- rici iktidarın salt zor araçlarıyla oy- nayabileceğinden daha büyük bir rol oynayabilmektedir.

11-13 Aralık günlerinde katliamla işgal edilen Güney Azerbaycan kar- şısında SB, TUDEH ve İran'daki demokrasi güçlerinin sessizliğini ko- ruması karşısında Rojhilat'da direniş kararlılığı yenilgiye uğrar. Direnişi bir tek Molla Mustafa Barzani sa- vunur, O da Kadı Muhammed'i ik- na edemeyince güçlerini toplayarak Mahabad'ı terk eder. İçlerinde KDP ve KC yöneticilerinin de bulunduğu toprak ağalarının ve aşiret reislerinin önemli bir bölümü İran'a bağlılıkla- rını bildirme yarışına girerler.

Kadı Muhammed kimi kazanımla- rı koruyabilme umuduyla ve kansız bir geçiş ile İran'la uzlaşmayı kabul eder. Böylece tek kurşun atmadan başkent Mahabad işgal edilerek 330 gün sonra KC yıkılır. Kürt ulusal ön- derleri tutuklanır.

Kadı Muhammed tutuklanmadan kısa süre öncesine kadar iyimser bir yaklaşıma sahip olsa da devletin asıl niyeti açığa çıkınca bütün sorumlu- luğu üzerine alıp diğer Kürt önder- lerini cezadan kurtarmaya çalışır. Bu

andan sonra bütün uzlaşıcı eğilimle- rini, yalpalamaları ve zikzakları bir kenara bırakıp fedai bir ruhla hem mahkemede hem de idam sehpasın- da başı dik bir duruş alır. Hem ulusal özerk cumhuriyet çerçevesinde Kürt ulusal davasını savunur hem de İran siyasi sınırları içindeki diğer ezilen halkların ve Fars halkının mücade- lesine demokratik ve özgürlükçü bir perspektifle sahip çıkar. Savcı ve mahkeme heyetinin çabalarına rağ- men SB'yi eleştiren bir cümle çıkmaz ağzından. Artık idam edileceğinden emindir. Kürt ulusunun özgürlüğü ve geleceği için konuşmaktadır.

Savunmalarda İran devlet otorite- sinin yok olduğu olağanüstü koşullar altında, kaos ve kargaşayı önlemek için bu boşluğu anayasal zeminde doldurmaya çalıştıklarını belirtirler. Gerçeğe denk düşme de anayasa- nın özerklik anlayışının buna imkan verdiği iddia ederler.

İranlı asker ve polislerin öldürül- düğü çatışmalar söz konusu oldu- ğunda ise, bireysel sorumluluklarını reddederler. Ortaya çıkan belgeler ve kanıtlar Kürt önderlerini zaman zaman zor duruma düşürür. Rojhi- lat Devrimi, KC ve birçok eylemleri gerçekte anayasa zeminini aşıyordu.

Kaldı ki Rojhilat Devrimi, demok- ratik ulusal özerkliği aşar, fiilen ulu- sal bağımsızlığı getirir. Mevcut Kürt ulusal önderleri baştan beri devrimci bir program, strateji ve konumlanı- şa sahip değildi. Fiili statüyü ulusal özerklik düzeyine geri çekmek is- terler. Ancak halk ayaklanmalarının yarattığı fiili devrimci durum sık sık önderliğin sınırlarını zorlar; devrimci durumun basıncı altında sürüklenir- ler. O yüzden cepheden bir devrimci savunma beklemek onların gerçekli- ğine uymaz. Bu durum aynı zamanda

onların anayasayı abartan kavrayışlarıyla onun gerçek sınırlı durumu arasındaki çelişkiden kaynaklanır.

Rojhilat- Rojava Devrimleri Karşılaştırmaları

Kimi farklılıkların yanı sıra Rojhilat Devrimi ile Rojava Devrimi arasında güçlü paralellikler kurmak mümkün. Her şeyden önce tarihsel konjonktür tamamen farklı. Birincisi, 2. Dünya Savaşı ile Sovyetler Birliği'nin varlığı ve desteğinin yarattığı fırsatın ürünüdür. Rojava Devrimi ise Tunus'ta fitili ateşlenen Ortadoğu devriminin dalga dalga yayılarak Suriye ve Rojava'yı etkisi altına almasının yol açtığı fırsatın sonucudur.

Rojava Devrimi, Ortadoğu devriminin başarıya ulaşmış bir üssü misyonunu yüklenir. Perspektifi Rojava ile sınırlı değildir. Bir yandan Kürdistan'ın birliği nihai hedefini korurken diğer yandan Suriye devrimine yönelir. Buna uygun olarak Suriyeli devrimci demokrat oluşumlarla cephesel ittifak yapılır. Kuzey Suriye'nin bir bölümünü kapsayacak tarzda etki alanını genişleterek birleşik devrim hattını derinleştirmeye çalışmaktadır. Bu hamle aynı zamanda birleşik demokratik Ortadoğu doğrultusunda atılmış bir adımdır.

Rojhilat Devrimi ise politik konjonktür elverişli olmasına rağmen Kürt ulusal önderliğinin, SB'nin ve İran siyasi sınırları içindeki diğer devrimci-demokratik önderliklerin birleşik devrim perspektifleri olmadığından her bir özne kendi imkan ve olanaklarıyla Şah rejiminin saldırılarına karşı koymak zorunda kalır. AHC ile İran siyasi sınırları içindeki devrimci demokratik güçlerle ve diğer parçalardaki Kürt ulusal güçlerle

yapılan cephesel ittifaklar anlamlı olmakla birlikte esas oynaması gereken rolü oynayamadılar, sınırlı bir etkileri oldu. Bu durum başarısızlığı ve yenilgiyi koşullayan en temel etkidir.

2. Dünya Savaşı'ndan önce inkar ve imha saldırılarıyla Kürt ulusal direnişleri ezilmiş olsa da ulusal duygu, öfke güçlüdür. Ulusal bilinç çarpık ve örgütsüz olmakla birlikte yaygındır. Sovyet varlığı ve desteğini fırsata çeviren Kürt ulusal önderleri oluşan görece demokratik ortamı kullanarak Komeley Jîyanewey Kurdistan ve Kürt Selamet ve Güvenlik Yüksek Komitesi kurarak ve silahlanan aşiretlerle devrimi mayaladılar. Rojava ise

Rojava Devrimi, Ortadoğu devriminin başarıya ulaşmış bir üssü misyonunu yüklenir.

Ağrı ayaklanmasından itibaren Kürt ulusal direniş ve isyanlarının cephe gerisi işlevi görür. '70'lerin sonlarından itibaren de Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi'ne (KUDH) yataklık yapmaya başlar. Halk örgütlenir; gençlerini diğer parçalarda savaşmaya gönderir. Uzun yıllar Xoybun ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi'nin ana karargahına ev sahipliği yapar. 21. yüzyılın başlarında, örgütlülüğünü diğer parçaların uzantısı olmanın ötesine taşıyarak, Rojava'nın ulusal kurtuluşu örgütlenir. Dolayısıyla önderliği ve ideolojisi Bakur'daki mücadelenin birikimine yaslanarak yapılandırılır. Ortadoğu devriminin dalgaları Rojava'ya ulaştığında, uzun yıllara dayanan devrimci hazırlıkla buluşur. Ulusal eşitlik ve özgürlük konusunda kafası açık önderlik ve hazır örgütlülük devrimin başarısının dayanağı olur.

II. dünya savaşının bitmesiyle geniş uluslar arası politik konjonktür ve İran'daki yeni durum Rojhilat Devrimi'nin aleyhine işlemeye başlar. KUDH'un gerek politik süreci doğru okuma ve ona göre manevra yapma gerekse en başından kurtulamadığı programatik, ideolojik, örgütsel ve askeri zaafı ile güvenilmez sınıf ve katmanlarla yaptığı stratejik ittifak anlayışı; öz güçlerine dayalı direniş çizgisinde ısrarlı davranmaması onu yenilgiye sürükler.

Rojaiva Devrimi önderliğinin ise uluslar arası ve bölgenin politik deneyimlerini iyi okuması; giderek daha büyük potansiyel risk haline gelen zaafıların dışta tutarsak emperyalist ve bölge gerici devletleri arasındaki çelişkilerden yararlanma özgüveni başarısı göstermesi; öz gücüne ve enternasyonal dayanışmaya dayalı direniş çizgisinde ısrar etmesi devrimin bugüne kadar ayakta kalmasında belirleyici bir rol oynar.

Rojhilat Devrimi önderliği esasta halkların eşit özgür ve bir arada yaşamasından yana olsa da, ufku sınırlıydı; ülkede yaşayan ulusal toplulukların politik yaşama eşit ve özgür

katılımının mekanizmalarını yaratamadı. Rojava devriminde ise ulus ve ulusal topluluklara ulusal kimliklerini, sosyal ve politik yaşamda üretmelerinin; her düzeyde yönetime katılmalarının olanakları ve mekanizmaları yaratılır.

Rojhilat Devrimi'nde KDP'nin kadın kollarının kurulması, yayınlarda sınırlı düzeyde de olsa da kadınların taleplerine yer verilmesi gibi kadınların özneleşmesi ve kadın özgürlük mücadelesinde sembolik denilebilecek sınırlı adımlar ancak atılabildi. Rojava Devrimi ise diğer niteliklerinin yanı sıra kadın devrimi niteliği de kazandı. Kadınların kadın devrimi perspektifiyle örgütlenip mücadele etmesi, özgün kurumlar oluşturması, eş başkanlık sistemi, yönetimlerde eşit temsiliyette yer almaları muazam ilerleme kaydetti.

Rojhilat Devrimi'nde halkın yönetime doğrudan katılmalarının mekanizmaları sınırlıydı. Halk, KDP ve KC yönetimlerinde sınırlı düzeyde yer alarak, mitingler, özgür kürsü konuşmaları, politik gösteriye dönüşen tiyatro gösterimleri ve ayaklanmalarla Kürt ulusal demokratik yönetimine

etkide bulundu. 17 Kasım ve 17 Aralık ayaklanmalarıyla Kürt ulusal demokratik yönetimini ulusal statü ilan etmeye adeta zorladı. Rojava Devrimi ilanı sürecinde önderlik kitlelerin önünde olmayı, tıkanan noktada hareketin önünü açmayı başarır. Halk, komün, konsey ve halk meclisleri olarak örgütlenmesiyle daha fazla özneleşip yönetime görelî bir katılım sergiler. KC, geçiş dönemini

henüz tamamlayamadan yıkıldığından, halkın yasama ve yürütme organlarını belirlediği bir seçim yapılmadı. Rojava'da ise halk doğrudan yönetime katılma olanağına sahip olmakla birlikte genel seçimler de düzenli yapılıyor.

İki devrim arasında bir diğer fark ise Marksist Leninist Komünistlerin Rojava ile Birleşik Kürdistan ve Ortadoğu devrimi perspektifleri ile bağ kurmaları olur. Türkiye ve Bakur'da mayalanıp büyütülen devrim mücadelesinin birikimine yaslanarak devrim perspektifini genişleten Marksist Leninist Komünistler Kürdistan'ın diğer parçalarında sosyalist yurtsever öncüsü olduğunu ilan eder. Komünistlerin Rojava Devrimi'ne katılmalarının ikili bir karakteri vardır. Hem kendi devrimlerinin mücadelesine etkin katılımıdır hem de enternasyonal destek niteliğine sahiptir. Bu hamlesi ile enternasyonal dayanışmaya öncülük ederek birçok ülkeden devrimcilerin ve komünistlerin dikkatini Rojava'ya çekmeye çalışır. Rojhilat Devrimi sırasında birleşik devrim perspektifine sahip bir komünist parti yoktu. AHC'nin Rojhilat'a asker göndermesi enternasyonal dayanışmanın seçkin örneklerinden biridir. Keza Kızıl

Ordu'nun Rojhilat'ın savunmasına katkıları subaylarından birinin Peşmerge Gücü'nün eğitim komutanı olarak konumlanıp, son ana kadar askeri eğitim işleri ile uğraşması; SB'nin silah, matbaa, radyo vericisi hibe etmesi; 60 Kürt öğrencinin eğitimini üstlenmesi; diğer maddî ve manevî yardımları enternasyonal dayanışmanın güzel örnekleri olarak tarihteki yerini alır.

Rojava Devrimi'nin çıtası birçok temel kategoride Rojhilat Devrimi'nin önündedir. Ancak bütün bu karşılaştırmalardan da anlaşılacağı gibi nihai olarak başarısızlığa sürüklenmiş olsa da, Rojhilat Devrimi derslerinden öğrenecekler vardır. Rojhilat Devrimi'nin yenilgisini koşullayan zaaf ve hatalardan birçok ders çıkarılabilir. Öz gücüne dayalı örgütsel ve politik askeri hazırlığın süreklileşerek rutinleştirilmesi, birleşik devrim perspektifini korumak, devrimci cephesel ittifakı koruyup işlevlendirmek, ezilenlerin devrimci ve demokratik birliğinde ısrar, başarısızlığı alt etmenin mihenk taşıdır. Uluslar arası değişken politik dengeleri ve diplomasi trafiğini doğru okuyup çözümlmek, emperyalist ve bölge gerici güçleriyle yapılan kimi taktik ittifakların çizgileşerek zaafa dönüşmesini engellemek konusunda net bir kararlılığa ve pratik duruşa sahip olmanın gerekliliği dersini bırakmıştır. Rojava Devrimi'nin bugüne kadarki pratiği kadar Rojhilat Devrimi de göstermiştir ki başarı ve zafer kimse tarafından bahşedilemez. Başarının yolu devrimci akla ve kendine güvenmekten; öz gücüne ve ezilenlere dayanmaktan geçer.

Hayat futbola fena halde benzer¹

Yaşam Uzun

Futbol egemenlerin rıza yaratma aracı olarak günlük yaşamın parçasıysa onun yerine eşitlikçi, katılımcı, ayrımcılıklardan uzak, anti-kapitalist futbol oluşumlarını her mahalleye yaymak bu aracı kitlelerle bağ kurma zeminine çevirmeyi sağlar. Tıpkı Gezi sonrası Passolig'e karşı Ankara'da kentteki mahalle forumlarının, üniversite öğrenci topluluklarının, taraftar gruplarının, siyasi grupların, meslek örgütlerinin kurdukları takımlarla 3 yıl kadar sürdürdükleri Özgür Lig deneyiminin gösterdiği gibi ezilenlerin bir araya gelme alanları onları aynı zamanda mücadeleye sevk eden alanlar oluyor.

Geniş ya da dar bir sahadaki kolektif fiziksel mücadele ve oyunun öngörülemezliğinin verdiği heyecan futbolun geniş kitleleri kendisine bağlamasının başlıca sebebiydi bir zamanlar. Sahaya kendiliğinden yayılan kimi eşitlikçi öğeler ve oyunun kimi özellikleri diğer sporlardan farklı olarak futbolun tüm dünyada insanların yaşamlarını anlamlandırmasında önemli bir olgu olmasını sağladı. İlgili ilgisiz pek çok yerde tekrar edilen "Futbol asla sadece futbol değildir"² vecizli sözü ise bu olguda saha dışının da en az içi kadar etkili olduğunu anlatan bir klişeye

dönüştü. Basit bir oyundan modern bir spora futbolun sosyolojisi, kültürel değeri ve ekonomi politikasıyla ilgilenenler için 2022'nin son günlerinde bu söz, Katar'daki 22. FIFA Dünya Kupası vesilesiyle bir kez daha sıkça tekrarlandı, futbol bir kez daha pek çok farklı teorik tartışma alanına dahil oldu.

Yazıyı okuduğunuzda turnuva çoktan bitmiş olacak ve bir yandan futbol içi öğeler tüm boyutlarıyla tartışılırken bir yandan kapitalizmin, özelde de petrol gelirleri üzerinde yükselen mali sermayenin futbolu getirdiği nokta eleştirilerin konusu

¹ Bursa'da Esnafspor adlı amatör bir futbol kulübü oyuncularını ve etrafında gelişen olayları anlatan Serdar Akar'ın yönettiği 2000 yapımı Dar Alanda Kısa Paslaşmalar filminden meşhur bir replik.

² Simon Kuper'in 22 ülkeyi gezerek futbolun farklı ülkelerdeki toplumsal etkisini, tribün kültürünü ve siyasetle etkileşimini incelediği 1994 tarihli kitabının adı.

olacak. Bu yazıda işçiler ve ezilenler için sahaya adım atma ya da atamamanın sınırlarını çizen toplumsal süreçleri Erkekler Futbol Dünya Kupası vesilesiyle ve onun tarihi üzerinden ele alarak futbolun saha içi ve dışının çok da kopuk olmadığını göstereceğiz. Marksist teorinin ilgi alanına farklı boyutlarıyla giren bu konu üzerine düşünürken yazının elbette futbolun ekonomi politiği ve sınıf mücadelesindeki yeri açısından bir referans olmadığını, yazının çerçevesinin güncel politik bir gelişme olarak Dünya Kupası etrafında gelişen tartışmalar ile diğer tarihsel kimi politik gelişmelerin bağıni kurmakla sınırlı olduğunu vurgulayalım.

İşçilerin Oyunundan Sermayenin İdeolojik Aygıtına

Futbolun ilk nerede oynandığı ya da futbola benzer oyunların farklı coğrafyalarda nasıl oynandığı bir yana modern futbol 19. yüzyıl Britanyası'nda doğdu. Önceleri feodalitenin hakim olduğu kırdaki emekçilerin cinsiyet ve yaş ayrımı ya da zaman ve mekan sınırları gözetmeden katıldıkları bu ve benzeri topla oynanan serbest zaman eğlenceleri, sanayi devrimiyle bu kesimlerin kente göçünün ve işçi sınıfını oluşturmasının ardından zaman ve mekan sınırları olan yeni bir mekana

taşındı. Ağır çalışma koşulları, örgütlenme ve sınıf mücadelesi içinde futbola eskisi kadar "zamanı" kalmayan işçiler futbolun hakimiyetini bu ilk dönemde burjuvazinin çocuklarını yetiştiren okullara kaptırdı, oyun burada giderek kurumsallaştırıldı, kuralları standartlaştırıldı ve modern bir spora doğru evrildi. İlk futbol kulüpleri burjuvazinin lise, üniversite, hastane gibi kurumlarına bağlı olarak kuruldu. Egemen sınıfın eline geçen futbol bu noktadan sonra adım adım erkeklerin oynadığı ve erkeklerin yönettiği bir spor organizasyonuna dönüştü.

19. yüzyılın ikinci yarısına doğru işçiler futbol kültürünü kurdukları bağımsız kulüpler aracılığıyla yaşıyorlardı, zira futbol için oynayanlar ve izleyenlerin coşkusu dışında gereken şeyler boş bir alan ve ayakla vurulacak yuvarlakça bir cisimdir. Kulüplerde bir araya gelen işçilerin bu seyirlik eğlencesi Sanayi Devrimi'nin yeni kültürel ögesi olarak zamanla içerildi. Fabrika koşulları, çalışma saatleri ve mekanın planlanması üzerinden alanı ve seyirliği kontrolü altına alan burjuvazi futbola profesyonelliği sokarak onu sınıf çelişkisinin kendisini ürettiği bir alana dönüştürdü. Fabrika işçiliği yerine futbol işçiliği yapanlar ortaya çıktığında işçi sınıfından doğan

kulüpler de adım adım burjuvazinin kontrolüne girdi. Bu sınıf çelişkisi ya da mücadelesi kapitalizmin dönüşüm süreçlerine göre farklı biçimler aldı. Yani, başından itibaren toplumsal bir olgu olarak siyasetin konusu oldu.

Günümüzde her boyutuyla metalaştırılmış futbolda bu, en üst liglerde oynayanların hemen her ülkede en zengin %1 arasına girdiği profesyonel futbolcular ve kulüpler arasında olmaktan çok, alt liglerde daha kötü koşullarda “çalışmak” zorunda kalan futbolcularla genellikle yerel sermaye oligarşisinin yönettiği kulüpler arasında ve en üst liglerden daha alt liglere kadar sermayenin farklı katmanlarıyla iç içe geçmiş olan kulüplerle statları doldurmak ve kendi mekanları olarak şekillendirmek isteyen bağımsız taraftar toplulukları arasında şekillenmektedir.³ Elbette en üst liglerde ulusal ve uluslararası daha fazla turnuva ve maç düzenleyerek daha fazla reklam, sponsorluk, stadyum, yayın, ürün satışı, borsa, vb. geliri elde eden kulüpler ve federasyonlar ile sporcu bilimiyle birer biyonik insana dönüştürülmüş ve çocukluktan artık 40’a varan yaşlarına kadar yaşamlarının her anını imzaladıkları milyonlarca dolarlık kontratlara ve sponsorluk gelirlerine göre düzenleyen futbolcular arasında da sporcu sağlığı açısından bir gerilim söz konusu. Ancak bu teorik anlamda emek-sermaye çelişkisinin bir biçimi olsa da bu oyuncuların aynı zamanda birer sermayedar olması kendi özerk hareket alanlarına sahip oldukları ve

sermayeler arası rekabetin parçası oldukları anlamına geliyor.

1880’lere gelindiğinde futbolun kuralları artık büyük ölçüde standartlaşmıştı. 1885’de İngiltere futbolda profesyonelliği yasal hale getirmiş ve milli takımında profesyonel futbolcuların oynamasına izin vermişti. O yıllarda İskoçya’nın profesyonelliği reddetmesinin ardından konuyu tartışmak ve henüz ortaklaşamayan kuralları sabitlemek için 1886’da ilk kez 4 Britanya ülkesi futbol federasyonu bir araya geldi. Bu gibi konuları karara bağlamak ve futbol yönetimindeki değişen dinamikleri tartışmak için her yıl toplanmaya devam eden bu 4’lü federasyon oluşumu, 1904’te Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği’nin (FIFA) kurulmasının ardından değişiklikler geçirdi. FIFA’nın da dahil olduğu bu yapı futbolda oyun kurallarını belirleyen bir yetkiyi üstlendi. Buna göre saha içinde oyunun değişimine ve futbol profesyonellerinin tartışmalarına göre İngiltere, Kuzey İrlanda, İskoçya, Galler Futbol Federasyonlarının yüzde 50 ve FIFA’nın ayrıca %50 oy hakkıyla yer aldığı bu 5’li Uluslararası Futbol Birliği Kurulu (IFAB) tüm dünyada futbol kurallarını belirlemeye devam ediyor. Son dönemde yapılan tartışmalara göre maçların daha akıcı ve tempolu olması ve sık sık durmaması için oyuncu değişikliği ve oyunun süresi gibi başlıklarda yeni kural değişikliklerin gündeme gelmesi bekleniyor.

İşçi sınıfının parçası olabildikleri ölçüde sporun ve futbolun parçası

³ En büyük İngiliz kulüplerinden olan Manchester United’ın ABD’li Glazer ailesi tarafından satın alınmasının ardından taraftarların protesto amacıyla Manchester FC adıyla bir kulüp kurarak en alt liglerden futbola dahil olmaları ya da İtalya’da taraftarların kolektif mülkü olarak özyönetime sahip, ırkçılığı ve cinsiyetçiliği reddeden 7. ligdeki Lebowski CS (Kavel Alpaslan, birartibir.org, 27 Kasım 2022) bunların örneklerindedir.

olabilen kadınlar, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde kadın futbol takımları içinde kalabalık seyirci kitleleri önünde sahaya çıkabiliyorlardı, sermaye onları eve geri yolladığında ise sahalarda görünürlükleri de azalıyordu. Kurumsallaşan futbolun erkek yöneticileri alt sınıfların futbola katılımını profesyonellik üzerinden tanımladıkları ölçüde kadınlar da sahanın dışına itildi, özellikle dünya savaşlarıyla azalan erkek iş gücü kadınlarla telafi edildiği ölçüde de kadınların futbola “zaman ayırması” yasaklandı. Yasaklar daha sonra faşist rejimler tarafından dini referanslarla meşrulaştırılmaya çalışıldı. Kadınların futbol ve spora dönüşü birçok ülkede ancak 70’lerdeki hak mücadeleleriyle birlikte kazanıldı. Sovyetler Birliği’nin tüm halkın spor yapmasını sağladığı, kadınları teşvik ettiği bir dönemde soğuk savaş dönemi rekabetinin parçası olarak ABD spor sistemini yeniden yapılandırdı ve kadınlara bu alanı açmak zorunda kaldı. Batı ülkelerinde kadınlara yaklaşık 50 yıl yasaklı kalan sporlarda yeniden yer alan kadınlar, en üst liglerde oynayanlar dahil, grev ve çeşitli protestolarla bu kez eşit koşullara (eşit işe eşit ücret, eşit antrenman koşulları, spor dışı zamanda yeniden üretim işlerinin yükü, spor malzemelerinin ve kurallarının kadınlara göre uyarlanması, vb.) erişim mücadelesi vermek zorunda kalacaklardı. Bu nedenle bugün kadınların spora katılımı esasında tüm halkın spora katılımı mücadelesi anlamına gelmeye devam ediyor.⁴

Dünyanın geri kalanına sömürgeci ilişkiler üzerinden ihraç edilen futbol kıta Avrupasında aşağı yukarı

Britanya’dakine benzer gelişti. Osmanlı Devleti’nde ise gelişimi farklı sınıflar üzerinden oldu.⁵ Anadolu’ya İngiliz askerler aracılığıyla gelen futbol önce saray çevrelerinin, sonra İttihatçıların, cumhuriyetle birlikte 1960’lara kadar sivil ve askeri bürokrasinin, daha sonra ise doğrudan burjuvazinin egemenliği altında gelişti. Başlarda İstanbul ve İzmir merkezli oynanırken milli mücadele döneminde İstanbul kulüplerinin “düşmana karşı” halka moral verici maçlar oynaması tüm ülkede kendine taraftar bulmasını ve Anadolu’da kulüplerin daha geç kurulmasıyla yerel taraf-

Kadınların futbol ve spora dönüşü birçok ülkede ancak 70’lerdeki hak mücadeleleriyle birlikte kazanıldı.

tarlık olgusunun Avrupa’dan farklı olarak geç ortaya çıkmasını doğurdu. “İstanbul büyükleri” olarak bilinen meşhur kulüplerin her biri 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı bürokrasisi ve üst sınıfları aracılığıyla kurulup sonraki yıllarda Anadolu’da popülerlik kazanarak “halk” takımları haline geldiler. Diğer ülkelerde olduğu gibi iç içe olan futbol yapıları Türkiye’de geçilen dönemlerin siyasi ruhunu yansıtan şekilde var oldu. 70’lerde kitleselleşen devrimci örgütlerin futbola genel olarak lümpen eğlencesi olarak yaklaşımı futbolda o dönem ortaya çıkan sınıf çatışmalarını ya da onun kentlerde biriken yeni sınıf katmanlarının yaşamında tuttuğu yerin bütünlüklü ele alınmasını gecik-

⁴ <https://www.daghanirak.com/category/sportif-meseleler/>

⁵ Dağhan Irak, *Hükmen Yenik*, Evrensel Basım Yayın, 2015.

tirdi. 1932-68 arası Portekiz’i yöneten diktatör Salazar’ın meşruiyetini sağlamak için 3F Fado-Futbol-Fiesta (kimilerine göre Fado-Futbol-Fatima) ile halkı uyuttuğu tespitindeki gibi futbolu kendi dinamikleri olan bir mücadele alanı yerine ancak egemenlerin elinde bir araç olarak görmek emekçi soldaki baskın görüştü. 1980 darbesi sonrası özellikle güçlerin doldurduğu alanlar oldu. Böylece yine tüm dünyada olduğu gibi giderek ideolojik etkisi daha da ağırlık kazandı. Tribünler, kulüpler ve medya erkekliğin, homofobinin, milliyetçiliğin, ırkçılığın yeniden ürettiği alanlar haline geldi. Şike ve doping tüm bu süreçte sportif başarı kazanmanın adeta doğal bir parçası oldu. Futbolun Türkiye’de tuttuğu yere daha sonra tekrar döneceğiz.

Dünya Kupası Dünyasallaşırken

Güneş batmayan imparatorluğun sömürgeci ilişkileriyle giderek dünyaya yayılan ve gittiği her yerde popülerleşen futbol 1900 ve 1904 yaz olimpiyatlarında gösteri sporu olarak yer aldı. Futbolun giderek popüler-

leşmesi siyasi ilişkilerde daha fazla yer tutmasını beraberinde getirdi. Klasik deyişle spor farklı kültürleri bir araya getiren toplumsal bir katalizör işlevi görüyordu ama ülkeler arası çıkar ilişkilerinin belirlendiği diplomasinin bir parçasıydı. İki ülkenin “milli takımları” arasında ilk maç 1872’de İngiltere ve İskoçya arasında oynandı ve ilk uluslararası turnuva Britanya Evi Şampiyonası adıyla 1884’te düzenlenmeye başladı. FIFA’nın olimpiyatlar dışında uluslararası bir turnuva düzenleme girişimi 1928’deki FIFA kongresinde ev sahipliğinin Uruguay’a verilmesiyle 1930’da gerçekleşti. Turnuvanın düzenlenmesine birkaç ay kala yolculuk masrafları nedeniyle turnuvaya katılacak takımların henüz belli olmadığı bu ilk “Dünya Kupası’na 7’si Güney Amerika, 4’ü Avrupa ve 2’si Kuzey Amerika’dan 13 takım katıldı.

Bu ilk deneyimin ardından 2. Dünya Savaşı nedeniyle düzenlenemeyen 1942 ve 1946 turnuvalarının dışında her 4 yılda bir Dünya Kupası düzenlendi. Bugüne kadar düzenlenen 21 turnuvada 8 farklı ülke takımı

şampiyon oldu. Brezilya 5, Almanya ve İtalya 4, Uruguay, Arjantin⁶ ve Fransa 2, İngiltere ve İspanya 1 kez olmak üzere 5 emperyalist Avrupa ülkesi dışında 3 Latin Amerika ülkesi kupayı kazanabildi.⁷ Afrika'dan ilk kez Mısır 1934'teki ikinci turnuvaya katılabildi. 1938'deki üçüncü turnuvada Avusturya, Almanya tarafından ilhak edildiği için turnuvadan çekildi. 1934'te İtalya'daki ve 38'de Fransa'daki turnuvaları faşist Mussolini'nin iktidarı altındaki İtalya'nın milli takımı kazandı. 1950'deki savaş sonrası ilk turnuva Türkiye, Hindistan ve İskoçya'nın ekonomik gerekçelerle çekilmesiyle 13 takımla gerçekleşti. 1966'da İngiltere'deki kupada ise Afrika ülkeleri Afrika, Asya ve Okyanusya'dan yalnızca 1 takımın turnuvaya katılımını protesto etmek amacıyla elemelere katılmadı. 5 kıtadan ülkenin yer aldığı ilk turnuva 1970'te Meksika'da düzenlendi. Artık dünya kupaları her kıta içinde düzenlenen eleme turlarından her kıtaya ayrılan kontenjan sayısına göre gelen takımlarla düzenleniyor. 1998'den bu yana

32 takımın katıldığı kupa, 2026'da bir Kuzey Amerika turnuvası olarak ilk kez 48 ülkenin katılımıyla Kanada-ABD-Meksika tarafından ortak olarak düzenlenecek.

Bugün 211 üyesi bulunan FIFA'nın yönetimi, turnuvaların ev sahipliğini aday olan ülkeler arasında yaptıkları oylamayla gerekli altyapı inşasının sağlanması için yaklaşık 2-3 turnuva öncesinden, yani 10-12 yıl öncesinden belirliyor. 2010 yılında belirlenen 2018 Rusya⁸ ve 2022 Katar Dünya Kupaları ilk andan itibaren skandallarla dolu bir ölü izleyicilik hikayesine dönüştü. Her iki ülke de turnuva etrafında gelişen sermaye akışının bir parçası olarak başta inşaatlarda işçiler için bir cehennem dönüştü. Katar'ın ev sahipliği aşamasına gelişini detaylandıralım.

Endsütriyel Futbolun Son Noktası Katar

1971'de İngiliz himayesinin yerini şu anda başta olan Sani Hanedanı'na bıraktığı dönemde Katar halihazırda kimi petrol yataklarına sahip bir ülkedydi. Petrol kriziyle ve yeni do-

⁶ Yazı yayına hazırlanırken Arjantin, Katar 2022'yi kazanarak 1978 ve 1986'nın ardından 3. kupasını aldı. 1978'deki ilk kupası darbe sonrası kendi ev sahipliğindeki turnuvadaydı. Asker gölgesi ve çeşitli şike skandalları altındaki turnuvayı Almanya'nın ünlü futbolcusu ve kendini Maocu olarak gören Breitner boykot etti. Ayrıca dönemin en ünlü oyuncularından Johan Cruyff da "kaçırıldığı" gerekçesiyle turnuvaya katılmadı. "Futbolcu kaçırılmaları" '70 ve '80'lerde futbol gündeminin olağan başlıklarındandı.

⁷ Bu 5 Avrupa ülkesi aynı zamanda futbol sektörünün güç merkezleri ve dünyadaki tüm futbolcu kaynaklarını sömüren en büyük liglere sahip ülkeler. Her birinin en üst ligleri milyarlarca dolarlık rantın merkezleştiği kapitalizmin eşitsiz gelişimini simgeliyor. Saha içinden bakıldığında ise dünyanın en iyi futbolcularının birbirleriyle oynama şansı bulunduğu ve bu nedenle oyun temposunun, kalitesinin en yükseğe çıktığı yerler. Ancak oyun ne zaman "en iyiler" üzerinden sadece "kazanmak için" kurgulanmaya başladı, o zaman futbol ikonlarının insani özelliklerinden çok istatistikleri öne çıkmaya başladı. Bionikleşme için spor ve sporcuyu biliminin tüm imkanlarının seferber edildiği futbolda saha içindeki rekabetin verdiği haz, yerini en iyilerle oynayarak "kazanma hazzına" bıraktı.

⁸ Bugün Ukrayna'daki savaşla zirve yapan Batı emperyalizmiyle Rusya arasındaki gerilim 2018'de henüz mali yaptırımlar düzeyinde olsa da 2018 turnuvası da Rusya'da futboldaki ırkçılık, LGBTİ+ hakları, Kırım'ın ilhaki gibi sebeplerle çokça tartışılmıştı. Oylamada rüşvet yolsuzluğu yapıldığı iddiaları iki kez soruşturmadan geçti ancak somut kanıt yetersizliğiyle karşılık bulmadı. 2018'deki 21. Dünya Kupası, Avrupa'da düzenlenen 11., ama Doğu Avrupa'daki ilk turnuvaydı ve Rusya'nın ev sahipliğinde yine petrol sermayesinin gücü belirleyiciydi.

ğal gaz yataklarının keşfiyle giderek büyük bir ekonomik güce dönüşen Katar, Körfez Savaşı'nda ABD'nin yanında yer alarak bölgede emperyalizmin dayanaklarından biri olacağını gösterdi. 1995'te babasına darbe yaparak yönetimi ele geçiren Hamed bin Halife es-Sani, hem büyük bir medya projesi olan El Cezire'yi kurarak hem de ABD'nin Orta Doğu'daki en büyük üssü El Udeyd Hava Üssü'ne alan açarak bölge siyasetinde daha etkin hale gelmeyi amaçladı. Yanı başında Birleşik Arap Emirlikleri, aynı yıllarda büyük tenis ve golf turnuvalarıyla Batı'nın ilgisini çekiyor ve ilişkiler geliştiriyordu. 2004'te son antrenman ve spor

SIPRI'ye göre Katar Suriye'ye en fazla silah gönderen ülkedydi.

teknolojilerinin kullanıldığı Aspire Futbol Akademisi'nin açılmasıyla benzer bir petro-dolar sermaye yatırım alanı yaratmaya girişti. Akademi ve Katar futbol ligi yüksek maaşlarla futbolcu ve antrenör istihdamının yanı sıra Avrupa'nın tekelinde olan dünyanın farklı bölgelerinden futbolcu olmaya çalışan çocukların "kariyer" adı altında ticaretinden de pay aldı. Nüfusunun %80'inin başkent Doha'da yaşadığı ve ülkenin geri kalanının büyük ölçüde çöllerle kaplı olduğu Katar'da coğrafi şartlar olağan bir futbol kültürünün oluşmasına engel olsa da mâli sermayenin gücüyle fosil yakıtlar, işçi teri ve kanı ülkeyi bu dünyasal olgunun yapay bir parçası yaptı. Devşirme oyuncuların da aralarında olduğu yeni futbolcu nesli yetiştiren Katar, turnuva elemelerinde giderek daha başarılı

sonuçlar alsa da Dünya Kupası'na katılmak için ev sahipliğini açıkça petrol geliriyle biriken mâli sermayesinin gücüyle satın alması gerekti. FIFA İcra Komitesi'nin 2 üyesi, FIFA Başkanı Sepp Blatter ve UEFA başkanı ve eski ünlü futbolcu Michel Platini rüşvet almaktan dolayı mahkum oldular, futboldan men edildiler. O dönem, şu anki FIFA Başkanı Gianni Infantino'nun adaylıktaki rakibi ve Asya Futbol Federasyonu Başkanı olan Katarlı Muhammed bin Hammam, Dünya Kupası'nın ilk kez Orta Doğu'ya verilmesinde etkin olmuştu. Bütün bu kirliliğe para ilişkileri gün yüzüne çıksa da kararlar geri alınmadı.⁹ Sporda özellikle de futbolda alınan kararların yalnızca futbol endüstrisi için en kârlı olacak şekilde verilmemesi mâli sermayenin sektördeki hakimiyeti ve sermayeler arası rekabet ile ilgili. Yani diğer adayların ABD, Japonya, Güney Kore ve Avustralya olduğu oylamada Katar'ın ev sahipliği sektördeki herkesin desteklediği ya da en çok kâr getirecek karar değildi, aksine sponsorlardan, federasyon ve kulüp sermayedarlarından direnç gördü. Ancak, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ya da FIFA, bir karar verirken yalnızca genel bir karlılık hesaplaması yapmıyor. Örgüt olarak ve yönetim kurulunu oluşturan bireyler olarak kendi çıkarlarını da gözetiyor, yolsuzluk bunun artık doğal bir parçası.

Bu sırada 2013'te babasından iktidarı devralan Şeyh Temim bin Hamed es-Sani, Suriye'de başlayan iç savaşta IŞİD'den El Kaide'ye cihatçı grupların finansmanına 3 milyar doların üzerinde para harcadı. SIPRI'ye göre Katar Suriye'ye en

⁹ <https://www.evrensel.net/yazi/91877/katar-2022ye-dogru-satin-alinan-kupa-1>

fazla silah gönderen ülkeydi. Bütün bu yıllar boyunca bir yandan inşaatlar, diğer yandan savaş sponsorluğu devam ederken Katar'a yönelik hiçbir itiraz yükselmedi. 10 binin üzerinde Amerikan askerinin topraklarında bulunduğu ve Batı emperyalistlerinden milyarlarca dolarlık silah alan Katar, dünyanın en büyük fosil yakıt ihracatçısı ülkelerinden biridir. Katarlı şeyhler ve patronlar milyarlarca dolarlık petrol gelirleriyle hem makul yüzler edinebilmek hem de kişisel zevkleri için yıllardır Avrupa futbolunu sporla aklama (sportswashing)¹⁰ amacıyla fonluyor.¹¹ İngiltere ve Fransa'da kulüpler satın alıyor, Katar Hava Yolları'yla Avrupa Futbol Şampiyonlar Ligi'ne sponsor oluyor, Bein Sports ile yayıncılığını yürütüyor. Petro-dolarla finanse edilen petro-futbol turnuvası Adidas, Coca-Cola, McDonalds, Hyundai gibi tekelin, FIFA aracılığıyla futbolcuların ve federasyonların 200 milyar doların üstündeki rantı paylaştıkları bir sirk olarak düzenlendi.¹² O kadar ki Katar'ın olmayan futbol kültürü nedeniyle turnuva için binlerce işçinin kanı pahasına inşa edilen statların bazıları turnuvanın ardından sökülecek ve diğer "gelişmekte olan" ülkelere gönderilecek.

The Guardian gazetesinin Şubat 2022 raporuna göre, 3 milyonluk ülkenin nüfusunun yüzde 85'ini göçmen işçilerin oluşturduğu Katar'da, Aralık 2010'dan bu yana Hindistan, Pakistan, Nepal, Bangladeş ve Sri Lankalı 6 bin 500'ü aşkın göçmen işçi (Filipinler ve Kenya gibi kimi ülkeler bu veriye dahil değil, dolayısıyla gerçek sayı daha fazla) iş cinayetleri dahil çeşitli sebeplerle hayatını kaybetti. İklim krizinin etkisiyle yaz aylarının futbolcu ve izleyici sağlığını tehdit ettiği Ekvator'a yakın bölgelerde kuzey yarı kürede ilk kez kış aylarında düzenlenen turnuvanın inşaatlarında yazın cehennem sıcaklığında işçiler her mevsim çalıştırıldı. Ölüm nedenleri gizlense de 8 yeni stadyum, yeni havalimanı, otoyol, toplu taşıma sistemi, otel ve kupa finalinin oynanacağı Lusail şehrinin tamamı dahil işçilerin birçoğu dev projelerin temellerinde iş

¹⁰ Terim ilk kez 2015'te insan hakları savunucusu Rebecca Vincent tarafından o yıl Avrupa oyunlarına da ev sahipliği yapan Azerbaycan'ı hedef olarak kullanıldı. İlham Aliyev'in faşist yönetimini prestijli spor etkinliklerine sponsor ya da ev sahibi olarak unutturmaya çalıştığını dile getiriyordu.

¹¹ Ukrayna işgali nedeniyle her türlü spor organizasyonundan men edilen Rusya kulüp ve milli takımları na sırada benzer bir şekilde Gazprom'un ana sponsoru olduğu Kızıldız Belgrat ve Zenit St. Petersburg takımları arasında 22 Kasım'da oynanan maçta "birlikte çok yaşa Rusya ve Sırbistan" ve "Kosova Sırbistandır" sloganları atılıyordu.

¹² Katar kraliyet ailesi kendilerine satın aldıkları imajı sonuna kadar kullanmakta kararlı görünüyordu. Yazı yazıldığı sırada oynanan kupa finalinde gelmiş geçmiş en iyi oyuncu tartışmalarının yapıldığı Arjantinli takım kaptanı Lionel Messi'ye kupa töreninde Katar Şeyhi tarafından bişit adı verilen geleneksel bir kıyafet giydirildi. Kupanın kaldırıldığı bu ikonik anda Messi'nin üzerinde "milli forması" yerine Katar kraliyet ailesinin simgesi yer alıyordu. Katarlı bir şeyhin sahibi olduğu Paris Saint Germain kulübünde oynayan Messi'nin maaşını aldığı patronlarına saygısızlık yapması beklenemezdi ya da bu sirk sonu ev sahibinin imzasını gerektiriyordu. Gökkuşağı pazubandından, zafer simgesi kara bişte egemenin simgesi galip çaktı.

kazaları ve hastalıklarla can verdi. Uluslararası sendikaların çağrılarını dikkate almayan FIFA'ya göre inşaatların zamanında yetiyecek olması daha önemli ve esas başarıydı.¹³ Avrupa Birliği, Katar'ın Avrupa'daki milyarlarca dolarlık yatırımına karşılık olarak dünya kupası organizasyonunun imajını kurtarmak için Dünya Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) üzerinden günümüzün kölelik sistemi örneklerinden “kafala” sisteminin kaldırılması, asgari ücret gibi bazı düzenlemeler yapılmasını sağladı. İşçiler için koşullarında herhangi bir değişiklik olmasa da eski AB Parlamentosu Başkan Yardımcısı Eva Kaili 21 Kasım'daki konuşmasında ILO'nun Katar'ın işçi hakları konusunda önde gelen bir ülke olduğuna dair beyanı olduğunu söyledi. Kaili ve diğer 4 AB parlamentosu çalışanı turnuva sürerken Katar lehine gerçek dışı bilgilerle lobi yapmaktan tutuklandı. Kaili ve diğerlerinin evinde para dolu çantalar bulundu.

Bütün bu kanlı süreç ve kirli ilişkiler ortadayken bugüne kadar hiçbir ülke federasyonu, futbol takımı, aktif futbolcu veya teknik ekip, eski futbolcu, yorumcu turnuvaya karşı kayda değer bir tepki ortaya koymadı, boykotun sözü dahi edilmedi. Avrupa'dan birkaç futbol federasyonunun forma renkleriyle oynayarak işçilerin anısına saygı gösterme “performatif” çabası ya da Katar'daki LGBTİ+'lara yönelik yasaklara karşı gökkuşağı pazubantlı “protesto” görüntüsü ise ev sahibi Katar'ın

tehdidiyle FIFA'nın engeline tosladı. Tribünde alkol yasağı da sessiz sedasız kabul edildi. Tribünde “insani değerlerin savunucusu” rolünü oynayan siyasiler gökkuşağı renklerini taşıırken ölen işçilerin kanları ellerinden akıyordu. Katar'ın turnuva boyunca giyim kuşam, alkol ya da LGBTİ+ yasaklarına oryantalist bir yaklaşımla getirilen eleştiriler ise futbolun tüm bu ekonomi politikğine kör, sömürgeci Avrupa merkezci aklın ikiyüzlülüğünü gösteriyordu. Turnuvada ABD ve İngiltere ile aynı grupta yer alan İran milli takımı futbolcularının ilk maçta ulusal marşı söylememeleri, İran tribünlerindeki “Jin, jıyan, azadî” pankartları, Arap coğrafyasından taraftar yoğunluğuyla daha görünür olan Filistin bayrakları da en az saha içinde olan bitenler kadar konuşuldu.

Futbolda Endüstriyelleşmenin Sportif Görünümleri

Emperyalist küreselleşme evresinin derinleştiği 90'larla birlikte büyük spor organizasyonları (kış ve yaz olimpiyatları, dünya ve kıta futbol kupaları vb.) ülkelerin hem dünya pazarına entegrasyonunun parçası oldu hem de “gelişmekte olan” ül-

¹³ Dünya Kupası'nın pazarlama işlerini yapan ISL Marketing'in gizli muhasebe defterlerini ele geçiren gazeteci Andrew Jennings, Issa Hayatou ve Jack Warner gibi FIFA başkan yardımcılarına yapılan gizli ödemeleri açıkladı. Dahası FIFA'nın aday ülkelere imzalama şartı getirdiği bir belgede sponsorların haklarını korumaya yönelik maddeler konulurken organizasyonda çalışanların haklarının askıya alınması talep edildi.

kelerin yabancı sermaye çekmesinin bir biçimi oldu. UEFA, FIFA ve IOC gibi kurumlar küreselleşmeyle birlikte yayın-bahis gelirleri ve sponsorluklardan gelen, çoğu vergiden muaf gelirlerini katladı. Ev sahibi ülkelerde ise kamu bütçelerinden finanse edilen organizasyonlardan elde edilen gelir tekrar kamuya aktarılmayıp çeşitli sermaye kesimlerine rant oldu. Büyük bir altyapı yatırımla kentlerin merkezleri yoksullara kapatılırken çağın istediği bireyci yaşam, lüks tüketim kültürünü pompalayacak şekilde yeniden tasarlandı. 2000 Sydney Olimpiyatı'nda halka açık plaja voleybol stadyumu yapıl-

2028 Los Angeles şimdi den halkın benzer bir mülksüzleşme ve sömürü yaşayacağı bir olimpiyat organizasyonu olacak.

ması ile dönemin ruhuna uygun küreselleşme karşıtı bir hareket olarak başlayan büyük spor etkinliklerine karşı eylemler sonrasında Atina'da, Pekin'de, Vancouver'da, Londra'da, Soçi'de, Johannesburg'ta, Rio'da da benzer sebeplerle gerçekleşti. FIFA, UEFA, IOC gibi kurumlar ev sahibi bulamama tehlikesi karşısında böylece hem sermayenin kaydığı hem de işçi ve doğa korumaya dair en yıkıcı yasal düzenlemelerin, uygulamaların ya da umursamazlığın olduğu ülkelere yöneldi. Büyük spor organizasyonları iktidarlara meşruluğu kabul gören bir olağan üstü hal dönemi yaratıyor ve kentsel dönüşüm, soyulaştırma, "güvenlik" harcamaları, gözetleme teknolojilerinin geliştirilmesi, kamudan özele kaynak aktarımının hızlandırılması, antidemokra-

tik düzenlemelerin önce geçici sonra kalıcı olarak halka dayatılması gibi pratikler hayata geçiriliyor.

Katar'ın "insan haklarının" kısıtlandığı bir monarşi olması ve iklim krizinin en yoğun tartışıldığı dönemde en büyük fosil yakıt üreticisi olması bu nedenle eleştirilerin ancak bir kısmını oluşturabilir. 88'de Güney Kore Seul'de, 2004'te Yunanistan Atina'da, 2008'de Çin Pekin'de, 2010'da Güney Afrika'da, 2014'te Rusya Soçi'de, 2016'da Brezilya Rio'da, Tokyo 2020'de olimpiyatlar ve dünya kupaları Katar'daki kadar büyük çaplı olmasa da işçi ve doğa kıyımı açısından benzer organizasyonlardı, 2028 Los Angeles şimdiden halkın benzer bir mülksüzleşme ve sömürü yaşayacağı bir olimpiyat organizasyonu olacak. Batı emperyalizmi, futbol ve genel olarak sporu kendi kültürel hegemonyasının parçası olarak dikte ettiğinden Katar ya da Rusya gibi ülkelerdeki kıyımları o ülkelerin kültürlerine özgü durumlar olarak propaganda ediyor. Oysa ki bu spor organizasyonları, başta da futbol turnuvaları, kapitalizmin aşırı birikim krizine geçici çözüm sunarak, politik gündemi askıya alarak, güvenlik endüstrisini büyütürken tüm ülkelerde toplumu hizaya sokar. Hitler'in 1936 Berlin Olimpiyatları'nı kullanma amacıyla 2012 Londra Olimpiyatları sırasında sendikaların grev tehdidini "Olimpiyatlar tüm ülke için bir kutlamadır ve kesintiye uğratılamaz" diye kestirip atan dönemin İşçi Partisi Lideri Ed Miliband'ın arasında bu açıdan fark sanılandan daha az.

Emperyalist küreselleşmenin futbolu bugünkü yüzlerce milyar dolarlık büyük bir endüstriye dönüştürdüğü süreç esasında büyük felaketlerle ve tribünlerin yoksulların elinden

bir kez daha alındığı yeni bir soy-lulaştırma dalgasıyla geldi. Brüksel Heysel Stadi'nda 1985'teki Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası finalinde izdiham nedeniyle 39 kişinin öldüğü Heysel Faciası'nın ardından Margaret Thatcher İngiliz kulüplerini 5 yıl boyunca Avrupa kupalarından men etti ve dönemin yükselen emek hareketini de içine katarak "holiganlara" karşı sert yasal düzenlemeler getirdi. 1989'da Hillsborough Stadi'nda yine izdihamla 97 kişinin öldüğü facia ise hem statların yeniden tasarlanması hem de bugün Arap, Rus ve Uzak Doğu mâli ve petrol sermayesinin yatırım alanına dönmüş Premier Lig'in temellerinin atılmasına vesile olmuştu. Yayın, sponsorluk ve maç günü gelirlerinin artması için futbol holiganlardan arınmış "nezih" bir ortamdaki orta sınıf eğlencesine dönüştürülmeye çalışıldı.

1995 yılında Avrupa Adalet Divanı'nın verdiği kararlardan oluşan Bosman kararları, AB içinde işçilerin serbest dolaşımının futbolcular için de geçerli olmasını sağladı. Böylece ulusal liglerdeki "yabancı oyuncu" kısıtlaması önce AB üyesi ülkelerden oyuncular için sonra da tüm futbolcular için kalktı. Ama esas önemli olan değişiklik futbolcuların kulüplerle olan sözleşmelerinin bitmesine 6 ay kala bonservis bedeli gerekmezsiniz istedikleri kulüple transfer anlaşması yapılabilmesi hakkının tanınmasıydı. Daha önce sözleşme bitse dahi oyuncunun başka

bir kulübe transfer olabilmesi için mevcut kulübüne belirli bir bonservis bedeli ödenmesi gerekiyordu. Avrupa ve dünya futbolu açısından çok köklü bir değişim yaratan bu kurallar, adım adım tüm ülke federasyonları tarafından ülke mevzuatlarına uyarlandı.¹⁴ Bosman kuralları sonrasında futbolcuların serbest dolaşımı kulüpler ve ligler arasında büyük bir eşitsizliğe yol açtı. Giderek daha fazla maç ve daha fazla gelire odaklanarak genişleyen ve 2000'ler sonrası bugünkü formatını alan Şampiyonlar Ligi'nde son 20 yılda çeyrek finallerde yer alan 160 kulübün %90'ının 5 emperyalist ülke liginden olması ve kupayı 1 yıl dışında sadece bu ülkelerden kulüplerin kazanması bunun en bariz göstergelerinden biridir. Geçtiğimiz yıl İngiltere, İspanya ve İtalya'dan öne çıkan 8 kulübün başını çektiği UEFA'dan bağımsız bir Avrupa Süper Ligi girişimi, UEFA'nın tekelinin kırılmasına izin vermemek için kulüpleri ulusal liglerden atma tehdidi ve taraftarların kulüp önlerinde düzenledikleri eylemle püskürtüldü. Birer dünya karması olan takımları ve milyar dolarlık piyasa değerleri olan bu kulüplerin bu girişimi futboldaki tekelleşmenin geldiği düzeyi gösteriyordu. Bu kulüpler Asya'dan Latin Amerika'ya yatırımları olan, farklı ülkelere büyük şirket sahibi ailelerin sahibi olduğu çok uluslu şirketlerdir ve futbolcuları onların birer sermaye yatırımdır.

¹⁴ Bugün Türkiye'de erkeklerde en üst lig olan "süper lig"de tartışılan "yabancı kuralı" da ülke futbolunun gelişiminin planlanmasından çok ("kaliteli" yabancı oyuncuların rekabeti artırarak yerli oyuncuların gelişimine katkı sağlaması, kültürel kaynaşma, farklı futbol ekollerinin tercihi, kulüplerin ve ülke milli takımının uzun vadeli takım planlaması vb.) yerli ve yabancı futbolcuların transfer bedellerindeki değerlenmeye etkisi üzerinden ele alınmaktadır, ki son birkaç yıldaki kur şoku gelirleri Türk lirası, harcamaları döviz olan ve şirket sahipleri tarafından herhangi bir yasal sorumluluk taşınmadan yönetilen kulüpleri bir kez daha büyük borçlar altına sokmuştur.

Yine de futbolcuların kazandığı para toplam futbol ekonomisi içinde küçük bir yeri ifade ediyor. Sponsorluk anlaşmaları, stadyum gelirleri, forma ve envai çeşit kulüp logolu eşya satışı, turizm, yayın gelirleri, farklı ülkelerdeki kulüplerle işbirlikleri vb. kalemleri içeren toplamda dünyanın en büyük 17. ekonomisi olabilecek kadar gelir sağlayan bir ekonomik sektör futbol. Bu sektörün ana üssü emperyalist Avrupa ülkeleri diğer ülkelerin sporcularını bir sermaye birikimi olarak topluyor. Örneğin 2014 Dünya Kupası'nda futbolcuların %76'sı Avrupa liglerinde forma giyiyordu. Avrupa içinde de futbolda 1950 ve 60'larda güçlü kulüp ve milli takımları olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ya da Romanya gibi ülkelerin yetenekli futbolcuları yerel liglerinde tutması ekonomik açıdan imkansız hale geldi. Bu tip ülkelerin milli takımlarının varlığı tamamen büyük liglerde oynayan oyuncularına bağlı oldu. Bu ülkelerden ve özellikle Afrika ülkelerinden yaklaşık 15 bin çocuk her yıl Avrupa'ya futbolcu olma umudu/vaadi ile getiriliyor. 8 kadar erken yaşlarda aileler menajer ve aracı kurumlara, vize, pasaport ve uçuşlara on binlerce dolar ödeyerek bir Avrupa takımının altyapısına çocuklarını kaydettirmeye çalışıyorlar. Birçoğu kulüp bulamadığından ya da gelişimi istediği gibi gitmediğinden kölelik, seks endüstrisi ve uyuşturucu ticaretinin parçası olabiliyor. 2003'te FIFA 18 yaş altı oyuncu transferini yasaklasa da çocuklar farklı şekillerde Avrupa'ya getirilmeye devam

etti. Avrupa Komisyonu'nun 2009 raporunda Afrika ve Güney Amerika transfer piyasasının modern köle ticaretine dönüştüğü belirtiliyordu.

Türkiye'deki Yansımaları

12 Eylül Türkiye'de zaten siyasal olan futbolu bir kez daha büyük bir dönüşüme tabi tuttu. Siyasallığı devletin belirlediği alanla sınırlanan futbol oynanmaktan çok izlenmeye, izlenirken bir tüketim nesnesine dönüşmeye başladı. Gençlerin darbe sonrası yeniden politikleşmesini önlemek için tamamen toplumsal çelişkilerin dışına çıkarılmış bir tribün kültürü yaratıldı. Devlet kulüpleri açıkça sübvans etti. Kulüpler, "kamu yararına dernek" statüsüne geçirilerek bu kaynak aktarımı kalıcılaştırıldı. Vergi afları, kulüplerin kullanımına verilen araziler ve tesisler ile futbol neoliberal döneme geçiş için hazırlandı. 80'lerde tribünlere ve kulüp yönetimlerine yerleştirilen ülkücü faşistler ile 90'larda yükselen gerilla savaşı karşısında kesif bir milliyetçilik pompalandı.¹⁵ Özel televizyonların ortaya çıkması, yeni stat inşaatları ve kulüplerin halka açık şirketler kurmasıyla 2000'lerde Türkiye ekonomisinin büyümesine paralel olarak futbol ekonomisi katlandı. 3 Temmuz 2011'de Gülen hareketinin yargı eliyle yürüttüğü "şike operasyonu" egemen güçlerin hesaplaştığı bir çarpışma oldu. Kimse şikenin olmadığını söylemiyordu, daha çok "Neden sadece biz ceza alıyoruz?" diye sızlanılıyordu. Bütün bir "Vatan elden gidiyor" lakırdı-

¹⁵ Benzer bir milliyetçilik 13 Mayıs 1990'da oynanan Dinamo Zagreb-Kızılyıldız maçında Hırvat taraftarlara saldıran Sırp polise Hırvat oyuncu Boban'ın tekme atmasıyla başlayan kavganın sokağa taşması ve ardından Sırp-Hırvat savaşını başlatan olayları tetiklemesinde görülmüştü. Futbol sahası ve tribünler tüm toplumsal konuların, çelişkilerin yansımaları taşıyan yerlerdir.

ıyla büyük bir müteahhit olan Aziz Yıldırım milyonlarca Fenerbahçe taraftarını arkasına alarak bu süreçten kahraman olarak çıktı. Taraftarlar kulüplerin yönetimine katılım ve kirlî isimleri futboldan temizlemeyi talep etmek yerine kendi egemenlerinin arkasında dizildiler.

Bunda futbolun Anadolu'daki özgün tarihsel gelişiminin payından bahsetmiştik. Tüm ülkeye yayılan İstanbul kulüpleri taraftarlığı milyonlarca insan için siyasi karşılığı da olan birer kimliktir. Futbolun ideolojik gücündeki zayıflamaya siyasetin en tepesinden müdahale olur ve her türlü vergi affından yararlandırılarak sportif ve ekonomik kötü yönetim ve suçlara rağmen kulüplerin batması engellenir, sermaye transferi ile yükseltelen kulüpler seçim mitinglerinin önemli konu başlıklarından olur. "Yönetim istifa" sloganı Türkiye'de en çok tribünlerde duyulur ancak taraftarlar hiçbir zaman kulüplerin karar alma süreçlerine demokratik katkı

lımı talep edecek bir kolektif bilince erişememişlerdir.¹⁶ AKP iktidarının futbola yaklaşımı açısından bir eşik olan Gezi İsyanı'nda taraftar gruplarında örgütlü binlerce insan sokaktaki direnişin önemli bir parçası olunca tribünlere yansıyan politizasyonu bitirmek için yeni bir güvenlik ve denetim sistemi de olan e-bilet ve Başakşehir, Osmanlıspor kulüplerine büyük kaynak aktarılarak kendi tribün hegemonyasını yaratma çabası gibi hızlı adımlar atıldı. Faşist şef Erdoğan'ın 2018'deki Başakşehir AKP ilçe kongresinde söyledikleri kulübün varlık sebebini net bir şekilde ortaya koyar: "O tribünleri Başakşehir gençliğinin doldurması lazım. Gençler buna var mıyız? Şampiyonluğa oynuyorsunuz ya, tribünlerin dolması lazım. Bu alanlarda olmadığımız sürece siyasette de zayıfsınız. Bu alanlarda, meydanlarda, her yerde AK Parti'nin gençliği kendisini gösterecek. Eğer bizim gençliğimiz sporun bu dallarında bulunmaz, 'sa-

¹⁶ Brezilyalı milli futbolcu Socrates'in Sao Paulo kulübünde oyuncuları örgütleyerek kulüp içinde futbolcuların söz hakkı olmasını sağlaması bunun değişik bir örneğidir. Metin Kurt'un sendikal örgütlenme çabası da başka bir örnek.

dece kendine has bazı alanlarda bulunayım, yeter' diyorsa, o zaman bu ülkede millet kavramının içerisinde o işlevde yokuz demektir."¹⁷ Tribünlerin boş kalmasında futbolun kendine has kültürünün payı önemlidir. Kentin kültürüyle bütünleşmiş yüz yıllık kulüplerinkine denk bir tribün, taraftar, kulüp kültürü bir anda yaratılamayacağı gibi AKP'nin hitap ettiği sınıfsal tabanın futbolla ilişkisi, ekonomik öncelikleri de buna engel olmuştur.

Kulüp milliyetçiliğinin sonucunda bir kültürel mülksüzleştirme biçimi olarak e-bilet süreci de güçlü bir şekilde örgütlenemedi. Statlardan büyük oranda uzaklaştırılan ama yayınlaşan internet erişimiyle futbolu kaçak sitelerden takip etmeyi sürdüren yoksul kesimler için futbol emeğin yeniden üretim alanında psikolojik etkisiyle önemini korusa da bir özneleşme alanı değil, bir tüketim alanıydı. Birkaç küçük politik taraftar grubu maçları boykot etme eylemlerini uzun süre sürdüremedi.¹⁸ Semt ya da kente aidiyet, topluluk kültürü ya da büyük bir başarının parçası olma hissiyle "sokakta oynasa kaldırımda destekleriz" diyen milyonlarca taraftar çarkın ana parçası olmayı sürdürdü. Kulüp yönetimleri, hem kulüplerin kaderinin hem de yöneticilerin kişisel ikbalinin Erdoğan rejimine bağlı oldu-

ğunu gördü.¹⁹ "Laik burjuvazi"nin temsilcisi olan Koç ailesinin üyelelerinden birinin Fenerbahçe Başkanı olarak iktidarla yaşadığı söylemsel gerilimler son tahlilde hem kulüp borçlarına mali destekle hem de Koç şirketlerindeki işçi grevlerinin bastırılmasıyla görünürlüğünü sadece tribünlerde AKP'ye karşı söylenen İzmir Marşı'nda sürdürdü. Sermaye girişi ve dünyadaki ekonomik genişleme sayesinde ucuz döviz ve kredi imkanı bulan kulüpler, Türkiye ekonomisi dengesini yitirip kuru kontrol edememeye başlayınca bu biatlarının karşılığını devleti bir kez daha yardıma çağırıldıklarında gördüler. Kamu bütçesinden kaynak aktarımı dışında ilk kez borca batmış kulüpler Ziraat Bankası aracılığıyla kurtarıldı. Batırılmayıp yüzdürülen kulüplerin siyasal angajmanının derinleşmesiyle yeni bir futbol kültürünün buradan çıkmasına yönelik mücadele alanı giderek daralmış oldu.

Futbolda ve Mücadelede Yeni Taktikler

Futbolun tarihi, sosyolojik boyutları, diğer toplumsal alanlarla ilişkileri ve keza saha içine akan teknik-taktik ve spor-antrenman bilimleri gibi boyutlarını inceleyen artık geniş denilebilecek bir futbol yazını bulunuyor. Bu yazında eski futbolcu ya da teknik direktör biyografilerinin

¹⁷ <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/04/14/cumhurbaskani-erdogan-ak-parti-basaksehir-4-olagan-kongresinde-konustu>

¹⁸ Türkiye'de iktidara yakın Çalık grubuna ait AktifBank'ın kredi kartı olarak işlev gören ve 2014'ten bu yanda yürürlükteki rant ve fişleme amaçlı Passolig e-biletinin sözde güvenli hale getireceği tribünlerde son bir örnek olarak Altay-Göztepe maçında işaret fişekleri fırlatılıyor, tribünden atlayan bir taraftar maçında Altay kalecisine köşe bayrağı direğiyle vurarak yaralanmasına yol açıyordu.

¹⁹ Erdoğan'ın Kasım 2022'deki Konya toplu açılış mitinginde Konyaspor'un kente yapılan stat ve destekler sayesinde artık başarılı olduğunu ve bunu sürdüreceklerini ekonomik krizden yılmış kendi kitlesine hatırlatıyordu. Keza Trabzonspor, Kasımpaşa ve 1930'ların Güneşsporuna her açıdan benzeyen Başakşehir'in son dönemde saray rejiminin toplumsal rıza sağlamasındaki rollerinden bahsedilebilir.

tamamı, yazı boyunca bahsedilen dönüşümleri saha içi ve dışına birlikte bakarak en çok ilgiyi görüyor.²⁰ Bunlarda anlatılan toplumsal arka plan ve yaşanan duyguların yoğunluğu futbolun bütün bir endüstriyelleşme sürecine rağmen metalaştırılmanın sınırlarını en iyi gösteren örneklerden biri olduğunu ortaya koyuyor.

Gerek son yıllarda Avrupa'nın büyük liglerinde gerekse de Katar'daki kupada görüldüğü üzere saha içinde futbolcuların bireysel yeteneklerine nazaran teknik direktörlerin belirleyiciliğinin öne çıktığı bir dönemden geçiliyor futbolda. En üst liglerde artık tüm takımların oyunun her bir departmanı ve oyuncunun bireysel fiziksel gelişimi için ayrı antrenörü olmasının yanı sıra saha içindeki konumları, performansları en detaylı istatistiklerle çalışan ve takıma yön veren analizcilerinin olması oyunu mekanik bir hale getirdi. Sahadaki konumlanma istatistikleriyle her anı belirlenen oyuncular için topun hızlı dolaştırılması ve rakibin bıraktığı boşluklardan yararlanılması esas taktiksel ayırıcı yön haline geldi. Sadece forvetlerin değil, tüm takımın hücumu dahil olmasıyla şekillenen bu top dolaşımı için altyapılardan itibaren futbolcuların belirli bir formasyondan geçmesi gerekir.²¹ Moral-motivasyon ve takımdaşlık

duyguları önemli olsa da uzun vadede belirleyici olan teknik-taktik beceriler olur. Ancak futbolun bu kadar kitlesel olmasının sebeplerinden biri saha içindeki sürprizlere diğer sporlardan daha açık olmasıdır. Bu açıdan biyonikleşme ve mekanizasyon bu sürpriz ögesini besleyecek şekilde daha güçsüz takımlara bir motivasyon sağlarken diğer yandan buna bağlı olarak gelişen kazanmaya aşırı odaklılık ve başarı zorunluluğu tek düzeleşen bir futbol seyri yaratır. Futbolda hiçbir taktik diğerinden daha iyi değil, her dizilişin bir antidotu var, her oyuncu/takım profiline göre saha içindeki rollerde bir dağılım ve ödünleşme gerekiyor. Ancak kazanmaya aşırı odaklı futbol, birbirine yakın özellikli oyuncuların sahada bireysel yetenekleriyle risk almaktan çok taktik disipline uyarak kendilerine verilen talimatı uygulamasına neden oluyor.²² Futbolcu yetenekleri elbette fark yaratıyor ve bu fark bu futbolcuları aynı zamanda birer pazarlama ögesine dönüştürüyor, ki burada da tektipleşen bir süper yıldız profilinden söz edilebilir.

Ancak bu mekanizasyon ve internetin, sosyal medyanın günlük yaşamı hızlandırması oyunun izlenirliğini etkilemeye başladı. 2 saate yaklaşan bir maç süresince oyuna odaklanmakta zorlanan bir seyirci kitlesi oluşmaya başladı. Vurgula-

²⁰ https://topraksaha.net/category/zat-i_muhteremler/

²¹ Türkiye'de altyapı sorunu tartışması da bu bağlamda esasen iktidarın çok sevdiği birer inşaatçı ibaret saha, tesis, stadyumların olup olmamasının yanında ve daha çok çocukların eğitimiyle sporu birlikte yürütemeyecekleri eğitim sistemi, yoksulluktan kaynaklı yeterli beslenememe nedeniyle futbol için gereken zamanda gereken fiziksel gelişimin gösterilememesi, toplumsal yaşamdaki çelişkilerin genç futbolcuların kişisel, kültürel gelişimini sınırlaması gibi durumlara ilgilidir.

²² Eğer Messi gibi 35 yaşında bir ikona dönüşmüş bir oyuncunuz varsa onu salt yetenekleriyle ilgili olarak değil, marka değeri olarak da yedekte oturtamazsınız, bu nedenle sahada Messi'nin topsuz oyundaki dirençsizliğini, savunmayı güçlendirecek başka oyuncularla telafi etmek durumundasınızdır, yani futbol endüstrisinin en tepesinde teknik-taktik kadar saha dışındaki dengeleri de gören insan yönetimi de öne çıkmaktadır.

mak gerekirse futbolun daha az kitleye hitap ettiğinden değil, izlenebilirliğinin azaldığından bahsediyoruz. Futbol hala milyarların günlük yaşamının önemli bir parçası olmayı sürdürüyor. Z kuşağı diye anılan genç kuşağın futbol dahil popüler kültüre dahil olan sporları izleyici olarak takibi giderek maçların TV ya da stadyumda takibinden çok sporcuların istatistikleri ve kariyerleri hakkındaki bilgilere erişime evriliyor. Taraftar gruplarında ya da arkadaş çevrelerinde paylaşılan ortak bir zaman yerini internet paylaşımlarına bırakıyor. Oyunun saha içi mükemmel atletlerle geliyor görünse de emperyalist küreselleşmenin yarattığı anlam kaybı ya da kayması oyunun ancak sürpriz ögesine sınımlanarak izlenmesini getirdi. Futbol için futbol yerine unutulmaz anlar için futbol. Kapitalizmin varoluşsal krizinin bir görünümü olarak burjuva ideolojisindeki kriz endüstriyel futbolda da bu şekilde bir izlenirlik krizi yaratma yoluna giriyor. Ekonomik durgunluk içinde genişlemeyen sermayenin çürümesi gibi şike, doping, bahis ve yolsuzluklarla gündeme geliyor. Bu koşullarda ne dünyada ne de Türkiye’de endüstriyel erkek futbolu halk yararına bir şeye dönüşebilir. Burjuva ideolojisinin gönüllü rıza yaratma araçları olan büyük kulüpler bunun aracı olmayacak. Yine de ‘80 öncesinin aksine futbolun bu kulüpler üzerinden kitleleri etkileme gücü nedeniyle bu alan yine de her an teşhirin ve örgütlenmenin konusu yapılmak zorundadır.

Özellikle Türkiye’de halkın izleyicilik dışında futbola katılımının imkanının olmaması onun zayıf karnını

oluşturur. Akademisyen ve spor yazarı Dağhan Irak’ın sözleriyle “Bu sınıfsal perspektifle yeni bir futbol yaratmak için de bir fırsattır. Bu futbol endüstrisinde olan bitenlere duyarsız kalmayı değil, hem bu olgunun işçi ve ezilenlerin günlük yaşamındaki ideolojik etkilerine dair çözümler yaparak bir yaklaşım geliştirmeyi hem de kapitalizmin duygular dahil her şeyi metalaştırmasının teşhirini gerektiriyor.” Futbol egemenlerin rıza yaratma aracı olarak günlük yaşamın parçasıysa onun yerine eşitlikçi, katılımcı, ayrımcılıklardan uzak, anti-kapitalist futbol oluşumlarını her mahalleye yaymak bu aracı kitlelerle bağ kurma zeminine çevirmeyi sağlar. Tıpkı Gezi sonrası Passolig’e karşı Ankara’da kentteki forumlarının, üniversite öğrenci topluluklarının, taraftar gruplarının, siyasi grupların, meslek örgütlerinin kurdukları takımlarla 3 yıl kadar sürdürdükleri Özgür Lig deneyiminin gösterdiği gibi ezilenlerin bir araya gelme alanları onları aynı zamanda mücadeleye sevk eden alanlar oluyor.

Katar’dan ekranlara yansıyan şey milyarların izlediği süper yıldızların olduğu bir temaşaydı, dünyadaki bir avuç zenginin dünya yanarken kendilerine özel bir aylık eğlencilerinin temaşası, yoğun duygular ve heyecanlar yaşattı, ama o milyarlar sahaya hiç olmadığı kadar uzaktı. Alternatif bir futbol sadece izleyerek değil, oynayarak, üzerine konuşarak ve örgütlenerek inşa edilebilir. O duygular ancak o zaman kalıcı bir anlam kazanabilir. İşçi sınıfının kendi ideolojik hegemonyasının bir parçası buradan yükselebilir.

Savaşın, enerji ve iklim krizinin tarıma etkisi

İbrahim Okçuoğlu

Tarım tekellerinin bütün derdi, tüm insanlar için güvenli bir tedarik sağlamak değil, daha azami kar elde etmektir. Sonuçta büyük ölçekli tarım genişliyor, küçük ölçekli üreticiler topraklarından sürülüyorlar ve tarım üretimi/pazarı dışına itiliyorlar. Küçük üretici olarak köylünün veya bölgesel, yerel tarım şirketlerinin var olabilmek için bu uluslararası tekellerle/sermaye ile işbirliği yapmaktan, onlara tabi olmaktan, ihtiyaç duyduklarını üretmekten başka hiçbir şansı yoktur. Devlet gücü bu tekellerin arkasındadır.

Tarım krizi sorununa yaklaşımda göz önünde tutulması gereken bazı noktalar

Tarım yapısı gereği sanayiye nazaran daha karmaşıktır:

1) Sanayi üretimi salt pazar içindir.

Tarımda ise üretim her zaman, her şart altında pazar için değildir.

2) Sanayide üretim, normal şartlar altında, kesintisizdir. Yani ürünün pazara akışı, normal şartlar altında kesintiye uğramaz.

Tarımda ise durum farklıdır. İklim koşulları tarımsal üretimin çevrimini belirler. Örneğin çoğu ülkede tarım ürününde çevrim senede bir defada tamamlanırken, iklimin uygun olduğu ülkelerde (tropik bölgeler) yılda bir kaç defa ürün elde edilebilir; yani tarımda üretim çevrimi yılda birkaç kez gerçekleşir.

3) Sanayide iklim/hava şartlarının belirleyici önemi yoktur. Kapitalist, karlı olacağına inanıyorsa, kutuplara da fabrika kurabilir.

Tarımda ise iklim şartları tamamen belirleyicidir (sera ekonomisi hariç). Nerede hangi tarımsal kültürün ekileceği konusunda ilk belirleyici koşul, iklimin uygun olup olmadığıdır.

4) Sanayide mutlak rant ve diferansiyel rant diye bir faktör yok, tarım da ise var. Bu rantlar, genellikle uzun süreli olan kira anlaşmalarında söz konusu olur ve toprak fiyatına yansır.

5) Sanayide sosyal ilişkiler şu veya bu şekilde homojendir; kapitalistlerle işçiler karşı karşıyadır. Tarımda ise durum oldukça karmaşıktır. Bu karmaşık durum, tarımda kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak değişir. Örneğin tarımda kapitalizmin az geliştiği ülkelerde feodal işletmeler,

kapitalist işletmeler ve sayısı çok olan küçük işletmeler bir arada bulunurlar. Kapitalizmin gelişmiş olduğu ülkelerde ise tarıma büyük işletmeler/tarım tekelleri hakimdir.

6) Sanayi krizleri gibi tarım krizleri de üretimin kapitalist karakterinden kaynaklanır. Sanayide olduğu gibi tarımda da esas olan, kar için, en fazla kar için üretimdir ve kapitalizm tarıma ne denli nüfuz etmişse, fazla üretim krizleri de o denli açık/belirgin olarak oluşur.

7) Tarım krizleri, kapitalizmin tarıma nüfuz etmesiyle doğan bütün çelişkileri açığa çıkartır ve tarımda kapitalizm ne denli gelişirse bu çelişkiler de kriz durumunda o denli açığa çıkar. Başka türlü ifade edecek olursak: Kapitalist tarım da aynen sanayi gibi aynı temel çelişkilere tabidir; rekabet, tekelleşme, yoğunlaşma, küçük üreticinin iflasa sürüklenmesi vs.

8) Sanayide olduğu gibi tarımda da krizlerin temelini kapitalizmin temel çelişkisi -üretimin toplumsal karakteri ve ona özel mülkiyet temelinde el koyuş- oluşturur.

9) Sanayi krizlerinin aksine tarım krizlerinin çevrimi, belli bir periyodik hareketi yoktur. Sanayi krizlerinin aksine, tarım krizleri uzun dönem devam eder. Her iki kriz birbirini etkiler. Tarım krizleri, sanayinin çevrim seyrini sadece etkileyebilir (Örneğin tarım makinelerine, yapay gübreye talebin düşmesi, sanayide ham madde olarak kullanılan tarımsal ürünlerin yetersizliği vs.) ve yine bu örnek nedenlerden dolayı sanayi krizini derinleştirebilir. Bunun ötesinde tarım krizleri, bazı sanayi sektörlerinde, sanayi krizleri de bazı tarım sektörlerinde kısmi krizlere neden olabilirler. Örneğin sanayi

krizi (fazla üretim krizi) tarımın bazı sektörlerinde (pamuk, yün, keten, vs.); sanayi için ham madde üreten sektörlerinde krize neden olabilir. Aynı şekilde tarım krizi, sanayinin tarım aletleri, yapay gübre üreten sektörlerinde kısmi krizlere neden olabilir. Ama şimdiye kadar ne tarım krizleri sanayi krizlerine ne de sanayi krizleri tarım krizlerine neden olmuştur. Yani tarım krizinin nedeni sanayi krizi değildir.

10) Sanayi krizinin çevriminden bağımsız olarak patlak veren tarım krizi, yine sanayi krizinin çevriminden bağımsız olarak sonuçlanır.

11) 19. yüzyılda tarım krizi, ekim alanlarının genişletilmesinden dolayı doğan fazla üretimin sonucudur. Yani bu tarım krizinin nedeni, ekim alanlarının genişletilmesiydi.

20. yüzyılda patlak veren tarım krizinin nedeni ise tarımın yoğun yapılmasıydı (gelişmiş kapitalist ülkelerde tamamen makineli üretime dayanan tarım), verimliliğin artırılmasıydı.

20. yüzyıldaki tarımın gelişmesi ve tarım krizi, kapitalizmin genel krizinin bir görünümü olmuştur. Bu kriz, periyodik değildir, devamlılık arz eden, kronik bir görünümdür.¹

12) Tarım krizi ancak ve ancak tarımsal alanda hakim olan bütün işletmeleri, yani büyük işletmeleri, tarım tekellerini etkilediğinde patlak vermiş olur. Böyle bir durum ise, emperyalist devletin, Avrupa'da AB'nin tercih politikasından dolayı sürekli engellenebilmektedir.

Ama bu sefer; pandemiden bu yana ve Rusya-Ukrayna savaşı vesilesiyle de daha yoğun tartışılan tarım krizi-gıda krizi-enerji krizi-fazla üretim krizi-yapısal kriz-iklim/çevre krizi-Rusya-Ukrayna savaşı-ekono-

mi bağlamında salgının ortaya çıkardığı sorunlar olarak sürekli gündemde olan birbirini etkileyen, tetikleyen süreçlerdir. “Bunlardan hangisi başattır, yönlendiricidir” sorusuna tarım alanındaki gelişmelere bakarak cevap vermeye çalışalım.

1- Covid-19 Salgını Ve “Gıda Milliyetçiliği”

Covid-19 salgını uluslararasılaşmış sermaye ve üretimde tedarik zincirlerinin kopmasını beraberinde getirirken kaçınılmaz olarak veya bu zincirin kopmasının bir sonucu olarak bazı ham maddelerde, sanayi ve tarımsal ürünlerde pazara ulaşamamalık sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun tipik yansımalarından biri de tarım alanında görülmüştür. Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre aralarında bazı AB ülkelerinin ve Arjantin, Anguilla, Bolivya, Brezilya, Kamboçya, Kolombiya, Mısır, El Salvador, Polonya, Romanya, Gambiya, Endonezya, Moğolistan, Kuzey Makedonya, Sırbistan, İsviçre ve Özbekistan’ın bulunduğu bazı ülkeler, stratejik olarak gördükleri bazı gıda ürünlerini elden çıkarmamanın önlemlerini aldılar. Bu önlemlerin başında geçici ihracat kısıtlamaları geliyordu. Örneğin, Rusya, Belarus, Ermenistan, Kazakistan ve Kırgızistan’dan oluşan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) 2020’de, Covid-19 önlemleri kapsamında çok sayıda tarım ürününün ihracatını yasaklamıştı. İhracat kısıtlamasındaki amaç, gıda fiyatlarının artması ve bunun dünya çapında bir krize neden olacağı endişesiyle iç pazarı korumaktı.

Pandemi ve Rusya-Ukrayna savaşı birçok ülkenin korumacılığa yöneldiğini gösterdi. Rusya ve Ukrayna

da dahil olmak üzere bazı ülkeler, yerel gıda kaynaklarını korumak için buğday ihracatını sınırlandırdı veya yasakladı. Mayıs 2022’nin ortası itibariyle en az 19 devlet, çoğu yıl sonuna kadar belirli gıda yasaklarına tam ihracat yasakları getirdi. (ayrıca buna çok sayıda sınırlandırmayı da eklemek gerekir). Hindistan buğday ihracatını, Endonezya palmye yağını, İran patates ihracatını yasakladı.

Gıda korumacılığı yapan ülkeler, tedbirlerin ülke içerisindeki stokları muhafaza etmek ve iç piyasada fiyatları aşağıda tutmak amaçlı olduğunu açıklıyorlar. Tedbirlerin uygulanması, tarımsal ürün ithal etmek zorunda olan ülkeler açısından gıda sorunuyla karşı karşıya kalmak anlamına gelmektedir.

İhracat yasakları, küresel tarım ürünleri arzını daha çok kesintiye uğratarak, dünya tarım ürünleri fiyatlarının ve dolayısıyla enflasyonun yükselmesini ve “gıda güvensizliği”nin artmasını beraberinde getirmektedir.

Sonuçta Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşıyla gıda korumacılığı ve stokçuluğu yaygınlaştı. Ama esas “gıda savaşı”, pandemi sürecinde değil, Rusya-Ukrayna savaşıyla başladı. Birçok ülkenin “gıda milliyetçiliği” bağlamında aldıkları tedbirlerden ziyade Rusya ve Ukrayna’nın aldıkları tedbirler dünya çapında bir gıda sorununu ve de-

vamında da bir tarım krizine doğru gelişmeyi beraberinde getirdi.

2-Rusya-Ukrayna Savaşının Tarıma Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşı dünya çapında gıda ve tarımsal sorunu kapsamlaştıran ve derinleştiren etkide bulundu. Bunun nedeni, Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın çeşitli temel tahıl ve gübrelerin en önemli ihracatçıları olmalarıdır.

Aslında bu savaş var olan bazı sorunların daha çabuk açığa çıkmasına vesile oldu; örneğin, Covid-19 salgınından dolayı tedarik zincirlerinde ortaya çıkan aksama, gübre üretiminde önemli olan enerjide fiyat artışı, Rusya'nın, Ukrayna'da savaşın başlangıcında büyük kapasiteli birçok tahıl silosunu imha etmesi. Sonuçta bu savaş dünya çapında bir "gıda güvenliği" sorununu ortaya çıkardı.

Rusya-Ukrayna savaşının dünya "gıda güvenliği"nde, daha doğrusu güvensizliğinde nasıl bir rol oynadığını sadece birkaç veri dahi göstermektedir:

Sadece bu iki ülke dünya çapında buğdayın yüzde 14'ünü, ihraç edilen toplam buğdayın yüzde 34'ünü; arpa ihracatının yüzde 26'sını ve toplam ayçiçek yağı ihracatının yüzde 60'ını üretiyor. Ayrıca çoğu Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da olmak üzere çok sayıda ülke ihtiyaç duyulan tahılların yüzde 50 ila yüzde 100'ünü bu iki ülkeden ithal ediyor.

Rusya ve Ukrayna'nın dünya pazarındaki payına gelince: Rusya'nın payı arpada yüzde 14,2; ayçiçeğinde yüzde 19,6; ayçiçeği yağında yüzde 23,1; buğdayda yüzde 24,1. Ukrayna'nın arpada payı yüzde 12,6; mısırdaki yüzde 15,3; ayçiçeğinde

yüzde 4,3; ayçiçeği yağında yüzde 49,6; buğdayda yüzde 10.² Her iki ülkenin toplam payı arpada yüzde 26,8; ayçiçeğinde yüzde 23,9; ayçiçeği yağında yüzde 72,7; buğdayda yüzde 34,1.

Sorun sadece tahıl ihracatıyla bitmiş olmuyor. Tarım ve gübre, bir madalyonun iki yüzü gibidir. Rusya, azotlu gübrelerde dünya pazarının yüzde 15'ini ve mineral gübrelerde ise yüzde 17'sini kontrol ediyor. Beyaz Rusya'nın dünya mineral gübre ihracatındaki payı yüzde 16. Rusya ve Beyaz Rusya, Batı'nın yaptırımlarına tabi. Bu iki ülke aynı zamanda özellikle mineral gübrelerde birçok ülkenin ithalatının çok büyük bir bölümünü kontrol ediyor: Bu iki ülkenin örneğin AB'nin mineral gübre ithalatındaki payı yaklaşık yüzde 60. Bu oran Çin için yüzde 38 ve Hindistan için de yüzde 29. Sahel ve Batı Afrika ise mineral gübrede tamamen bu iki ülkeye bağımlı.³

Sorunu sadece Rusya-Ukrayna savaşında aramak da pek doğru olmaz. Savaş, var olan ama pek görünmeyen ortaya çıkartan bir şok olmuştur. Pandemiden dolayı uluslararası alanda bir gıda sorunu görülmekteydi. Buna tedarik zincirlerindeki kopuş da eklenmelidir. Salgında toparlanma sürecine geçildiğinde tarımsal ürünler için oluşan yüksek talebe stokların pazara açılmasıyla cevap verilmeye çalışıldı. Böylece stoklar erimeye başladı ve bu sefer de tarımsal ürün yetmezliği ("kıtlık") gündeme geldi. Bunda kısmen iklim değişikliğiyle bağlam içinde hava olayları birçok yerde (örneğin Güney Amerika, Doğu Afrika ve Çin) üretimi olumsuz etkiledi. Buna ek olarak en azından 2021 yazının sonundan bu yana devam eden

enerji krizi; yani enerji fiyatlarındaki yüksek artış sonucunda enerji yoğun gübrelerin fiyatları hızla arttı.

Gübre, tarımsal üretimde “olmasa da olur” türünden bir üretim destekleyicisi değildir. Gübre, tarımın olmazsa olmazıdır; tarımsal üretimde toplam maliyetin en önemli kalemidir. Örneğin, tarımsal analiz firması ICIS, dünya çapında gıda maddelerinin yüzde 50’sinin gübreyle bağlı olduğunu belirtiyor. Buna Rusya-Ukrayna savaşından bu yana, bu savaşın bir sonucu olarak gıda fiyatlarındaki artış da eklenince dünya tarımında krizsel gelişim kaçınılmaz olmuştur.⁴

Artan gıda fiyatları yıkıcı etkisini en çok “gelişmekte olan” ülkelerde gösterdi. Bu türden ülkelerde haneler ortalama olarak gelirlerinin büyük bir kısmını, genellikle en az yüzde 50’sini gıda giderlerine ayırmak zorunda kalıyorlar. Bu ülkeler aynı zamanda genellikle gıda ithalatçılarıdır. Bu nedenle fiyatlar yükseldiğinde en çok zarar görürler; beslenme sorununu bir nebze de olsa hafifletebilmek için sürdürülmesi her zaman mümkün olmayan veya

mali imkanlar bağlamında zor olan gıda sübvansiyonlarına baş vururlar. Bu sübvansiyonların kaçınılmaz sonuçları ya ciddi borç krizidir ya da siyasi çalkantıları, ayaklanmaları beraberinde getiren gıda krizleridir.

Ekmek fiyatlarındaki artış birçok ülkede siyasal çalkantılara, “ayaklanmalara” neden olmuştur. Gıda fiyatlarındaki artış genel olarak emperyalizme bağımlı ülkelerde doğrudan siyasi etkisini göstermiştir. Bu nedenle hakim sınıflar gıda sorununu kendileri için sağlanması gereken “gıda güvenliği” olarak görürler.

Kriz türlerinin bol olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Ekonomik kriz (fazla üretim krizi), pandemi-sağlık krizi-enerji krizi derken şimdi de tarım krizi, gıda krizi ile karşı karşıyayız

Rusya-Ukrayna savaşı enerji fiyatlarının artışında esas rolü oynadı. Yenilenebilir enerjiye geçiş, fosil enerjiden kopuş, atmosferin ısınmasını durdurma konularında Paris’de BM şemsiyesi altında alınan kararlar bu savaştan dolayı tamamen çöpe atıldı. Şimdi enerji sorunu, sorun olmaktan çıktı ve “dört başı mamur” bir krize dönüştü. Bu enerji krizi, bir taraftan

yapısal kriz özelliği taşıırken, diğer taraftan da yeni bir fazla üretim krizinin patlak vermesinin esas nedenini oluşturmaktadır. Bugün itibariyle enerji krizi/“savaşları” dünya çapında her bir ülkede farklı seviyelerde de olsa enflasyonu körüklüyor. Enerji krizi, tarımı da doğrudan etkiliyor; tarım girdi fiyatlarını yükseltiyor ve buna bağlı olarak tarım ürünlerinin fiyatları da artıyor, sonuçta dünya çapında enflasyonun da artışına temel bir neden oluşturuyor.

Tarım fiyatları ve girdi maliyetleri rekor bir hızla artıyor. 1970’den 2022’ye enerji ve tarım ürünlerinde

Dün olduğu gibi bugün de aslında bolluk içinde gıda kıtlığı oluşturuldu.

fiyatlar iki dönemde yukarıya doğru fırlıyor. İlkinde 2007’de başlayan ve 2008 krizi boyunca devam eden yükselme, ikincisi de pandemi sürecinde başlayan ve hala devam eden yükselme.⁵

Dün olduğu gibi bugün de aslında bolluk içinde gıda kıtlığı oluşturuldu. Bunun temel nedeni tarımsal ürünün yetmezliğinden aranmamalıdır. Bugün gıda kıtlığından bahsedilmesinin iki nedeni vardır; salgın ve beraberinde getirdiği, yukarıda bahsettiğimiz sorunlar. İkincisi de devam eden Rusya-Ukrayna savaşı.

Bu savaş, aynı zamanda etkisinin de gösterdiği gibi dünya çapında önemli olan iki buğday, kısmen de tahıl üreticisi ve ihracatçısı arasındaki bir savaştır. İstanbul tahıl anlaşmasına kadar milyonlarca insanın bu iki ülkenin tahıl ihraç edememelerinden dolayı aç kalacağı, aslında

bolluk içinde gıda kıtlığı oluşacağı üzerine bolca tartışıldı. İstanbul tahıl anlaşması bu türden tartışmaları biraz geri plana itti, ama bu tehlike geçmiş değildir. Savaş ve savaştan dolayı uygulamaya konan ambargoların ticareti sınırlandırması bu iki ülke açısından buğday/tahıl ihracatının da sınırlandırılması anlamına geliyor. Bu durum tahıl ithalatına doğrudan bağımlı ülkeleri tedirgin ederken, Çin gibi bazı ülkeler de “ne olur ne olmaz” anlayışıyla ve aynı zamanda iklim değişikliğinden (örneğin kuraklık, sel baskınları) dolayı ileride doğabilecek ihtiyacı karşılamak için başta buğday olmak üzere tahıl stoklamaya başladılar.

Ancak, etkisi ne denli kapsamlı ve derin olursa olsun gıda sorununun, tarımda krizsel gelişmenin; toplamında tarımsal ürünlerde fiyat artışının esas nedeni sadece Rusya-Ukrayna savaşında aranamaz; bu savaş artan gıda fiyatlarının nedenlerinden sadece biridir. Başka nedenler de var:

1) Salgın döneminde tedarik zincirlerinin kopması, gemi ve konteyner bulunamaması. Bu, aynen devam eden savaş gibi zamansal olarak geçici bir nedendir.

2) İklim/çevre krizi sorunu. Bu sorun kendini iki farklı açıdan göstermektedir: a) Bazı bölgelerde kuraklık b) Bazı bölgelerde sel suların tarım arazilerine (ekili alanlara) zarar vermesi.

Çevre sorunu, çevre krizi olarak 10 yıllardan bu yana dillendirilen gelişme bugün iklim krizine dönüşmüştür. Kapitalizm bu krizin nedenidir ve yarattığı krizi ortadan kaldıracak durumda değildir, kar ve rekabet dürtüsü bunun önündeki en büyük engeldir.

Bu krizi ortadan kaldırmak, artık kapitalizmi ortadan kaldırmak anlamını taşır ve bu kriz olduğu müddetçe de tarımsal üretimde kriz ve krizsel gelişmeler giderek sıklaşacaktır.

Gıda maddeleri dağılımındaki eşitsizlik korkunçtur

Dünya çapında milyonlarca hane gelirlerinin en azından yarısını ve daha fazlasını gıda harcamalarına ayırmak zorunda kalıyor. Salgından bu yana artan gıda fiyatları bu haneleri çok zorlamaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı daha Kasım 2021’de 43 ülkede 45 milyon insanın açlığın eşiğinde olduğu konusunda uyarıda bulunmuştu. Gıda fiyatlarındaki artış ve bu maddelere erişememek Afrika ve Asya’nın birçok ülkesinde sadece yoksullaşmayı derinleştirmeyecek, aynı zamanda çiplak açlığı gündeme getirecektir.

Ancak şu da bir gerçektir: Rusya-Ukrayna savaşına, iklim değişikliğine (kuraklık ve sel) rağmen dünya çapında bir gıda yetmezliği söz konusu değildir. Bu olumsuzluklara rağmen dünya çapında bütün insanların beslenmesine yetecek kadar gıda ürünleri var. Sorun bu ürünlere

ulaşamamaktan kaynaklanıyor. Dolayısıyla bir tarım krizi patlak verirse bunun nedeni tarım ürünleri yetmezliği değil, tarım ürünleri bolluğu olacaktır. (Tarım ürünleri yetmezliği de tarım krizinin bir nedenidir).

Şimdiki durum tarım/gıda ürünlerinin yetmezliğinden/miktarından değil, erişilememesinden, dağıtımından kaynaklanmaktadır. Bu, kapitalizmin asla çözemeyeceği bir durumun ifadesidir.

Tarım ürünleri, somutta da gıda silah olarak kullanılıyor ve bağımlılığı beraberinde getiriyor.

Yoruma gerek bırakmayan somut durumlar:

Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna’yı işgal girişimi, o zamana kadar pek hesaba katılmayan krize dönüşebilecek kapasiteye sahip bir küresel gıda sıkıntısını tetikledi. Ukrayna’nın ihraç ettiği milyonlarca ton tarımsal ürün olmadan, milyonlarca insanın gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalacağı kısa zamanda; ihraç yolu olan limanlar kullanılmaz olduğunda anlaşıldı.

Rusya-Ukrayna savaşı başlamadan önce Ukrayna limanları üzerinden dünya buğdayının yüzde 12’sini,

dünya ticaretinin yüzde 15'ini, mısır ve ayçiçek yağının yüzde 50'sini oluşturan 4,5 milyon ton tarım ürünü ihraç ediliyordu. Ticareti yapılan buğdayın yüzde 28'i sadece Rusya ve Ukrayna kaynaklıydı. Savaş, bu kapsamda tarım ürünlerinin ihraç edilememesinin milyonlarca insanın temel gıda ürünlerine erişemeyeceğini ve dolayısıyla bir beslenme sorunuyla karşı karşıya kalacağını gösteriyordu. Nitekim Dünya Gıda Programı (WFP), bu savaştan dolayı akut açlık sorunuyla karşı karşıya kalacak insan sayısının dünya çapında 47 milyon artacağına dikkati çekmişti.

BM gibi bazı uluslararası kurumlar ile Batı (ABD-AB) sermayesi ve politikası doğrultusunda görüş oluşturan yazar-çizer takımının ekonomik kriz, fiyat artışları, enflasyon, enerji krizi gibi gerçekliklerin hepsinde Rusya-Ukrayna savaşına işaret ederek Rusya'yı sorumlu tutmalarının tutarlı hiçbir yanı yoktur. Doğrudur, savaşı başlatan ve işgalci olan Rusya'dır, bu ABD/NATO-Rusya arasında jeopolitik bir savaştır. Ancak, bu savaştan önce de salgından dolayı tedarik zincirlerinin kopması, dünya ticaretinde altüst oluşlar fiyat artışlarına, enerji sorununa neden olmuştu. Bu savaş, nedenden ziyade, oldukça güçlü bir tetikleme olmuştur.

Bunun anlamı şudur: Enerji fiyatları artıyor ve Rusya, dünya çapında belirleyici enerji (petrol ve özellikle doğal gaz) ihracatçısı olarak enerjii silah olarak kullanıyor.

Fiyat artışları, gübreye bağımlılık

Önce salgın ve arkasından da savaş, gübre piyasasını doğrudan etkilemiştir. Pandemi döneminde artan nakliye maliyetleri gibi enerji mali-

yetlerinin de artması, maden kaynaklı fosfatlı ve potasyumlu gübrelerin maliyetini ve dolayısıyla fiyatlarını arttırmıştır. Bu nedenle salgın başlangıcında gübreye olan ilgi büyük ölçüde geriledi. Ancak, 2021 yılının ortasından bu yana talep, üreticilerin ve tedarikçilerin yetiştiremeyecekleri derecede arttı.

Gübre fiyatlarındaki ilk patlama 2007'de başlayarak 2008 krizi döneminde yaşandı. İkinci patlama ise 2020 başında, pandemiyle başladı ve devam etmektedir. Bu dönemde azotlu gübre fiyatları dört ve fosfat ve potasyum fiyatları da üç mislinden fazla arttı.⁶ Salgın ve savaş, gübre fiyatlarını, 2019'daki seviyesiyle karşılaştırıldığında 3-4 katına çıkardı.

Rusya, dünya çapında belirleyici enerji (petrol ve özellikle doğal gaz) ihracatçısı olarak enerjii silah olarak kullanıyor.

Bunun anlamı şudur: Gübre fiyatlarındaki bu artış "gelişmiş ülkeler"de ("sanayi ülkeleri"nde) gıda fiyatlarının artmasına neden olurken, "gelişmemiş ülkeler"de (yoksul ülkelerde) sadece gıda fiyatlarının artmasına neden olmaz, aynı zamanda bu ülkelerde çiftçi, çok pahalı olduğu için gübre kullanamayacağından dolayı tarım/gıda üretiminde gerilemeyi de beraberinde getirir, yani Rus gübresine bağımlı ülkelerde tarım yapma imkanları azalıyor.

Başka bir genel sonuç: 2019'a göre 2022'de gıda ürünlerinin fiyatı yüzde 56 oranında artıyor. Sıvı yağ fiyatı da 2019 sonuna göre 2,3 katına çıkıyor.⁷

Rusya, belirli gübrelerin en önemli ihracatçısı olarak, gübreyi silah ola-

rak kullanıyor. (Her ne kadar gübre ihracatı Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan etkilenmese de Rus mali sistemine karşı alınan tedbirlerden dolayı gübre ihracatı/satışı aksamaktadır).

Buğdayda ithalata bağımlılık

2018-2020 arasında Afrika, Rusya'dan 3,7 milyar dolar tutarında buğday ithal ediyor. Bu, Afrika'nın toplam buğday ithalatının yüzde 32'sine denk düşüyor. Aynı dönemde Afrika'nın Ukrayna'dan ithal ettiği buğdayın değeri 1,4 milyar dolar. Bu miktar Afrika'nın toplam buğday ithalatının yüzde 12'sine denk düşüyor.

Çoğunluğunu en az gelişmiş olanların oluşturduğu 30 kadar Afrika ülkesi, buğdayın üçte birinden fazlasını sadece bu iki ülkeden ithal ediyor ve 16 ülke de buğday ihtiyaçlarının yüzde 50'den daha fazlasını, bazıları yüzde yüze yakınını bu iki ülkeden ithal ediyor.⁸

Bazı sonuçlar çıkartmaya gelmeden önce dünya çapında bölgelere göre yetersiz beslenen insanların oranına bakalım.

Bu yüzyılın başından bu yana beslenme konusunda belli ilerlemeler kaydedildi. Yetersiz beslenen insan sayısı dünya çapında 2001'de yüzde 13,4'ten 2017'de yüzde 8,8'e geriledi.

Daha uzun bir zaman dilimindeki gelişme şunu gösteriyor: FAO'nun verilerine göre 1945'te sadece "gelişmekte olan ülkelerde" değil, tüm dünyada insanlığın yarısı yetersiz besleniyordu. 1970'de ise sadece "gelişen" ülkelerde; yani emperyalizme bağımlı, sömürge, yeni sömürge ülkelerde insanların yüzde 35'i yetersiz besleniyorlardı. Bu oran

2015'te yüzde 13'e geriledi. 2005'te yetersiz beslenen (açlık çeken) insan sayısı 825 milyondur. Bu sayı 2014'te 629 milyona düştü.

Dünya çapında yetersiz beslenen insan sayısı 2014'ten sonra sürekli artmaya başlamıştır. 2020 itibarıyla yetersiz beslenenlerin sayısı 828 milyona vardı. Salgınla birlikte artış da hızlandı. 2021'de yaklaşık 193 milyon insan doğrudan açlık çekiyordu. Bu sayı 2020'de yaklaşık 153 milyondur.

Temel bir sonuç

İster "ulusal" isterse de uluslararası anlamda olsun tarım sorunu veya tarım bağlamında ortaya çıkan sorunlar genellikle ikincil derecede sorunlar olarak ele alınmıştır. Öyle ki, devrim anlayışı toprak sorununa dayansa da tarım hep geri planda kalmıştır. Ancak, bu sefer durumun değişik olduğunu nesnel gerçeklik göstermektedir. Artık bazı olgulardan "kaçmak" mümkün değildir. Bu olguların başında bir zamanlar, genellikle de 1980'li yıllarda giderek yoğunlaşan ve "çevre sorunu" diye tanımlanan doğa tahribatının geriye dönüşümü olmayan derecelere gelmiş olması ve iklim krizine dönüşmüş olmasıdır. Bu "çevre sorunu"nun, bu krizin sorumlusu kapitalizmdir. Sermaye kar, daha fazla kar elde etmek için kendi mezarını kazmak anlamına gelen iklim krizine neden olmuştur.

K. Marx Kapital'in birinci cildinde T. J. Dunning'den bir aktarma yapar. Orada söylenen şudur: "Quarterly Reviewer, sermayenin, kargaşalıktan, kavgadan kaçtığını ve ürkek olduğunu söylüyor ki, bu, çok doğrudur, ama sorunu pek eksik olarak ortaya koymaktadır. Sermaye, kar ol-

madığı zaman veya da az kar edildiği zaman hiç hoşnut olmaz... Yeterli kar olunca sermayeye bir cesaret gelir. Güvenli bir yüzde 10 kar ile her yerde çalışmaya razıdır; kesin yüzde 20, iştahını kabartır: yüzde 50, küstahlaştırır; yüzde 100, bütün insanal yasaları ayaklar altına aldırır; yüzde 300 kar ile, sahibini astırma olasılığı bile olsa, işlemeyeceği cinayet, atılmayacağı tehlike yoktur. Eğer kargaşalık ile kavga kar getirecek olsa, bunları rahatça dürtükler...”⁹

Dün sanayide yaşanan bugün tarımda da yaşanmaktadır. Her ikisi birden, sermayenin artık bu dünyada “fazlalık” olduğunu, yaşam koşullarını, dolayısıyla “sahibi”nin de yaşam koşullarını ortadan kaldırma pahasına olsa daha fazla kar ve hakimiyet için sadece yakıp yıkmamakta doğrudan yok etmektedir.

Dünya çapında bugün tarım sektöründe yaşananlar şunu göstermektedir: Doğa sermayenin çıkarları için geriye dönüşümü olmayan noktaya gelecek derecede tahrip edilmiştir. Şimdiye kadar görülen kuraklıklar, sel baskınları, mevsimsel aykırılıklar (mevsimsel olarak beklenmeyen sıcaklık artışı veya soğuk hava) vb. doğa tarafından yeniden “normalligi” neyse ona dönüştürülebiliyordu. Ancak, bu dönüştürme durumu bu gidişle artık pek mümkün gözükmemektedir. Bunun sorumlusu kapitalizmdir.

İklim Krizi; Isı, Kuraklık ve Açlık

Gıda, beslenme sorununun esas nedeni iklim krizidir. Bu kriz ne geçicidir ne de bölgeseldir. Artık mevsimleri değiştirecek boyutlara varmış olmasındır; daha uzun ve daha aşırı kuraklık dönemleri, seller, daha fazla ve daha güçlü kasırgalar hava ko-

şullarının “normali” olmaya başladı; yağışlı ve kurak mevsimleri değiştiriyor ve mevsim normalligi ötesinde hava koşulları tarım üretimini doğrudan etkiliyor, alınması gereken verim alınmıyor. Dünya çapında artan kuraklık ve sıcak hava dalgalarının sonuçları toprak erozyonunun yanı sıra su kıtlığı da demektir. Bunun ötesinde daha yüksek sıcaklık, artan ve yaygınlaşan orman yangınlarının da bir nedenidir.

Uzun süreli kuraklıklar, toprağı tarım toprağı olmaktan çıkartır ve milyonlarca insanın geçim kaynağı yok olur. Buna ek olarak kuraklık üretici köylünün hayvanlarının telef olması demektir.

Gıda, beslenme sorununun esas nedeni iklim krizidir. Bu kriz ne geçicidir ne de bölgeseldir.

Dünya çapında 110 ülke kuraklık tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunun sonucu ekilebilir alanların giderek azalması ve tarımsal üretimin yetmez olmasıdır.

İklim krizi insanların geçim kaynaklarını yok ediyor, hasadı etkiliyor ve açlığı şiddetlendiriyor. İklim krizi, açlığın önemli bir nedenidir.

İklim değişikliğinden kaynaklanan gıda/beslenme sorunu süreklilik kazanır ve bütün dünyayı (insanlığı) doğrudan etkisi altına alır.

Tarımsal Yakıt ve Açlık

Dünya çapında milyonlarca hektar tarım arazisi, tarımdan elde edilen yakıt (“biyoyakıt”) için kullanılıyor. Yani insanların tüketimi için bitki üretmek yerine topraklar yakıt için kullanılacak bitki yetiştirilmeye ayrılıyor. Sonuç ortada: Tekeller

ürettikleri motorlu araçlara yakıt sağlarken, gıda üretimi için kullanılması gereken tarım alanları giderek daralıyor. Anlaşılması için bir örnek: Etanol, mısır ve agrodizelden, esas olarak soya fasulyesi ve hurma yağından üretilir. Bu üretim için sermayenin geniş ekim/dikim alanlarına ihtiyacı var. Sermaye bu alanları küçük toprak sahiplerinden satın almaktadır. Böylece sofraya gelmesi gereken ürün yakıt olarak tanka gitmekte.

Siyaset-Uluslararası Tekel Gücü ve Açlık

Tarımda tekellerin hakim olmadığı kapitalizm artık geride kaldı. Aynen sanayide olduğu gibi tarımda da artık giderek az sayıda ve daha güçlü tekel (örneğin Bayer-Monsanto, BASF, Nestlé, Cargill gibi) pazarları kontrol ediyor. Ekim, üretim ve pazarlama en güçlü tekellerin ya doğrudan elinde ya da kontrolündedir. Açık ki, uluslararası tarım tekelileri gıda üretimi ve pazarlanması üzerinde belirleyici güce sahipler. Pazar kontrolü bunu göstermektedir: Sadece dört şirket dünya tarım ticaretinin yaklaşık yüzde 70'ini kontrol ediyor ve üç şirket de dün-

ya tarım makineleri pazarının yüzde 50'sine hakim durumda. Bayer ve Monsanto'nun birleşmesinden (2018) bu yana, ticari tohumlar ve böcek ilaçları için küresel pazarın yüzde 60'ından fazlasını yalnızca üç şirket kontrol ediyor.

Tarım tekellerinin bütün derdi, tüm insanlar için güvenli bir tedarik sağlamak değil, daha azami kar elde etmektir. Sonuçta büyük ölçekli tarım genişliyor, küçük ölçekli üreticiler topraklarından sürülüyorlar ve tarım üretimi/pazarı dışına itiliyorlar. Küçük üretici olarak köylünün veya bölgesel, yerel tarım şirketlerinin var olabilmek için bu uluslararası tekel-lerle/sermaye ile işbirliği yapmaktan, onlara tabi olmaktan, ihtiyaç duyduklarını üretmekten başka hiçbir şansı yoktur. Devlet gücü bu tekel-lerin arkasındadır. Sonuç bellidir: Küçük üretici olarak köylü topraklarından kovulur ve uluslararası tarım tekellerine ucu bucağı görünmeyen geniş araziler verilir. Ve bu tekel-ler doğayı düşünmeden en fazla kar için ölümüne ekerler, toprağa geri dönüşümü olmayan hasar verirler.

Toprağından kopartılan köylü, aç kalan insan demektir. O da yollara düşer.

Spekülasyon ve Açlık

Şikago Borsası'nda mali oyuncular, örneğin henüz ekilmemiş buğday, arpa vb. için resmen kumar oynarlar; 'Tahıl belirlenenin üzerinde çıkarsa sen kazanırsın, altında çıkarsa ben kazanırım' türünden asalaklığın danskasını sergilerler. Tabii bu kumar sadece orada kalmaz; bundan ve başkaca spekülasyonlardan dolayı tarımsal ürünlerde, dolayısıyla gıdada fiyatlar yükselir. Bunun sonucu nedir, bundan kimler etkilenir? Gıda fiyatlarının artmasından dolayı aç kalan, beslenme sorunu olan insan sayısı dünya çapında artar. Kaybeden milyonlarca insandır, kazananlar ise fiyat üzerinden kumar oynayan Cargill gibi tarım işletmeleri olur.

Et tüketimi ve Açlık

Sanayileşmiş hayvancılık bir taraftan iklime zarar veren sera gazları üretirken, diğer taraftan da geniş tarım arazilerinin yemlik olarak kullanılmasına neden oluyor. Dünya genelinde mısır üretiminin yüzde 56'sı, buğday üretiminin ise yüzde 19'u hayvan besiciliğinde yem olarak kullanılıyor. Uluslararası tarım tekelleri monokültürü; tek bitki türünün ekimini yaygınlaştırıyor, devamlı verim alabilmek için sürekli gübre ve hastalık ve haşereye karşı sürekli kimyasal ilaçlar kullanıyorlar. Böylece toprak, giderek tarım toprağı olmaktadır çıkıyor, daha fazla toprak, toprak olma ömrünü kaybediyor.

Güncel Olarak Covid-19

Salgını, Savaş ve Açlık

Covid-19 salgını işsizlik, açlık, salgına yenik düşme kaygılarını arttırmıştır. İnsanlar, devletin salgınla baş edemediğini, destek adına sermayeyi ihyâ ettiğini, milyarları iflas-

ları önlemek için harcadığını, halka sunulan desteklerin de devde kulak kaldığını bizzat yaşayarak görmüştür. Kaynaklar sermaye için kullanılırken, birçok ülkede mevcut açlık sorunu daha da kötüleşmiştir.

Enerji krizi-iklim krizi, fazla üretim krizi-yapısal kriz-tarım krizi yumağı

Kapitalizm tarihinde ilk defa bu denli birbirini tetikleyen, aynı zamanda iç içe geçmiş ekonomik, yapısal, siyasi ve jeopolitik kaynaklı krizlerle karşı karşıyadır. Kapitalizm tarihinde daha önceleri de çok yönlü krizlerle aynı anda karşı karşıya kalmıştı, ama böyle bir durumla ilk kez karşı karşıyadır. Bu durum bu sistemin ne denli çürüdüğünü, kendinden kaynaklı sorunları çözmekten ne denli uzak olduğunu; kendi kendini yönetemediğini, ama bundan dolayı da kendi kendine çökmekten de uzak olduğunu göstermektedir.

İşin ayrıntısına girmeden çelişkiler/krizler yumağını tanımlayalım:

1- Kapitalizm dünyayı, insanlığı kar ve jeopolitik hırsından dolayı iklim/çevre krizi ile enerji tabanlı yapısal kriz arasında sıkıştırdı.

2- Jeopolitik rekabet, iklim konusunda uluslararası kararları hiçe saydı ve enerji konusunda öncelikleri söz konusu savaş bağlamında yeniden değişti.

3- Zaten ne onduran ne de öldüren seyrinde olan dünya ekonomisi, enerji bazlı yapısal krizden dolayı derin bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldı.

4- Enerji bazlı yapısal krizin dünya ekonomisini derin bir fazla üretime doğru tetiklemesi, kaçınılmaz olarak tarım sektörünü de olumsuz etkileyecek ve dünya bir tarım kriziyle de karşı karşıya kalacaktır; bunun

adı gıda temini güçlüğünden dolayı dünya çapında açlıktan ölümlerin artması, sağlıksız bir neslin yetişiyor olmasıdır.

5- Ukrayna-Rusya savaşının devam etmesi, tahıl (tarım) savaşlarını gündeme getirebilir.

6- Enerji bazlı yapısal krizden dolayı dünyanın ısınmasının, zehirlenmesinin durdurulamaması insanlığın; daha doğrusu bütün doğanın varoluş koşullarını yok eden bir sürece girmesini beraberinde getirecektir.

Covid-19 salgınından bu yana genel anlamda dünya çapında protestolar yaygınlaşmıştır. Burjuvazi salgınla baş edememiş, aldığı tedbirler de sermayenin çıkarlarını korumak olmuştur. Şu veya bu ülkede hükümetlerin destekleri, salgına karşı insanları korumaktan ziyade sermayenin daha fazla zarar görmesini engellemeye hizmet etmiştir. Şimdi, salgın döneminde başlayan ekonomik sıkıntılar; üretimin kısmen durması, enerjide fiyat artışları, Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte gıda sorunu, beslenme sorunu, tarımda üretimin etkilenmesi, enerji de dahil fiyatların artması (enflasyon) olarak çeşitlenmiştir. Bu nedenle aynen “Arap Baharı” döneminde salt işsizliğin, gıda sorununun halk ayaklanmalarına neden ve vesile olması gibi bugün de çok sayıda kriz ve krizsel durumun bir araya gelmesi dünya çapında ayaklanmaları, yoğun kitlesel protestoları yaygınlaştırmaktadır. Kimi yerlerde, örneğin emperyalist ülkelerde gıda

değil de enerji kaynaklı sorunlar, kimi yerlerde enerji değil de gıda kaynaklı sorunlar ön plana çıkarak milyonların sokağa dökülmesinin nedenlerini oluşturmaktadır.

Mevcut gıda yetmezliği, enerji krizi, bazı ülkelerde baş gösteren ekonomik kriz, giderek yükselen enflasyon, işsizlik sosyal istikrarsızlığı, göç hareketini tetiklemektedir ve bu, nihayetinde siyasi huzursuzluğa ve bu huzursuzluğun bir adım sonrası olan siyasi çatışma ve ayaklanmalara zemin hazırlamaktadır. Birçok devlet, mali imkanlarından dolayı, işçi sınıfı ve emekçi yığınlarla karşı karşıya gelmemek, sokağa dökülmelerini engellemek için destekleme paketleri açıklamakta. Ancak, aynen her ekonomik kriz döneminde ve salgın döneminde de gördüğümüz gibi destek ve teşviklerin büyük kısmı sermayeye akmaktadır. İşçi ve emekçilere ayrılan kısım deve de kulak kalmaktadır.

Süreç, bu kriz ve krizsel durum yumağı toplumsal çelişkilere doğru gelişmektedir. Daha doğrusu kapitalizmde her zaman var olan toplumsal çelişkileri su yüzüne, işçi sınıfı ve emekçilerin en azından kendiliğinden mücadele bilincine çıkarmaktadır.

Şimdi, kendiliğindenci mücadelenin nasıl bir seyir izleyeceği uluslararası alanda, her bir ülkede öznelere ne yapacağına, nasıl hareket edeceğine ve bu tarihsel gelişmenin bilincine varıp varmayacağına bağlı olacaktır.

DİPNOTLAR

¹ Bu konuda E. Varga şöyle diyor: "II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde tarım krizinin gelişmesinin analizi, 30 sene önce tarafımdan dile getirilen (şu) hipotezi doğrulamıştır: 20. yüzyılın tarım krizinde söz konusu olan, periyodik, geçici bir görünüm değil, bilakis, kapitalizmin genel krizinin bir parçası olan bir süreçtir.

Bu iddiamin eleştirmenleri, Marx'ın "sürekli krizler yoktur" açıklamalarıyla karşılık verdiler. Bu itiraz, basit bir mantık hatadır. Eleştirmenler haksız yere, tarım krizleri de sanayi krizleri gibi periyodik olarak tekrarlanıyor diye iddia ediyorlar. Ve bu yanlış iddialarını Marx'ın çevrimli krizlerle ilişkili olan açıklamasına dayandırarak güçlendirmeye çalışıyorlar.

Hiç kimse, sadece, kapitalist düzenin yok olmasıyla sona erecek olan kapitalizmin genel krizinin sürekli olduğunu inkar etmiyor. Ve hiçbir insan, kapitalizmin genel krizi çağında işletmelerin sürekli olarak tam kapasite çalışmamasını ve sürekli işsizliği inkar etmiyor. Sanayi işletmelerinin devamlı tam kapasite çalışmamasının anlamı nedir? Bu, gelişmiş ülkelerin sanayisinde potansiyel sürekli fazla üretim demektir. Bunun tarımdan farkı, sadece, tarımda sürekli fazla üretimin gerçek olması, buna karşın sanayide -kriz dönemi hariç- ... sadece potansiyel olmasıdır.

Bu farkın nedeni şudur:

Sanayide üretim periyodu görece kısadır ve teknolojinin gelişmesiyle daha da kısalmaktadır. (Sipariş üzerine inşa edildiği için gemi yapımı.. (vs.) istisnadır). Bunun anlamı şudur: Üretim talebe ulaşabilir, %10, %20 veya %50 azaltılabilir. Fazla üretim, sadece potansiyeldir. İşletmeye yatırılmış olan sermaye, üretim tamamen durdurulduğunda dahi muhafaza edilirken, üretimin azaltılmasının belli bir aşamasından sonra kâr kalmaz.

Tarımda ise üretim periyodu oldukça uzundur. Kış ekimi için neredeyse bir sene, yaz tahılı için yaklaşık yarım sene. Bu dönemde üretimi azaltmak oldukça zordur; sadece tohumun bir kısmı yok edilebilir. Hayvancılıkta da üretimin azaltılması oldukça ziyan vericidir. Hayvanın yarısı yemlenip veya ineğin yarısı sağilamaz ki. Çoğu kez kira anlaşmasında saptanmış olan toprak rant da üretimin sınırlandırılmasını zorlaştırır. Çiftliğinde sadece aile fertlerinin iş gücünü kullanan köylü için üretimin azaltılması bu iş gücünün potansiyel çalışmaması, ekonomik yıkım demektir. Kısaca: Büyük işletmeler, büyük zarar görmeksizin üretimi kısımlırlarken, çoğu tarım üreticisi için üretimin zorlanma sonucu azaltılması iflas demektir. Bundan dolayı kapitalizmin genel krizi çağında gelişmiş kapitalist ülkelerin sanayisinde sürekli fazla üretim, işletmelerin kronik tam çalışmaması biçiminde potansiyel olarak, buna karşın tarımda kronik gerçek fazla üretim, kronik bir tarım krizi mevcuttur... Tarım krizinin kronik karakteri... tabii ki dogmatik olarak anlaşılmalıdır. Kronik kriz, kısa vadeli canlanmayı dışlamaz. "Kronik" uzun vadede iyileşmenin olanaksız olması, krizden kapitalizm çerçevesinde çıkış yolunun olmayacağı anlamına gelir." (E. Varga: Seçilmiş Yazıları, Almanca, C. 3, s. 302-304).

² <https://whathappened.io/nahrungsmittelkrise/>
³ <https://whathappened.io/nahrungsmittelkrise/2018-20>
⁴ https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Technical_Guidance_Note_Ukraine_Analysis.pdf
⁵ <https://www.agrarheute.com/management/betriebsfuehrung/inflation-agrarkrise-bauem-stehen-schwere-zeiten-bevor-592512>
⁶ <https://www.agrarheute.com/management/betriebsfuehrung/inflation-agrarkrise-bauem-stehen-schwere-zeiten-bevor-592512>
⁷ https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Technical_Guidance_Note_Ukraine_Analysis.pdf
⁸ https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Technical_Guidance_Note_Ukraine_Analysis.pdf

⁹ Karl Marx; Kapital, C. I, s. 788, Almanca.

120 yıl önce “Ne Yapmalı”yı yazdırtan tarihsel koşullar ve nedenler

Erdener Demirel

Lenin, Rus sosyal demokrasisi içerisinde boy veren “legal Marksizm’in”, ekonomizmin ve Menşevizm’in “tek ve aynı tarihsel eğilime tekabül ettiğini” yazacaktı yıllar sonra. Lenin’in sözünü ettiği üç eğilim de Alman sosyal demokrasisiyle özdeşlenen II. Enternasyonal Marksizmi menşeviliydi. Ne Yapmalı?’daki teorik polemik’in altında ekonomistlerin kendiliğinden unsur ile sosyalist bilinç arasındaki ilişkiyi alt yapı ile üst yapı arasındaki ilişkiye benzetmesi yatıyordu.

“Tüm zaman boyunca hep sadece sistematik ve planlı bir hazırlıktan söz ettik, fakat bununla kesinlikle otokrasinin ancak ve yalnız kurala uygun bir kuşatmayla ya da örgütlü bir taarruzla yıkılabileceğini söylemek istemiyoruz. Böyle bir anlayış saçma bir doktrinçilik olurdu. Tam tersine: otokrasinin, onu her yandan tehdit eden herhangi bir kendiliğinden patlamanın ya da önceden görülmeyen politik komplikasyonların basıncı altında düşmesi tamamen olanaklı ve tarihsel olarak kesinlikle daha büyük olasılıktır. Fakat hiçbir politik parti, eğer maceracılığa düşmek istemiyorsa, faaliyetlerini bu tür patlamalar ve komplikasyonlar beklentisi üzerine kuramaz. Kendi yolumuzda yürümek yolumuzdan şaşmadan sisteme çalışmamızı inşa etmek zorundayız ve beklenmedik olaylara ne kadar az güvenirse hiçbir ‘tarihsel dönüm noktası’nın bizi gafil avlamaması o kadar büyük ihtimaldir.” (Lenin, Nereden Başlamalı)

Marksist hareketin sınıf mücadelesinin ardışık uğraklarında takındığı teorik ve politik tutumlardan oluşan Marksizm’in tarihi, düz bir hatta ilerlemez. Marksizm’in gelişimi kendi içinde kopuşlar, gerilimler, kırılmalar, sapmalar, krizler ve sıçramalar barındırır.

Marksizm’i belli bir tarihsel ve siyasal konjonktürde kurgulayıp konumlandıramamayı, Marksist hareketin krizi (“yapısal kriz”) olarak tanımlayabiliriz.

Kriz iki türde vuku bulabilir: Marksizm’in, kapitalist sistemin tarihsel sınıflarına dayanıp “ERROR” sinyalleri verdiği kapitalist dünyanın günümüz krizi koşullarında, işçi sınıfı ve ezilenlere nüfuz edememesi onun “Gelişememe Krizi”dir. İşçi sınıfı ve Marksist hareketin, gelişmesinin zirvesinde sıçrama yapıp yeni bir nitelik kazanamaması ise onun “Büyüme Krizi”dir.

Ne Yapmalı?’nın yazılmasına vesile olan da hareketin Büyüme Krizi’ydi.

Lenin, Rus Marksist hareketi içerisinde “eleştiri özgürlüğü” ve “yenilik” adı altında türeyen revizyonist, ekonomist ve kendiliğindeliği teorize eden çeşitli fraksiyonlarla tartışmalarında Marksist teoriye katkılarda bulunduğunu asla iddia etmedi. Ne Yapmalı?’da, Kautsky’den de alıntılar yaparak Ortodoks Marksizm’i savundu. Yine de Kautsky, Rosa Luxemburg ve Menşevikler gibi Ortodoks Marksizm’in hatırı sayılır temsilcileri Lenin’i, Ne Yapmalı?’nın yayınlanmasından sonra, Marksizm’in temel ilkelerini terk etmekle suçladılar. Ne Yapmalı?’nın en fazla tartışılan eseri olacağını öngöremedi Lenin. Muh-

Ne Yapmalı?’daki dışarıdan bilinç “tezi, sonradan” “Leninizm” diye tanımlanacak Bolşevizm’in, teorik ve politik amentüsü niteliğindedir.

temelen Marksizm’in temel ilkelere değilse bile, II. Enternasyonal çizgisinden kopuştuğunun henüz farkında değildi. Raboçeye Dyelocularla polemigi; profesyonel devrimcilerden oluşan dar ve katı merkezizetçi örgüt modeli ve işçi sınıfının dağıntık mücadelesini tek siyasal merkezde birleştirme fikri, ilk bakışta Çarlık Rusyası’nın sosyo-ekonomik yapısınca belirlenmiş gibi görünüyordu. Halbuki Rus sosyal-demokrasisi içerisindeki tartışmalar Almanya’da su yüzüne çıkan Marksist teorideki gerilimin yankılarıydı.

Ne Yapmalı?’daki dışarıdan bilinç “tezi, sonradan” “Leninizm” diye tanımlanacak Bolşevizm’in, teorik ve politik amentüsü niteliğindedir.

Bolşevik örgüt modeli nasıl bir devrimin kurgulandığının ipuçlarını veriyordu. Ne Yapmalı?’da, Lenin’in “Emperyalizm”, “Devlet ve Devrim”, “Proleter Devrim ve Dönek Kautsky” gibi eserlerinin ve sosyalizm teorisinin tohumları ekiliydi.

Lenin’in dışarıdan bilinç tezinin içerdiği, teorik yenilikler ancak 19. yüzyıl Marksizm’inin teorik ve politik gerilimlerinin ışığında kavranabilir. Bu gerilimlerin izi takip edilerek Ne Yapmalı?’ya varılabilir.

Sosyalist Telos

Reformistler ile yapılan polemiklerde, sosyalizmin kendiliğinden egemen toplumsal rejim haline gelemeyeceği anlatılırken sıklıkla aynı hataya düşülür. İnsan bilincine ve iradesine yapılan vurgu kuvvetlendirilirken kantarın topu kaçırılır. Tarihsel bir zorunluluk olarak sosyalizmin kaçınılmazlığı gerçeği unutulur.

Kapitalizm, toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir. (Marx) Miadını doldurduğunda kendini yeniden üretmez. Kapitalizm yıkılmaya mahkumdur. Emekçi insanlığın önünde sadece iki alternatif vardır: ya dünyanın yıkımı ya da sosyalist devrim! Ama ne kapitalizm kendiliğinden yıkılabilir ne de sosyalizm kendiliğinden gelebilir! Marx ve Engels, 1845 yılından bu yana teorik eserlerinde üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin sonal ve kaçınılmaz olarak sosyalizmi koşullayacağını açıklamaya çalıştılar. 1844 El Yazmaları, Marx’ta Marksizm’in henüz mayalandığı düşünce silsilesiydi. Teorik formülasyonlarını sınıf mücadelelerinin içinden sağıp geliştiren Marx ve Engels, “insanlığın yüce değerlerinin” komünizmin kurulmasına yetmediğini keşfettiler. Soyut insan merkezli adalet,

özgürlük ve eşitlik gibi burjuva aydınlanmacı kavramlardan kopuştular. Kapitalizmden komünizme geçişin nesnel koşullarını ve komünizmin gelişiminin aşamalarını çözümlediler. Teorilerini “bilimsel sosyalizm” diye adlandırdılar. Kendilerini ütöpik sosyalistler, anarşistler ve Blanquizme tekabül eden Weitlingci komünizmden ayırdılar. Komünist Manifesto bu ayrışmanın resmi ilanı niteliğindedir.

Marx 1859’da yayımlanan “Ekonomi Politîğin Eleştirisine Katkı” adlı yapıtında ve onun devamı saydığı Kapital’de, Manifesto’daki teorilerini tahkim etti. Kapitalizmin ekonomik hareket yasalarını ve gelişmesinin tarihsel eğilimlerini incelediler. Sosyalizme geçişi, kapitalist gelişmenin koşulladığı sonucuna vardılar. “İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki insanlık kendi önüne ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar.”¹

Kapitalist üretim ilişkilerini var eden tarihsel koşullar aynı zamanda onun sonunun koşullarını da doğurur ve geliştirir. Komünizmin maddi temeli, kapitalizmin içinde gelişir. Kapitalizm, üretim araçlarını toplumsallaştırarak, sosyalizmin maddi zeminini hazırlar.

Kapitalizm kendi sonunu getirmeye yazgılıdır: “... bir doğa yasasının aman vermezliğiyle, kapitalist üretim kendi yadsınmasına yol açar. Bu yadsınmanın yadsınmasıdır.”²

Daha yüksek üretim ilişkilerini, dolayısıyla toplumsal devrimler çağını

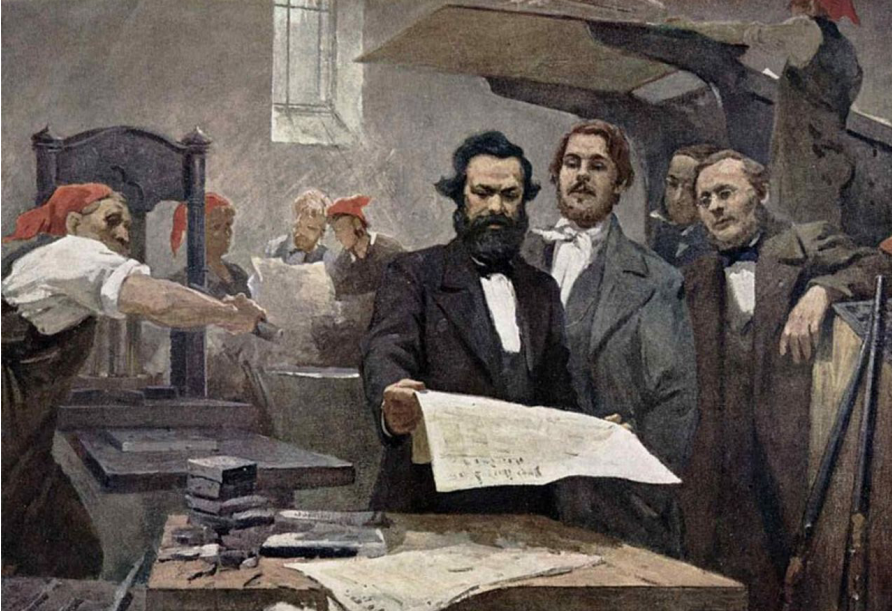
kaçınılmaz kılan üretici güçlerin tam bir gelişmesine yol açan, kapitalizmin “kâr yasasıdır”dır. Kapitalistler arası rekabet üretici güçlerin gelişmesine neden olur. Modern üretim araçlarına sahip olmayanlar yarıştan elenirler. Sermaye birikim sürecine bağlı olarak sınıflar proleterleşir. Üretim araçlarından yoksun mülksüzlerin sayısı giderek artar. Sınıf kutuplaşması keskinleşir. Öyle bir zaman gelir ki, üretici güçlerin gelişmesi kapitalist üretim biçimini gereksizleştirir. Sosyalizm kaçınılmaz hale gelir. Proletarya tarihsel rolünü oynar. Mülksüzleştirilenler mülksüzleştirilirler. Kapitalizmin kendi kaçınılmaz sonunu hazırlaması, kendi iç yasalarının yönettiği tarihsel bir süreçtir.

Üretici güçlerin gelişimi, kapitalizme içkin bir eğilimdir. Bunun faili proletaryadan ziyade burjuvazidir. Marx burjuvaziyi pembeye boyamaz, fakat üretici güçleri geliştirmesi nedeniyle ara tarihsel manada “ilericilik” atfeder.

Sınıf mücadelesi, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin tezahürüdür ve siyasal alana aittir. İşçi sınıfının mücadelesi kapitalizmde fukurdayıp taşabilir, lakin komünizmin nesnel şartları oluşmamışsa eğer, toplumsal devrim gerçekleşemez. Engels alt yapı (ekonomik olgular) ile üst yapı arasındaki etkileşimi (diyalektiği) reddetmediklerini açıklamak zorunda kalsa da, son kertede belirleyici olan üretici güçlerin gelişimidir: “Bir toplum, kendi hareketinin doğal yasalarını ortaya çıkarmak için doğru yola girmiş olsa bile bu toplum normal gelişmesinin bir birbirini izleyen aşamalarının ortaya koyduğu engelleri ne gözü pek sıçrayışlarla temizleyebilir

¹ Marx, *Ekonomi Politîğin Eleştirisine katkı*, sf. 40, Sol Yayınları

² Marx, *Kapital 1*, sf. 658, Sol Yayınları

ne de meşru yasalarla ortadan kaldırılabılır.”³ Marx, Kugelmann’a yazdığı bir mektupta, doğal yasaların hiçbir suretle ortadan kaldırılamayacağını altını çizer.

Marksizm’in

Politik Devrimcilikle Sınava

“Kendisinin (kapitalizmin- bn) devrilmesi ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır.” (Komünist manifesto)

Öyleyse kapitalizmin kaçınılmaz zorunlu devrilmesinde sosyal-demokratların (komünistlerin) ve sınıf mücadelesinin rolü ve payı nedir? Bu sorunun yanıtı Marksist hareketin 19. yüzyıldaki pratik-politik tutumlarında aranabilir. Marx ve Engels, 1847 yılındaki dünya ticari krizinin devrimci mücadele dalgasını kabartacağını öngördüler. Üstlendikleri görev gereği, beklenen çalkantının arifesinde Komünist Manifesto’yu yazdılar. Manifesto, Komünistler Birliği’nin resmi

belgesi olmasının yanı sıra, kapitalist üretim biçiminin dinamikleriyle sınıf mücadelesinin politik gelişimi arasında ilişki kurma yönündeki ilk metindi. Manifesto’daki sosyalist devrimin gelişiminin örüntüsü, eleştirel literatürde “tarihsel bir ilerlemecilik” diye de anılacaktır.

Komünistler Birliği’nin siyasal projeksiyonuna göre, önce burjuvazi feodal aristokrasiyi tasfiye edecek ve ulusu birleştirecek. Böylece kapitalist gelişmenin önündeki bütün ketleri kaldırıp sosyalizmin maddi koşullarını hazırlayacak. Proletarya buraya kadar feodal aristokrasiyeye karşı devrimci burjuvaziyi destekleyecek. Sonra kapitalizmin gelişmesiyle eş zamanlı hep çoğalacak ve yoksullaşacak işçiler bilinçlenip egemen sınıfa duruma gelecek. Manifesto bir “çoğunluk devrimi” tasavvur ediyordu.

Avrupa ülkeleri için öngörüler devrim formülünün pre-kapitalist toplumlarda ve sömürgelerde işletilemediği

³ Marx, Kapital 1, sf 17-18, Sol Yayınları

ve oradaki ezilenleri kapsayamadığı bir köşeye not edilmeli. Marx ve Engels sosyalist devrimin nesnel koşullarının oluşmadığını düşünüyorlardı. Proletaryanın 1848 devrimlerinden zaferle çıkabileceğine ihtimal vermiyorlardı. İşçi sınıfı sayısal çoğunluk ve de sosyalist bilinç bakımından toplumsal devrime hazır değildi. Fransa’dan Almanya’nın Köln şehrine geçip, demokratlara ait Yeni Ren Gazetesi’nde baş yazarlık yapan Marx’a göre proletaryanın öncelikli görevi, Almanya’daki burjuva devrimin kaçınılmazlığını ve ulusal birliğin gerekliliğini kavrayıp, buna uygun konumlanmaktı.

Marx ve Engels “Çoğunluk Devrimi” anlayışından “Azınlık Devrimi” anlayışına salınırlar.

Ancak; 1848 devrimleri klasik burjuva devrimlerinden ayrılıyordu. Proletarya, kanun kabul edilen tarihsel maddeciliğin yasalarına riayet etmiyordu. Burjuvazi kendisine atfedilen devrimci rolünü oynamaya yanaşmıyordu. Tarihsel olarak ilerici olan burjuvazi politik bakımından karşı devrimcileşmişti. 1848’in Haziran’ında Paris’te fitili ateşlenen ve neredeyse bütün Avrupa’ya yayılan proleter “tehdit” karşısında feodal aristokrasıyla uzlaşıyordu.

Marx, burjuvazinin gayet materialist sayılabilecek tavrını öfkeyle kınadı: “Tarihte Alman burjuvazisininininden daha büyük alçaklık görülmemiştir.”

Siyasal saflaşmanın eksenleri değişmişti. Tabii Marx’ın düşüncesi de.

“Sorun şimdi artık proletarya ve burjuvazi arasındaki mücadele” idi. Marx, 1849’un baharında şunları yazacaktı: “Haziran ve Ekim aylarından beri sürdürülen amaçsız katliamlar ve karşı devrimci çılgın kan içiciliği ulusları, eski toplumun ölüm azabının ve yeni toplumun kanlı doğum sancılarının azaltılması, kısaltılması ve yoğunlaştırılması için yalnız bir tek yolun bulunduğuna inandıracaktır, bu yol devrimci şiddettir.”⁴

Marx, 1848/’49 yıllarının deneyimlerinden bazı sonuçlar çıkardı. Bunlardan en önemlisi sınıf mücadelesinin zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne evrileceğiydi. Marx’ın, Manifesto’daki siyasal stratejiden (tarihselcilikten) uzaklaşıp Blanquizm ile etkileşimi “Fransa’da sınıf savaşmaları” adlı eseri Marksizm’in devrimci diyalektiğinde bir sıçramaydı.

Marx ve Engels “Çoğunluk Devrimi” anlayışından “Azınlık Devrimi” anlayışına salınırlar. İşçilerin sayısal olarak henüz azınlıkta olduğu Almanya ve Fransa’da emekçi halkın kralcı zihniyetteki büyük burjuvazisininin iktidarına karşı proletaryanın etrafında (hegemonyasında) birleşebileceğini görürler.

1848 devrimleri yenilgiyle sonuçlansa da, Marx ile Engels iyimserliklerini kaybetmediler. İngiltere merkezli krizin önlerindeki beş yıl içerisinde dünya ölçeğinde bir devrimci durumu yaratacağı beklentisindeydiler. Yeni bir bunalımın yeni bir devrimin tetikleyeceği kesindi. Kesin olan artık proleter devrimler çağının açıldığıydı. Siyasal devrimlerin adresi kıta Avrupa’sıydı. Buradaki ülkeler kapitalizmin “uç bölümleri” idi. Toplumsal devrim ise “merkez”de modern güçlerin geliştiği İngiltere’de başlayacaktı.

⁴ Marx, *Biyografi, Sorun Yayınları*

Kıta Avrupa'sındaki politik devrim kelebek etkisi yaratıp, İngiltere'de toplumsal devrimi tetikleyecekti. Yalnız; geriye şu soru kalıyordu: Toplumsal devrim “merkez”de başlamazsa, “uç bölümler” ne yapacaktı? Marksistler, Ekim 1917 Devrimi'nin arifesinde bu soruyla yine muhatap olacaklardı.

Devrim ne “uç bölümler”de ne de “merkez”de boy gösterdi. Marx 1852 yılında bekledikleri kriz ufukta görünmeyince Komünistler Birliği'ni geçici olarak feshetti. Proletarya saflarına yayılarak propaganda temelli bir siyasal bilinçlendirme çalışması ve stratejisi benimsedi. Yine de iyimserdi. Çünkü kriz ne kadar süre gecikirse o kadar şiddetli hale gelecekti.

Marx ve Engels siyasi mülteci ola-

Kesin olan artık proleter devrimler çağının açıldığıydı.

rak sığındıkları İngiltere'de, 1864 yılında 1. Enternasyonal'in kuruluşuna dek politik hayatın dışında kaldılar. Kendilerini ekonomi politik çalışmalarına verdiler. Marx ve Engels'in bilimsel çalışmaları, onları yeniden Manifesto'daki anlayışa döndürdü. Enternasyonal'in yaptığı çağrılarda tarihselci perspektif söz konusuydu. Marx, Enternasyonal adına yazdığı çağrıda (Bkz. Fransa'da iç savaş), Parisli Komünarların Fransız burjuvazisine ve Alman işgaline karşı yaptıkları ayaklanma hazırlığını “budalalık eylemi” diye eleştirdi. Devrimin yeri ve zamanı değildi. Fransa'da burjuva devrimin nihai zaferi ve Almanya'da ulusal birlik, proleter devrimin önündeki engelleri süpürmeliydi.

1848 yılında patlak veren işçi ayaklanmalarını erken bulan, sonra “devrimci şiddet” çağrısı yapan da; Komünarların girişimini hazırlık safhasında

“budalalık eylemi” diye veren, haftalar sonra Komün'ün heyecanını iliklerine kadar hissedip “Bu komünizmdir” diye coşkuyla haykıran da; Komün Devrimi'ni zamansız bulan, ama çok geçmeden Kugelman'a mektubunda, “Bir savaşıma ancak beklentilerin lehte olması koşuluyla girilmesi söz konusu olsaydı, dünya tarihini yapmak gerçekten çok kolay olurdu” diye yazan da aynı Marx'tı. Oadaki bu med cezir tarihsel materyalizmin yasaları ile politik devrimcilik arasındaki gerilimin dışavurumudur! Marx bu gerilimi düşüncesinde, ruhunda ve bedeninde hep hissedecektir.

20. yüzyılın Arifesinde Marksist Harekette Krize Doğru

Komünün yenilgisinin akabinde varlık gerekçesini yitiren 1. Enternasyonal sönümlenip dağıldı. Marksizm'in tarihinde ikinci perde açıldı. Marksizm artık Avrupa'da etkin olan ideo-politik akımdı. Sosyal-demokrat dernekler başta Almanya olmak üzere Avrupa'da pıtrak gibi yayılıyordu.

1875 yılında kurulan Sosyal-Demokrat Parti'nin (SDP) oyları seçimden seçime düzenli arttı. SDP'nin genel seçimlerdeki muazzam başarıları üzerine Engels, Marx'ın “Fransa'da Sınıf Savaşmaları” adlı eserine yazdığı meşhur “Giriş”te (1895) ayaklanma taktiğini tümünden reddetmeden, “Burjuvazi ve hükümet, işçi partisinin illegal eyleminden çok legal eyleminden ayaklanmadaki başarılarından çok seçimlerdeki başarılarından korkar” diye yazacaktı. Engels bu metninde 1849-'52 yıllarında savundukları “Azınlık Devrimi”nin özeleştirisini de yapar:

“...tüm öteki toplumsal sınıfları, küçük burjuvaziyi olduğu gibi köylüyü de proletaryanın çevresinde toplatırdıysa ve öyle ki ortak zaferde ve zaferden sonra deneyimin derslerinden yararla-

nan ve zorunlu olarak da belirleyici etken onlar değil proletarya olduysa- burada, bu azınlık devrimini çoğunluğun devrimi haline dönüştürmenin bütün perspektifleri yok muydu?

Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı.”⁵

Proletaryanın yenilgileri sosyalizmin nesnel şartlarının, başka bir deyişle kapitalizmin yeterince gelişmediğinin ampirik kanıtıydı. Gelişmeler, Kapital’de gömülü olan siyasal stratejiyi haklı çıkartıyordu. Marx’ın açıkladığı “kapitalist birikimin genel yasası” işliyordu. Sayıları çoğalan ve büyük fabrikaların çevrelerinde kümelenen işçiler giderek yoksullaşıyordu. Artan sınıf kutuplaşması işçilerin kendiliğinden bilincini sosyalist bilince dönüştürüyordu.

Marx ve Engels’in manevi liderliğindeki SPD’nin politikalarıyla birlikte okunması gereken Kapital gibi eserler, sosyalizm mücadelesinin nesnel ve öznel koşullarının senkronik gelişimini öngörüyordu. Buna göre

proletarya, sınıf bilinci faaliyeti sonucu “öz kurtuluşu” gerçekleştirecekti.

Çoğunluk Devrimi’yle anlaşılan şey buydu.

II. Enternasyonal’i domine eden SPD’nin ünlü Erfurt Programı ve Engels’in kaleme aldığı “Giriş” metni, çoğunluk devrimi stratejisinin bir belgesiydi.

Sayısı durmadan artan proletarya seçim yoluyla egemen sınıf haline geldiğinde, burjuva devlet seçim sonuçlarını tanımadığı koşullarda, devrimci zor’a başvuracaktı.

Proletarya diktatörlüğü, Gotha Programı’nın Eleştirisi’nden sonra -Lenin’e kadar- hiç anılmadı.

Çoğunluk Devrimi stratejisi, eşyanın tabiatı gereği, taktiklerin legal partinin seçim zaferine tabi kılınması gerektiriyordu. Marx ve Engels’in teori alanındaki varisi ve sosyal demokrasinin otoriterisi kabul edilen Karl Kautsky, Marksist postolata sadıktı. Sınıf mücadelesinin stratejisi ve taktiklerini sermayenin birikim süreciyle “orga-

⁵ Engels, Fransa’da Sınıf Savaşımı, Giriş, sf. 14, Sol Yayınları

nik ilişki” varsayımından türetiliyordu. SPD’nin bütün seçimlerde oylarını istikrarlı bir şekilde artırması Marksist teoriyi ve Kautsky’yi doğruluyordu.

Emperyalist aşamasına evrilen kapitalizmdeki değişimler çok geçmeden işin aslının verili teoriye tam uymadığını gösterdi. İşçiler, Marx’ın öngördüğü gibi yoksullaşmıyorlardı. Dahası aralarında ücret bazında farklılar oluşmaktaydı. Bunun ideolojik ve politik yansımaları kaçınılmazdı, sermayenin merkezileşme eğilimine rağmen, ara sınıflar azalmıyordu.

Ekonomik ve toplumsal değişimler sınıf mücadelesinin gelişiminin kesintisiz bir doğru çizgi halinde ilerlemediğine işaret ediyordu. Yeni koşullar

Çoğunluk Devrimi stratejisi, eşyanın tabiatı gereği, taktiklerin legal partinin seçim zafetine tabi kılınması gerektiriyordu.

ve sınıf mücadelesinin yeni sorunları Marksizm’in Ortodoks anlayışı içerisinde açıklanamıyordu. Kautsky, teoriyi yeni olgularla ilişkilendiremedi.

Marx ve Engels’in diğer varisi, Erfurt Programı’nın taslağını Kautsky ile birlikte hazırlayan Edward Bernstein, kapitalizmin ve işçi sınıfının yapısındaki bazı değişimlerin halihazırdaki teoride öngörülmediğinin farkındaydı. Bernstein ekonomik ve toplumsal değişimlerden “Evrimsel Sosyalizm” teorisine vardı. Sosyalizmin “kapitalizmin bağrında filizlenen barışçıl biçimde gerçekleşebileceğini” savundu. Sınıf mücadelesi terimini kullanmayı bıraktı. İşçilerin mücadelesini ekonomik iyileşmeye ve demokrasinin geliştirilmesine indirgedi. Teorinin revize edilip, SPD’nin

tanımında, demokratik sosyalist bir reform partisi olarak değiştirilmesini önerdi. Ona göre SPD’nin pratiği zaten buna denk düşüyordu. SPD’de deyim yerindeyse kıyamet koptu. Kautsky Bernstein’in kooperatifçi reformist sosyalizm teorisini Ortodoks Marksizm’in argümanlarıyla eleştirse de zorlandı.

Verili teorideki “bazı” öngörülerin gerçekleşmemesini, Marx ve Engels’in kapitalizmin nihai krizi konusunda aceleci analizlerde bulunmalarıyla açıklandı. Bu tartışmaya dahil olan Rosa Luxemburg da, sosyo-ekonomik değişimleri ve bunların sınıf mücadelelerine yansımalarını teoriye aktarmaya ve onu geliştirmeyi başaramıyordu. Tartışmalar daha çok tarihsel koşulların olgunlaşp olgunlaşmadığı, Marksizm’e sadakat(sızlık); teorinin kırılıp kırılmaması, doğru uygulanıp uygulanmaması yahut özümsemip özümsememesi çerçevesinde sürdürülüyordu. II. Enternasyonal’in merkezi olan SPD’deki çalkantının diğer ülkelerin sosyal demokrat hareketlerini etkilemesi kaçınılmazdı.

Rus Marksist Hareketi

Rus sosyal demokrasisi, yüzyıl dönümünde sınıf mücadelesini burjuva demokratik devrimin henüz gerçekleşmediği, kapitalizmin yeni filizlendiği Çarlık Rusya’sı gibi bir köylü ülkesinde teorileştirmek göreviyle yüz yüzeydi. Bu hiç de kolay değildi.

Tarihsel maddecilik burjuva demokratik devrimi zorunlu kılrsa da, burjuva devrimci barutunu çoktan tüketmişti. Demokratik devrimin önderliğini yalnızca proletarya üstlenebilirdi. Rusya 1848 – ‘49’ların Almanya’sını çağırıyordu. Rusya’nın önde gelen Marksistlerinden Axelrod’un demokratik devrimde “proletaryanın hegemonyası” düşüncesi oluş halindeki Rus

Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) tarafından genel kabul görmüştü. Proletarya, Çarlık ile çelişki halindeki sınıf ve katmanları birleştirip feodal aristokrasiyi tasfiye edecekti. Böylelikle Rusya kapitalist gelişme rotasına girecek ve sosyalist mücadelenin önündeki gerici engeller kalkacaktı. Gelgelelim proletarya hegemonyasında ittifak fikri, içtihat kabul edilen işçi sınıfının bağımsız siyaseti ilkesi tarafından kuşatılmıştı. Henüz yeni doğmakta olan işçi sınıfının gelişme halindeki sınıf bilinci demokratik devrime önderlik etmeye yetmiyordu.

Rus sosyalistleri 1890’larda teori ile somut gerçeklik arasındaki gerilimle cebelleşirken, sınıf mücadelesi teorisinin kalıplarını kırıp, fabrika duvarlarından taşarak Çarlık sarayına akıyordu. Sosyal demokratların bütün şimşekleri üzerilerine çekmeleri kaçınılmazdı. Çarlık, sosyalistlere dönük tutuklama saldırısıyla genç RSDİP’in birinci kongresinde seçilen Merkez Komitesi dahil, üyelerinin neredeyse tamamını hapsedti, Sibiryaya sürdü. “Sinsi” yöntemlere de başvurdu. Sosyal demokrat yayınları yasaklarken Bernsteinci yayınların önünü açtı.

Sosyalizmin maddi koşullarının gelişimine kıyasla hızla gelişen işçi hareketi bir siyasal merkezden yoksun kalmıştı. RSDİP’in örgütsel yapısı dağılmıştı. Fakat büyük şehirlerde küçük sosyal demokrat çevreler doğuyordu. Operasyonlar sonrası yeni oluşan bu çevrelerdeki ağırlıkları artan genç sosyalistler, ideolojik olarak Bernsteincilikten ve ekonomizmden etkileniyordu. Revizyonist Credo vb. çevreler 1899’da yılında “Eleştiri özgürlüğü” , “dogmatizmle mücadele” ve “ Marksizm’in eleştirisi” adı altında türemişti. Bunlar işçi sınıfı hazır olmadığı gerekçesiyle politik mücadeleyi liberallere havale ediyordu. Lenin,

1908 yılında kaleme alacağı “12 yıl içinde” adlı derlemesinde, 1899-1907 yıllarını sosyal demokrasinin gelişiminin üçüncü safhası, “parçalanma, çözülme ve sapmalar” safhası olarak tanımlayacaktı.

Bernsteinci revizyonistlerin ve ekonomistlerin defterini dürdüklerini sanan yurtdışındaki sosyal demokratlar, birlik görüşmelerini sürdürürken ekonomizmin Rus sosyal demokrasisi içerisinde hala diri olduğuyla yüzleştirdiler. Raboçeye Dyelo çevresi birlik görüşmelerinde ekonomizme çark etmiş ve Bernsteincilerin eleştiri özgürlüğü taleplerini savunmuştu.

Lenin “eleştiri özgürlüğü” talebini savaş çağrısı olarak kabul etti. Lenin’in eleştiri özgürlüğü gibi “masum” bir isteğin karşısında takındığı sert ve “dogmatik” tavrın nedeni muhataplarının “yenilik” adı altındaki revizyonist emelleriydi. R. Dyelo grubu oportünizmin özgürlüğünü talep ediyordu. “Özgürlük’ büyük bir sözcüktür, ama sanayi özgürlüğü bayrağı altında en yağmacı savaşlar verilmiştir, emek özgürlüğü bayrağı altında çalışan halk soyulup soğana çevrilmiştir. ‘Eleştiri özgürlüğü’ teriminin modern kullanımı, doğuştan taşıdığı aynı sahteliği içermektedir.”⁶

Kime ne için özgürlük! Lenin için bu önemliydi. Bu yüzden, devrimci sosyal demokrat partiyi sosyal reform partisine dönüştürmeyi isteyen oportünistlere bataklığı gösterdi. Oraya gitmekte özgürlerdi.

Lenin’in Tarihsel Müdahaleleri

Lenin, yurtdışındaki birlik görüşmelerinde pürüz çıkmasaydı eğer, Ne Yapmalı?’da yalnızca Rusya çapında merkeziyetçi bir savaş örgütünün inşası ve konuyla bağlantılı olarak politik ajitasyonun karakteri ve örgütsel görevleri işleyecekti. Raboçeye Dyelo

grubunun ekonomizme meyletmesi, Ne Yapmalı?'nın içeriğini derinleştirdi. Lenin, ekonomizm ile mutlak suretle hesaplaşmaya girişti.

Raboçoyo Dyelo grubunun temsil ettiği ekonomizm siyasal mücadeleyi tümünden dışlamasa da, onun kendiliğindenci karakterine boyun eğiyordu. Zira Dyelo grubunun bilinç altında yatan şey de sosyalist bilincin işçi sınıfının kendiliğinden (ekonomik) mücadelesinden doğacağı inancıydı.

Sosyalist teorinin ve bilincin kökleri çıkış noktaları kuşkusuz ekonomik meseledir. İşçi sınıfı kapitalist sistem içerisindeki ontolojik yapısı nedeniyle sosyalist bilince en yakın sınıftır. Ekonomistler buradan yola çıkarak politik mücadelenin ekonomik mücadeleyi takip etmesi gerektiği sonucunu çıkartıyorlardı. İşçi sınıfının ekonomik mücadelesi ona sosyalist bilinci kazandıracak ve nihayetinde kurtuluşuna götürecekti.

Taktik olarak planı reddeden ekonomistlere göre işçi sınıfının başvurması gereken mücadelede “olanaklı” olan mücadelelerdi. Olanaklı mücadele “an”daki mücadeleydi. Ekonomizmin

her renkten varyantı, kendiliğinden hareketin arkasında sürüklenmeyi erdem sayıyordu. Sosyal demokrat partinin varlık sebebini anlamsız hale getiriyordu.

Kendiliğinden unsur “tohum halindeki” bilinçti ve ezelden beri, ezilenlerin egemenlere karşı mücadelesinde görülüyordu. Lenin, sosyalist bilinci, emek ile sermaye arasındaki çelişkinin uzlaşmaz karakterinin, sosyalizmin gerekliliğinin ve kaçınılmazlığının bilinci olarak “kendiliğinden bilinç”ten ayırt etti. Sosyalist bilinç işçi sınıfına ancak dışarıdan verilebilirdi: “İşçiler arasında sosyal demokrat bilincin olmayacağını [sayfa 42] söyledik. Bu bilinç onlara dışardan getirilmeliydi. Bütün ülkelerin tarihi göstermektedir ki, işçi sınıfı, salt kendi çabasıyla sadece sendika bilincini, yani sendikalar içerisinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamanın vb. gerekli olduğu inancını geliştirebilir. [18*]) Oysa sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların iyi eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefi,

⁶ Lenin, Ne Yapmalı, sf. 17, Sol Yayınları

tarihsel ve iktisadi teorilerden doğup gelişmiştir. Toplumsal konumlarıyla, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels de, burjuva aydın tabakasına mensupturlar.”⁷

Lenin, işçilerin de teorisyen olabileceğini reddetmiyordu. Nitekim Proudhon ve Weitling örneklerini vermişti. İşçiler de teorisyen olabilirlerdi ama o vakit “kendiliğinden unsur”un akışından çıkmış olurlardı. Öncü bir karakter kazanırlardı.

Öncünün, yani devrimci sosyal demokrasinin önemli yükümlülükleri vardır. İşçi sınıfının burjuva ideolojisi tarafından zehirlenmesine karşı ideolojik mücadele yürütmekte yükümlüdür? Zira işçi sınıfı, emeğin sermayeyle uzlaşmaz karşıtlığına rağmen, burjuva ideolojisine kapalı değildir. Burjuva ideolojisi salt sendikacılık anlamına gelen “trade-unionizm” ve başka biçimlerde işçi sınıfına sirayet edebilir.

“Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz.”(Lenin) Devrimci teoriyi yalnızca sosyal demokratlar geliştirebilirler. Sosyal-demokrasinin görevi ekonomik-sendikalist mücadelenin işçi sınıfında uyandırdığı tohum halindeki bilinci değil, sosyalist bilinci esas almak ve geliştirmektir.

Lenin’in ekonomik mücadeleyi değil politik mücadeleyi esas almaktan anladığı şey, hükümetten ekonomik iyileştirmeler talep etmekten ziyade, işçilerin, burjuvazinin devletini yıkmasıydı.

Lenin, devletin karakteri ve rolü hakkında çağının Marksistlerinden daha derinlikli bir kavrayışa sahipti. İşçi sınıfının kurtuluşu ancak politik bir devrimle, bir baskı ve diktatörlük aygıtı olan burjuva devletin yıkılma-

sıyla mümkündü. Dolayısıyla, ekonomik teşhirler ve reformlar için mücadele, stratejik hedefe tabi kılınmalıdır. “Sosyal-demokrasi, yalnızca işgücünün daha uygun koşullarla satılması için değil, aynı zamanda mülksüzlerin kendilerini zenginlere satmaya zorlayan toplumsal düzenin kalkması için de işçi sınıfı mücadelesine önderlik eder.”⁸

Proletaryanın kurtuluşunun politik bir devrimde yatması onu haliyle demokratik devrimin de sarsılmaz öznesi ve öncüsü haline getiriyordu. Politik özgürlüğe en fazla proletarya ihtiyaç duyuyordu. Politik ajitasyon en az ekonomik teşhirler kadar önemliydi ve bazen ondan daha işlevsel olabilirdi. Sosyal demokrasi gençlere, kadınlara, ezilen uluslara ve inançlara yönelik devletin baskılarını ajitasyonun konusu yapmak ve ezilenleri sosyalizm bayrağı altında birleştirmekle yükümlüdür. Lenin bu hususta o kadar ısrarcıydı ki bunu komünist olmanın kıstaslarından biri haline getirmişti.

“Bir demokrati dinlemek isteyen bütün toplumsal sınıfların temsilcileri için de mitingler düzenleme yol ve araçlarını bulmalıyız; çünkü pratikte “komünistlerin her devrimci hareketi desteklediklerini” ve bundan ötürü sosyalist inançlarımızı bir an bile gizlemeksizin bütün halk önünde genel demokratik görevlerimizi açıklamak ve vurgulamak zorunda olduğumuzu unutan kimse, sosyal demokrat olamaz. Pratikte, her türlü genel demokratik sorunun ortaya atılmasında, öneminin belirtilmesinde ve çözüme bağlanmasında herkesin önüne geçme yükümlülüğünde olduğunu unutan kimse, sosyal demokrat değildir.”⁹

⁷ Lenin, *Ne Yapmalı*, sf. 17-18, Sol Yayınları

⁸ Age, sf. 73

Ne Yapmalı?’da Teori ve Siyasal Faillik

Lenin, Rus sosyal demokrasisi içerisinde boy veren “legal Marksizm’in”, ekonomizmin ve Menşevizm’in “tek ve aynı tarihsel eğilime tekabül ettiğini” yazacaktı yıllar sonra.

Lenin’in sözünü ettiği üç eğilim de Alman sosyal demokrasisiyle özdeşlenen II. Enternasyonal Marksizmi menşeliydi. Ne Yapmalı?’daki teorik polemğin altında ekonomistlerin kendiliğinden unsur ile sosyalist bilinç arasındaki ilişkiyi alt yapı ile üst yapı arasındaki ilişkiye benzetmesi yatıyordu.

Alt yapı (ekonomi) üst yapıyı (siyasi, hukuki, kültürel, ideolojik) nasıl belirliyorsa, işçi sınıfının ekonomik mücadelesi de onun sosyalist bilincini belirleyecekti. Ekonomistlerin bu beklentisi, Marksizm’de kabul gören sosyalizmin nesnel ve öznel koşullarının uyum içerisinde düz bir çizgi halinde eş zamanlı olgunlaşacağı varsayımı ve proletaryanın “öz kurtuluşu” (öz-etkinliğinin) fikriyle örtüşüyordu. Menşevik lider Martov’un Lenin’in ekonomizme yönelik eleştirilerini üzerine alması tesadüf değildi.

Almanya’da Marksizm’in otoritesi kabul edilen Kautsky ve hatta Rosa Luxemburg; Rusya’da Martov, Troçki, sonradan Plehanov gibi Ortodoksiliğin önde gelen isimleri Lenin’in Ne Yapmalı?’daki düşüncelerini ekonomistlerinininkine benzer argümanlarla eleştireceklerdi. Dahası Lenin’i Marksist tarihsel maddeciliği reddetmekle suçlayıp “kafir”, “komplocu”, Blanquist, Narodnik ilan edeceklerdi. Hepsinin çıkış noktası Lenin’in proletaryanın kendi kaderini tayini (öz-etkinliğini) yerine devrimci aydınları ikame ederek proletaryayı nesneleş-

tirdiği idi. Lenin “dışarıdan bilinç” teziyle profesyonel devrimcilerin proletarya üzerindeki otoritesine teorik bir zemin hazırlayan -Troçki’nin deyişiyle!- bir “diktatör” heveslisiydi.

Sosyalist bilincin “proleter sınıf mücadelesine dışarıdan getirilen bir şey” olduğunu bizzat yazan Kautsky’nin, Lenin’in “dışarıdan bilinç” tezi üzerinden geliştirdiği politika teorisini eleştirmesi onun sosyalist bilinç ile kendiliğinden unsur arasındaki ayrımı sadece biçimsel görmesinden kaynaklanıyordu. Kautsky’ye göre sosyalist bilinç ile işçi sınıfının kendiliğinden hareketi arasında -son kertede- bir karşılık olamazdı. Sosyalizmin nesnel ve öznel koşullarının uyum içerisinde gelişeceğine dair ezberi, dışarıdan getirilen sosyalist bilinci sadece sosyalist telos’un bilgisine indirgiyordu. Entelektüel birikim sahibi aydınların görevi, sosyalizmin kaçınılmazlığını tarihsel materyalizmin yasaları ışığında açıklamaktı.

Kautsky, partiyi de bu çerçevede konumlandırıyordu. ‘Sosyalizmin kaçınılmazlığı’nda siyasal failliği ve sınıf mücadelesinin payını reddetmese bile, teoriyi ve sınıf mücadelesinin izleyeceği hattı verili kabul etmesi Kautsky’yi devrimci bir parti teorisi kurmaktan alıkoyuyordu. Kautsky’de partinin görevini işçi sınıfı kendi başına halledecekti.

Alman sosyal demokrasisi devrimci görevleri, ayaklanmaları ve barikat savaşlarını, işçi sınıfının genel mücadelesinin dışına taşması sebebiyle, frenleyip seçim zaferi hedefine tabi kılıyordu. İşçilerin devrimci eylemlerini zaman zaman lümpenlik vb. şekilde yaftalıyordu. Kautsky’nin sınıf mücadelesini tarihsel materyalizmin yasalarınca çizilen düz bir hatta se-

yir halinde kavraması ve verili teoriyi tamamlanmış kabul etmesi, Alman sosyal demokrasisinin düzen içileşmesinde en büyük rolü oynayacaktı. Kautsky için devrimin vakti henüz gelmemişken, Rosa önderlerin pasifliğini eleştiriyordu.

Rosa da işçi sınıfının kendiliğinden mücadelesiyle sosyalist bilincin arasındaki uyumu varsayıyordu. İşçilerin nesnel çıkarları gereği verdikleri mücadelenin onları politik olarak eğitip özneleştireceğini savunuyordu. Lenin'e yönelik eleştiride Menşevikler ile hemen hemen aynı argümanlar öne süren Rosa, parti ile işçi sınıfını özdeleştiriyordu. Lenin'in "merkeziyetçiliği"ne karşı "öz-merkeziyetçiliği" öne sürdü. Bunu işçilerin "öz-etkinliği" sırasındaki gelişimi ve edindikleri politik eğitim ile orantılı şekilde gerçeklik kazanan bir eğilim olarak tarif etti.

Parti bu sürecin ürünüydü. Alman sosyal demokrasisi bunun somut örneğiydi. Alman işçi sınıfının öz-etkinliğinin gelişimini gösteriyordu. Rosa, Lenin'in "Ne Yapmalı?"daki düşüncelerini (bolşevizmi!) otokratik ve kapitalist gelişme bakımından geri olan Çarlık Rusya'sında özgün bir sürecin -"yanlış"- bir sonucu şeklinde değerlendirdiyordu. Rosa'nın kendiliğindenliğe duyduğu abartılı devrimci hayranlık, Spartakistler'in Alman devriminde hazırlıktaki en büyük hatası olacaktı.

Kautsky, Rosa ve Menşevikler bütün farklılıklarına rağmen, partiyi ve devrimci failliği kendiliğinden harekete tabi kılıyordu. Hepsinin referansı Marx'ın, "Emekçi sınıfların kurtuluşu emekçi sınıfların kendi eseri olmalıdır" şiarıydı.

Lenin'in tarihsel materyalizmin yasalarına binaen savunulan proletaryanın öz-kurtuluşu, yahut öz-etkinliği görüşüyle teorik düzlemde hiçbir so-

runu yoktu. Devrim hiç kuşkusuz kitlelerin eseri olacaktı. Yalnız; Marx'ın ve devamında Marksist Ortodoksi'nin öz-kurtuluş düşüncesi soyuttu. Proletaryanın öz-kurtuluşuna dair öngörü ve beklenti tümüyle sosyalist bilincin Marksist teoriye bağlı şekilde gelişeceği varsayımına dayanıyordu. Lenin, bu varsayımından yola çıkarak kendisine Marksist ilkeleri hatırlatıp duran Menşevikleri ve Rosa Luxemburg'u "basmakalıp laflar" etmekle yerecekti. Zira genel geçer doğruların ve kendiliğindenci karakterdeki öz-kurtuluş düşüncesinin -özellikle de Rusya gibi otokratik ülkelerde- sınıf mücadelesinde somut karşılığı yoktu.

Ne Yapmalı?, tarihsel materyalizm teorisinin canlı ve kanlı bir süreç olan sınıf mücadelesinde somut olarak nasıl işletileceğiyle ilgiliydi. Lenin, Marksist Ortodoksi'nin sosyalizmin nesnel ve öznel şartları arasında varsaydığı uyumun gerçekleşmediği konusunda emindi. Sınıf mücadelesi sanıldığı gibi düz bir çizgi halinde kesintisiz ilerlemiyordu.

İşçilerin ideolojik ve politik birliği sosyalist ereksellik içerisinde otomatik bir süreç yahut alınyazısının gerçekleşmesi şeklinde gelişmiyordu.

"Lenin'in analizinin mantığı sınıf mücadelesinin kendi tarihi tarafından yapılandırıldığını içermekle birlikte, bu mantık aynı zamanda sınıf mücadelesinin geleceğe doğru belirsiz şekilde ilerlediği yönünün, ritminin ve dış hatlarının kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle koşullandığı ama bunların derin belirlenimin daima siyasal ve ideolojik mücadelelerin stratejik mantığıyla bükülme ve kırılmaya maruz kaldığı anlamına gelir."¹⁰

Jeopolitiğin sınıf mücadelesinin karmaşık yapısı gereği, değişebileceğine ilişkin düşünce, teoriyi ölü bir dogma olmaktan kurtarır. Teori ile pratik arasın-

daki ilişki artık tek yönlü işlemez. Teori pratiği hem etkiler ama hem de ondan etkilenir. Teori ile pratik birbirinin nesnesi olur. Teori yeni konjonktürlere göre değiştirilip geliştirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, Ne Yapmalı?, teori ile pratik arasındaki ilişkiye odaklanan bir eser olarak da tanıtılabilir.

Lenin'in geliştirdiği devrimci parti modelini "bürokratik merkezizetçilik" ile eleştirenler Ne Yapmalı?'daki yeniliği kavramıyorlardı. Paradoks gibi görünse de, Lenin'in tasarladığı parti eleştirmenlerinkinden daha demokratikti. Teoriyi tamamlanmış kabul eden Marksist Ortodoksi pratikten öğrenmeye kapalıydı. Kendiliğinden hareketi verili teoriye uydurmak gibi nafil bir çaba içerisindeydi. Lenin'de ise parti, kendiliğinden mücadeleden (pratikten) öğrenmeye açıldı. Parti hem öncü hem de öğrenciydi. Çünkü kendiliğinden unsur, teorinin beslenme kaynaklarından biriydi.

Ne Yapmalı?'da kendiliğinden hareketin rolü ve önemi reddedilmez. Mesele kendiliğinden unsuru küçümsemesi değildi, dışarıdan bilincin küçümsemesi ve hatta yok sayılmasıydı. Nitekim Lenin 1905 Devrimi'ni ateşleyen kendiliğinden hareketten etkilenecek ve devrimci parti teorisini geliştirecekti. Katı merkezizetçilikten "demokratik merkezizetçi" tutuma geçecekti. Gerileme ve yenilgi zamanlarında ideolojik sızma ve aşınmalara karşı daralttığı partiyi, mücadele kabarıp yükseldiğinde geniş işçi kitlelerine açacaktı.

Ne Yapmalı?'nın Güncelliği

1902 yılından bu yana çok şey değişti, sermaye birikim sürecinin ev-

rimi, işçi sınıfının yapısını önemli oranda değiştirdi ama Ne Yapmalı? güncelliğini hiç yitirmedi. Yeryüzündeki bütün devrimci ezilen hareketleri şekillendirmeyi sürdürdü, sürdürüyor.

İşçi sınıfı ve ezilenlerin parçalı-bölük mücadelesinin ve kendiliğinden hareketlerin saman alevi misali parlayıp söndüğünün ve kapitalist sömürü ile baskı aygıtlarını üreten sermayenin varoluş koşullarına dokunulmadığının tartışılacak bir yanı kalmadı. Fakat Ne Yapmalı?'nın önemi yalnızca devrimci parti ve önderlik sorununun güncelliği ve sosyalist bilincin işçi sınıfına ancak dışarıdan verilebileceği olgusundan kaynaklanmıyor.

Ne Yapmalı?'daki sosyalizmin nesnel ve öznel koşulları arasında yapılan ayırım ve sınıf mücadelesinin düz bir çizgide kesintisiz ilerlemediğine dair tespit bugün işçi sınıfı hareketinin kapitalist krize rağmen gelişememesini izah edebilecek biricik teoridir.

Ayrıca; Ne Yapmalı? teorije ilişkin bir yöntem de sunar. Teorinin amacı Marx'ın veya diğer ustaların analizlerinin doğruluğunu kanıtlamak yahut kendi haklılığını teyit etmek değildir. Zira bunun sınıf mücadelesine hiçbir faydası yoktur. Teorinin amacı, erekselci tarih yazımın ötesinde sermayenin birikim süreci ve sınıf mücadelesindeki yenilikleri açıklamaktır. Marksist hareketin yapısal krizinin çözümü de bunu gerektirir.

Lenin'in sözlerini bugüne uyarlayacak olursak eğer; "Kuşkusuz kendiliğinden ayaklanmalar bize öğretecek... peki biz kendiliğinden ayaklanmalara herhangi bir şey öğretebilecek miyiz?"

CHP'nin yakın tarihi

Aydın Akyüz

CHP, son yıllarda daha fazla ilgi odağı olmasını politik İslamcı şeffik rejiminin baskılarına duyulan tepkilere, modern yaşam tarzı ve alışkanlıklarının tehdit altında olmasına borçludur. Bunlara emekçi solun bir bölümünün CHP'nin yedeğine düşmesi ile demokratik halkçı cephenin bağımsız politik odak olmada yer yer yalpalamasını ve yaptığı taktik hataları ekleyebiliriz.

1960 Darbesi ve CHP (1960- 1961)

DP baskı ve zorbalığı tırmandırarak tek parti rejimine geçmeye hazırlanırken, CHP sırtını daha fazla ordu içindeki cunta eğilimlerine dayar. Askeri darbeyi meşrulaştıran ve darbecileri cesaretlendiren açıklamalar yapar.

İlerici, işçi-emekçi halk muhalefetinin bağımsız politik bir güce dönüşemediği koşullarda, CHP ve darbecilerin demagojik söylemlerinin peşine takılması kaçınılmazdı. Palazlanarak ekonomik sıçrama kaydeden büyük burjuvazinin Bayar-Menderes tarafından temsil edilen kanadına yönelik tepkileri de ordu ve CHP'nin yedeklediğini söyleyebiliriz.

27 Mayıs Anayasası esasta CHP'nin 50'ler boyunca formüle ettiği vaatlere dayanır. Kurucu meclisin yaklaşık dörtte biri CHP'ye

ayrılmış olmakla birlikte, CHP'nin ağırlığı bunun çok daha üstündedir. MBK ve sivil kurumlardan gelen temsilcilerin çoğu CHP'lidir.

Demokratik haklar, ya “toprak reformu” örneğinde olduğu gibi imkansız koşullara bağlanır ya da grev hakkında olduğu gibi yürürlüğe girmesi belirsiz bir tarihe ertelenir. Diğer ‘demokratik’ vurgular ise devletin bürokrasisi, ordusu, polisi ve yargısı tarafından engellenebilecek düzeyde içerikten yoksundur; ancak fiili meşru mücadelenin gücüyle bedel ödeyerek kullanabilmektedir.

Sosyal ve demokratik haklar konusunda CHP temsilcileri kurucu meclis tartışmalarında ağırlıklı geri çekici ve sınırlandırıcı rol oynarlar. CHP, dile getirdiği demokratik ve sosyal haklarda samimi olmadığını ilk ip uçlarını bu tartışmalarda verir. Halktan yana demokratik ve ilerici eğilim

taşıyanlar CHP dışında örgütsel ve siyasal arayışlara yönelirler.

Ordunun fiili özerkliğinin yasallaşması ve buna OYAK aracılığıyla ekonomik ayrıcalığın eklenmesi; MGK'yla ordunun siyasal yönetime ortak olması kararları CHP temsilcilerinin ağırlığını koymasıyla alınır.

İlk Koalisyon Yılları (1961- 1965)

Referandumda 27 Mayıs Anayasası'na %40 "hayır" oyu çıkması, halkın azımsanmayacak bir kısmının darbeye onay vermediğinin ve bu tepkinin darbe destekçisi CHP'ye yöneleceğinin ilk sinyalidir. CHP tek başına hükümet kuracak oyu alamaz. Ordunun vesayetini arkasına alan CHP, AP'yi koalisyona razı eder. Ancak iki parti arasındaki derin güvensizlik ve kimi fikir ayrılıkları aşılamaz.

Ne AP ne diğer partilerle yapılan koalisyonlar ne de CHP azınlık hükümeti süre gelen siyasi kriz altında uzun ömürlü olur.

CHP, hükümet ortağı olduğu '61- 65 sürecinde vaat ettiği toprak reformu konusunda tek bir adım atmaz; karşı çıktığı yabancı sermayeye sınırsız imtiyaz sağlayan Petrol Kanunu'nu değiştirmez; aksine yabancı sermayeyi daha da teşvik eder. İşçi ve emekçilere dönük sadece bir vaadi gerçekleşir: Grev hakkı. O da Kavel işçilerinin fiili meşru mücadelesinin ve halk dayanışmasının ürünüdür.

"Ortanın Solu" Yönelimi (1965- 1971)

1945'den sonra hızlı bir iktisadi ve toplumsal dönüşüm yaşanır. 60'ların ortalarına gelindiğinde sınıfsal ve toplumsal çelişkiler yeni bir nitelik kazanır. Bu durum farklı politik aktörlerin açığa çıkmasına kaynaklık eder. Köylüler, işçi sınıfı ve aydınların politikayı doğrudan etkileme kapasiteleri ve araçları artar. Onların eğilimlerini hesaba katmaksızın politika yapmak olanaksızdır. İşbirlikçi

tekelci burjuvazi güçlenir. Burjuvazi belli oranda farklılaşan fraksiyonlara bölünür. Nasıl ki Menderes-Bayar “ferdiyetçi”liği ve muhafazakarlığı gerçekleşen tarihsel olgularla birlikte DP’yi ve devamı olan AP’yi işbirlikçi tekelci burjuvazinin ana gövdesinin politik temsilcisi olmaya koşullamışsa; İnönü’nün “devletçi”liği ve Kemalist modernizmi de CHP’yi orta burjuvazinin bir kesiminin politik sözcülüğüne doğru sürükler.

Köylülere dönük ekonomik politikaları, politik söylemindeki geleneksel muhafazakar düşünüş ve yaşam biçimine yatkınlığı, köylülerin ana gövdesini DP ve AP’ye bağlar. Büyük kentlerin varoşlarına göç etmiş ve bir kısmı işçileşmiş kent yoksulları da bu eğilimlerini uzun süre korur.

İşçi sınıfı ve kent yoksullarının kalan kısmı ve eğitilmiş orta sınıflar CHP’ye yönelirler. Bunların küçük bir kesimi ise TİP aracılığıyla yüzünü politik özgürlüklere ve sosyalizme dönmeğe başlar.

Bu tablo içinde karşı karşıya kaldığı sorun ve çıkışsızlık CHP’yi daha köklü arayışlara yöneltir. TİP’in yükselişinin baskısı altında 1965’de “Ortanın Solu” söylem ve yönelimini ilkin İnönü ortaya koysa da, içeriğini ve nihai biçimini Ecevit belirler. Bu yönelimin bir amacı CHP’ye yeni toplumsal ve politik koşullarda varlık hakkı kazandırarak yuvarlandığı krizden çıkarmaksa; diğeri devrim ve sosyalizme yönelimin önünü kesmektir. Antikomünist amaç İnönü ve Ecevit tarafından defalarca ortaya konur.

İnönü “Ortanın Solu” yönelimini esasta kısıtlı iktisadi ve toplumsal ilerleme ile sınırlarken, Ecevit bun-

ları sosyal demokrasinin söylemleri çerçevesinde genişleterek kısmi politik ve sosyal vaatleri de ekleyerek burjuva reformizme dönüştürür.

Ecevit 1966’da toplanan CHP Kurultayı’na yetiştirdiği kitabında “Ortanın Solu”nu “27 Mayıs Anayasası’nın gereği olan ve çağımızın sosyal demokrasisi anlamına gelen demokratik soldur” biçiminde tanımlar. “Altı Ok”a ek olarak, “insancılık”, “sosyal adaletçi ve sosyal devletçilik”, “ilerici, devrimci ve reformculuk”, “plancılık”, “özgürlüğe bağlılık”, “sosyal demokrasiden yana” olmak ilkelerini ekler. Kemalist “halkçılığı”, “devletçiliği”, “laikliği” ve “devrimciliği” işçi ve emekçilerin güncel sorun ve taleplerini hesaba katacak tarzda yeniden yorumlar.

Ecevit, CHP’nin mirasına sahip çıkar; 30’lu, 40’lı yılların faşizmini “tek parti olma tabiatından” kaynaklanan zaafı olduğunu söyleyerek aklar. Özeleştiri yapıyormuş gibi görünmekle birlikte, gerçekte tek parti diktatörlüğünü tarihsel zorunlulukla izah edip meşrulaştırır.

1966 Kurultayı’nda “Ortanın Solu” görüşü kabul edilir. Ecevit Genel Sekreterliğe seçilir. Kurultayın sonuç bildirgesinde “CHP, sosyalist bir parti değildir ve olmayacaktır” cümlesine yer verilerek, sosyal demokrat yönelimin kapitalist cephede olduğu açığa vurulur ve güvence verilir.

Ecevit daha yolun başındayken tıpkı İnönü gibi devrimci ve sosyalistlere cepheden tavır alır. Dev-Genç’i kast ederek, devrimcileri faşistlerin tahriklerine alet olmakla suçlar.

CHP içinde “Ortanın Solu”na sağdan muhalefet güçlüdür. Gerilim-

li tartışmalar, hizipleşme, istifa ve tasfiyeler 1973'e kadar devam eder. İnönü genelde hizipler arası dengeleyici rol oynar, 12 Mart darbesine kadar Ecevit'in önderlik ettiği sosyal demokrat kanadı sınırlandırmaya çalışarak destek verir, sonrasında ise karşısında yer alır.

12 Mart Faşist Yönetimine Destek (1971- 1972)

CHP yönetimi 12 Mart hükümetine bakan vererek ve programının mecliste güvenoyu almasını sağlayarak darbeyi destekler. Faşist yönetim, sıkıyönetim ilan edince; devrimci ve demokratik kitle örgütlerini kapatınca; devrimcileri, işçileri ve köylüleri tutuklayınca, devrimciler infaz ve idam edilince desteğini geri çekmez. CHP yönetimi, Denizlerin idamına karşı çıkarken sağ kanat idama destek verir.

CHP, 12 Mart'a destek verince Ecevit tepki olarak genel sekreterlikten istifa eder. 1972 Kurultayı'nda

Ecevit'in düşünceleri kabul görünce, İnönü genel başkanlıktan, CHP'li bakanlar 12 Mart hükümetinden çekilince de partiden istifa eder. Onu çok sayıda sağ kanat milletvekili ve senatör izler. Ecevit, genel başkan olur. Böylece CHP, 12 Mart hükümetlerine bakan vererek bir buçuk yıl destekler; faşist yönetimin meşrulaşmasına, politikalarının yürütülmesine katkı vermiş olur.

CHP'deki sağ kanat istifaları daha anlamlı kılan, aralarında İstanbul tekeli burjuvazisinin öncülükleri olarak bilinenlerin de olmasıdır. Bu durum "Ortanın Solu" politikalarının işbirlikçi tekeli burjuvazinin çıkarlarıyla yaşadığı sürtünmenin artık fiili kopuş eşliğine geldiğinin göstergesidir.

CHP'nin 1973 seçim bildirgesi daha açık ve doğrudan orta burjuvazinin çıkarlarına denk düşüyordu. Yabancı sermaye ve işbirlikçi tekeli burjuvaziyi ekonomik ve politik olarak sınırlandırmak, "orta boy sanayi" ve "Anadolu Sanayi" dediği

orta burjuvaziyi destekleyerek rekabet gücünü artırmak bu programın amaçları arasında sayılır.

İstanbul ve İzmir ticaret odalarının 1973'ün ilk yarısında yaptıkları açıklamalarla, yabancı ve işbirlikçi tekellerin hakimiyetine duydukları tepki ile CHP'nin programı çakışmaktadır.

Orta burjuvazinin iktisadi ve toplumsal dayanakları zayıftır. Hem tekeli burjuvaziyi sınırlandırmak hem de toplumsal dayanağını genişletmek için reformizme ihtiyaç duyar. Böylece küçük burjuvazi ve işçi sınıfının kısmi iktisadi ve politik taleplerini dillendirerek yedeklemesi gerekmektedir. Reformizm aynı zamanda halkı devrim ve sosyalizmden de uzak tutar. Hareketin devrimci içeriğinin boşaltılması bilinçli bir amaçtır da.

Ecevit bu misyona 60'ların ilk yarısında soyunur. Çalışma Bakanlığı döneminde, 1 Mayıs yerine 23 Temmuz'u "işçi bayramı" kabul ederek, enternasyonal içeriğini boşaltmaya, ulusal bir renk vermeye çalışır. Türk-İş'in "partiler üstü sen-

dikacılık" anlayışını destekler. "İş veren-sendika- devlet" işbirliğini savunur, bunu kurumsallaştırmaya çalışır. 90'larda kurulan, günümüze kadar DSP ve CHP'nin dilinden düşürmediği işçilerin emeğinin sermayeye peşkeş çekilmesinin aracı olan "Ekonomik Sosyal Konsey" in fikir babasıdır. Bu açıkça sınıf mücadelesine karşı sınıf işbirliği anlayışının ürünüdür.

1970'de 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Grev ve Lokavt Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Adalet Partisi (AP) ve CHP milletvekillerinin ayrı ayrı hazırladıkları taslaklar birleştirilerek, "güçlü sendikacılık yaratılması" iddiasıyla DİSK'in tasfiyesini ve Türk-İş'in sendikal tekeli getirecek değişiklikleri Meclis'ten ve Senato'dan geçirdiler. Değişiklik 11 Haziran 1970'de yürürlüğe girdi. Bunun üzerine 15 Haziran'da İstanbul'un belli başlı işçi merkezlerinde işçiler harekete geçti. Keza İzmit işçileri de harekete geçti. İşçi hareketinin bastırılması için CHP elinden geleni yaptı. CHP her önemli sorunda temsil ettiği

sınıfın burjuvazinin yanında yer almakta tereddüt etmez.

CHP, 1973'den itibaren sendikalar üzerinde hegemonya kurma çabasını yoğunlaştırır.

Sendikalara "partiler üstü politika" geleneğini bırakmaları ve sosyal demokrat sendikacıları desteklemeleri çağrısı yapılır. Bu çağrı Türk-İş'de karşılık bulmasa da, 12 Mart'ın ağır baskısı altında revizyonist TKP'li, reformist DİSK yönetimi ibreyi CHP'ye çevirince Ecevit'in çağrısı karşılık bulur. Ecevit olası yanlış anlamaları önlemek için "sınıf egemenliği önermediğini" söyleyerek burjuvaziyi rahatlatmaya çalışır.

CHP, köy kooperatifleri, "köy kent" projesi, "toprak kullananın su işleyenin", sosyal güvenlik ve yardımlaşma kurumları, sendikalar ve yurt dışındaki işçi ortaklıklarıyla emekçi sınıfları refaha kavuşturmayı ve onların tasarruflarını sermayeye dönüştürerek "halk sektörü" kurmayı vaat ediyordu. Bunların bir kısmı ütöpic, diğerleri ise kısa vadede emekçilere maddi getirisi olsa da orta ve uzun vadede orta burjuvaziyi güçlendiren, çoğunun yoksullaşması pahasına bir avuç küçük burjuvanın sınıf atlaması dışında bir sonuç doğurmadığını, sadece CHP'nin değil MSP (RP) ve AKP'nin girişimlerinin sonuçlarından da biliyoruz.

Toprak reformu ise CHP'nin boyunu aşmaktadır. CHP, MSP ile yaklaşık 7 aylık koalisyonu döneminde "af" yasası dışında, halktan yana vaatlerinin hemen hemen hiçbirini gerçekleştirmedi. Kıbrıs'ta izlenen işgalci politikanın ırkçı-milliyetçi ve sömürgeci karakteri bir yana; ABD'nin onayı ol-

maksızın işgalin başlatılması, haşhaş üretiminin yeniden yapılması, anti-emperyalist saiklerle değil, ulusalcı reflekslerle atılan adımlardır. Ki bu adımlar ABD ile diplomatik ilişkilerde kısa süreli soğuk rüzgarların esmesine yol açsa da, CHP'nin ABD'yle ilişkileri gevşetme veya askıya alma niyeti yoktur.

Bu gerçekliğe rağmen kitlelerdeki yanılısma sonucu antiemperyalist duygu ve düşüncelerin bir kısmını CHP yedeklemeyi başarır. Buna kâbaran Rum/Yunan karşıtı milliyetçilik de eklenir. Bu rüzgarları oya çevirerek tek başına hükümet olmak isteyen CHP yönetimi koalisyonu bozar. 1. MC hükümeti kurulunca hesap hatası yaptığı anlaşılır.

Sermaye Oligarşisine Teslimiyet (1977- 1978)

1. ve 2. MC hükümetlerinin sömürücü ve baskıcı politikaları kitleleri burjuva reformcu söyleme sahip CHP'ye yöneltir. CHP antifaşist halk muhalefetini düzen sınırları içine çekme çabasıyla egemen güçlere güven verir.

İthal ikameci sanayileşme modeli gelinen aşamada kapitalist emperyalist sisteme uyum sorunlarına yol açarak tıkanır. Devrimci yükselişin basıncı altında iç dengesi bozulan ve yapısal sorunları yüzeye vuran; rejim krizi ve ekonomik bunalıma yuvarlanan faşist devlet ve düzenin restorasyon ihtiyacı vardır. Bu restorasyon ihtiyacı için CHP sermaye oligarşisine çözüm gücü olarak görünmeye başlar.

1977'de kurulan CHP hükümetinin uygulamaya koyduğu iktisadi politi-

kaları kısa sürede TÜSİAD, IMF ve ABD'nin takdirini toplar. Ecevit burjuvazinin desteğini kalıcılaştırmak için, sermaye kurumu toplantılarında programlarındaki "halk iktidarı" ve "düzen değişikliği"nin özel sektörü yok etmek anlamına gelmediğine yemin billah eder. Beş yıllık ekonomik plan taslağını TÜSİAD ve Dünya Bankası'nın itirazları doğrultusunda yenileyerek, kimi devletleştirme girişimlerini ve ithalat politikalarını işbirlikçi tekeli burjuvazinin tepkisiyle geri çekerek teslimiyetçilik derinleştirilir.

1978 sonlarında devrimci yüksekte kırılma ve ekonomik krizden çıkış işaretleri görülünce burjuvazinin bütün fraksiyonları örgütlü kurumları aracılığıyla bir araya gelerek, antikomünist söylem eşliğinde DGM'lerin devreye girmesi ve "devlet otoritesinin tesisi" çağrısıyla CHP'yi sert biçimde eleştirdiler. TÜSİAD, ABD ile IMF ve Dünya Bankası'ndan aldığı icazetle CHP'ye yönelik eleştirilerini daha da sertleştirir. Sermaye oligarşisi boykot ve başkaca misillemelerini, eleştirilerini gazeteye ilan vererek tırmandırır.

Faşizme Yedeklenme (1978-1980)

Öte yandan CHP, işçi ve emekçilere yönelik ekonomik ve vaatlerinin hemen hemen hiç bir önemli maddesini yerine getirmez. 1979 ortalarından itibaren sıradanlaşan yokluk, kıtlık ve saatlerce süren elektrik kesintileri halkı bezdirir. Kendi taleplerini dikkate almayan, 1 Mayıs'ı yasaklayan, 1 Mayıs'ı kutladıkları için işçileri gözaltına alan sıkıyönetim komutanları karşısında aciziyet

sergileyen CHP, DİSK'in tepkisiyle karşılaşır. Türk-İş yönetimi ise egemenlerden aldığı sinyallerden CHP'ye mesafe alır.

CHP yönetimi devrime ve sosyalizme yönelen kitleleri düzen sınırları içine çekmek için Marksizm'e ve devrimcilere karşı ideolojik ve politik mücadeleyi kesintisiz yürütür. Ecevit, devrimci örgüt ve partileri gayri meşru, egemen güçlerin bilinçli-bilinçsiz aleti ve bir kısmını da ajan provokatör olarak gördüğünü söyleyerek suçlar. CHP'li İçişleri Bakanı, Maraş Katliamı'nın sorumluluğunu devrimcilere yıkmaya çalışır. CHP'nin düşmanca tavrı, devrimci cenahın kopuşunu hızlandırır.

CHP'nin antifaşist, antimilitarist söylemi tutarsızdır. Yeri geldiğinde onlarla uzlaşmakta sakınca görmez. Kimi durumlarda fiilen, esasta ve nesnel olarak faşizmin halka dönük saldırılarını meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. 1973 seçim kampanyası sırasında darbecilerden hesap soracağını taahhüt eden Ecevit, 1974 koalisyon hükümetinin başındayken, işkencecilerin yaptıklarının sergilenen

mesi ve bunlardan hesap sorulması isteği karşısında “Biz geçmişe sün-ger çektik” diyebilmiştir.

Faşist terörün estirildiği, kitle katliamlarının yapıldığı 1979’da, Ecevit generallerin ve MHP ile Demirel’in sıkıyönetim önerisini uygulama dışında bir şey yapmamıştır. MİT’in Maraş Katliamı’ndaki rolünü saklamakta sorun görmemiştir. Hükümet olmadan önce kontrgerillaya karşı yüksek perdeden söylenmiş bir kaç sözün ötesine geçmemiştir.

Devlet içindeki faşist kurumların varlığı ve faaliyetlerinden kısmen

CHP yönetimi ve Ecevit ne söylerse söylesinler Kemalist milliyetçi damar, devleti ve düzeni koruma refleksi onları faşizme yedeklemeye sürükler.

rahatsız olmuş en fazlasından generallerden etkisiz hale getirilmeleri için ricada bulunmuştur. Nihayetinde CHP, ordu vesayetini kabul edip, generallere tabi olmuştur. Halkta, orduya karşı hayali iyimser beklentilerin oluşmasına hizmet ederek, antimilitarist ve antifaşist reflekslerin körelmesine yol açmıştır.

MHP’nin taraftarı olduğu sıkıyönetim uygulanmış, devrimci faaliyeti sınırlandırmaya çalışmıştır. CHP hükümeti son aylarında özgürlükleri kısıtlayıcı bir dizi yasal düzenleme hazırlamış, meclisten geçirmek 3. MC hükümetine nasip olmuştur. CHP yönetimi ve Ecevit ne söylerse söylesinler Kemalist milliyetçi

damar, devleti ve düzeni koruma refleksi onları faşizme yedeklemeye sürükler. Nitekim SHP’nin ‘91- 95’de faşizme koltuk değnekliği yapması bunu başka türlü olamayacağını ayrı bir kanıttır.

Yöneldiği işçi, emekçi, öğrenci ve eğitilmiş orta sınıfların tabandan gelen baskısı altındaki CHP sol söylemi artırır. Devletin ve düzenin koruyuculuğu ile milliyetçi ve karşı devrimci köklerinden kopamaz. Ufku burjuva demokrasisi ve sosyal demokrasinin gerisinde kalır. Muhalefetleyken reformcu söylemi tutturmuş olmasına rağmen kritik hemen her süreçte milliyetçi, karşı devrimci reaksiyonlarla iktidarın yardımına koşar, devletin ve düzenin bekasına sahip çıkar. Hükümetleyken ise ege-menlerin çıkarlarının icracısı olur, halktan yana vaatlerini yerine getirmez/getiremez.

12 Eylül ve Teslimiyetçi Tutum (1980- 1982)

CHP GYK, Ekim 1980’de yaptığı toplantıda orduya güven duyma ve destek verme fikrinde ortaklaşarak, 12 Eylül cuntası karşısında teslimiyetçi bir tutum sergiler. Ecevit, yabancı konuklarla görüşmelerinde devletten bir gözlemcinin bulunulması talebinde bulunarak ve kamuoyuna dönük “askere karşı tavır anlamına gelebilecek” davranışlardan kaçınma çağrısı yaparak teslimiyetçi tutumunu daha da derinleştirir. CHP’nin kapatılmasına tepki verdiği bildiride, “sol görüntülü bölücü akımlar”la aralarına koyduğu mesafeye değinerek, darbecileri devletin ve düzenin hizmetinde olduklarına

ikna etmeye çalışır. Esasta savunmacı ve teslimiyetçi içerikteki bu bildiriye CHP yönetim kurulundan hiç kimse imza atmaya cesaret edemeyerek Ecevit'i yalnız bırakmak zorunda kalır. Bu olay Ecevit ile aralarındaki kopuşun başlangıcı olur.

Darbe yılları boyunca Ecevit'in kamuoyuna dönük sınırlı politik içerikli bir kaç açıklaması, yaklaşık bir yıl yayın yapan "Arayış Dergisi" dışında CHP cephesinden hemen hiçbir şey yapılmaz. Darbecilerin çizdiği sınırların dışına çıkılmaz, onlar izin verene kadar yöneticileri ölü taklidi yaparlar.

Darbeciler siyasi partilerin kurulmasına izin verince Ecevit reddi mirasını açıklayarak "demokratik sol bir parti" için kollarını sıvar. Reddi mirası doğru bulmayan GYK ise "CHP misyonunu bitirmemiştir" diyerek, CHP'yi yeniden kurmak yasaklandığından "sosyal demokrat ilkelere dayalı" yeni bir parti kurma girişimlerini başlatır.

CHP mirasına sahip çıkan Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) kurulur. Bu iki parti 1985'de SHP çatısı altında birleşir. Bir yıl sonra ise ulusalcı çizgide DSP kurulur. Bundan böyle düzen "sol"unun ulusalcı ve reformcu fraksiyonları ayrı partiler olarak yollarına devam edecektir.

Ecevit ve DSP: Ulusalcı Yönelim (1986- 2002)

Ecevit, 12 Eylül öncesi, CHP'ye burjuvazi içinde bir dayanak bulmaya çalışırken ve devrimci yükselişin basıncı altında ırkçı milliyetçiliği geri plana çekerek sosyal demok-

rat bir yönelim sergiledi. Düzeni reformizmle ayakta tutabileceğine inanıyordu. 12 Eylül'le birlikte politik irade kırılması yaşar. Devrimci yükseliş kırılıp, CHP kapatıldığında yüklerinden kurtularak ulusalcılığa yönelir.

Kurup başına geçtiği DSP ile reformcu söylemi terk eder. Yükselişteki Kürt Ulusal demokratik hareketi (KUDH) karşısında milliyetçi ve sömürgeci söylemi ön plana çıkarır. Gazi Ayaklanması'nı sönmülendirmeye, yatıştırılmaya çalışarak itfaiyeciliğe soyunur. MHP ile koalisyon kurar. Güney Kürdistan'ı işgal etmeyi önerir. Kürt ulusal varlığını inkar eder. Kürt sorununu ağalığa, ekonomik ve sosyal geriliğe bağlar. MGK'nın hazırladığı inkarcı, asimilasyoncu, sömürgeci "ez ve çöz"cü plana sahip çıkar. 19 Aralık Katliamı ve F tipi hapisane sistemine geçişte DSP hükümetin büyük ortağı, kendisi başbakan ve partisinden Hikmet Sami Türk Adalet Bakanı olarak sorumluluğu üstlenir.

SHP Reformizmi'nin Çıkmazı (1985- 1993)

SHP, sınırlı politik reformlar ve işçi-emekçilerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesini ajitasyonunda en ön plana çıkarır. 80'lerin ikinci yarısında işçi direniş eylemlerine destek verir. Kazandığı belediyelerde işçilerin ekonomik ve demokratik haklarını kısmen de olsa kabul eder. Başkaca temel faktörlerin yanı sıra kendiliğinden işçi hareketinin düzen sınırları içinde kalmasında rolü olur. 91'de koalisyon ortağı olmasıyla işçi ve emekçileri beklenti içine sokup,

iki yıl oyalayarak hareketin kırılmasını sağlar. SHP'li belediyeler işçilerin ücret ve ikramiyelerinin ödenmemesi, işten atmalar, işçi direnişleri, işçilerin "Ankara Ölüm Yürüyüşü" ve İSKİ rüşvet skandalıyla da gündeme gelir.

DYP- SHP koalisyonunun kuruluşu, birinci topyekun saldırı dalgasının işaret fişeği olur. Kürdistan'da kirli savaş, Batı'da iç savaş taktikleriyle Kürt devrimini ve devrimci hareketi ezmeye çalışan MGK güdümündeki iktidara SHP koltuk değnekliği yapar. SHP halkı oyalayarak antifaşist mücadeleyi sınırlandırmada rol üstlenir. Nesnel olarak tırmanışa geçen faşist saldırganlığın meşrulaştırılmasından başka bir şeye hizmet etmez.

Nasıl ki Maraş Katliamı'nda Aleviler ve antifaşist kitleler CHP hükümetine güvenip günlerce sokağa inmedilerse; 1993 yılının 2 Temmuz'unda da SHP'li bakan

ve milletvekilleri gün boyu sorunu çözecekleri beklentisi yaratarak katliamı engelleme başarısı gösteremedikleri gibi, memleketin dört bir yanında halkın sokağa inip caydırıcı tepki vermesinin önüne geçtiler. Keza Sivas'ta etkili bir pratik sergilemeyen SHP yöneticileri Gazi Ayaklanması'nın direniş ateşini söndürmeye koşma koşma gittiler. SHP'li kimi bakan ve milletvekilinin sınırlı antifaşist demokratik söylemleri veya kimi çabaları herhangi bir olumlu sonuç doğurmadığı gibi, örgütlü bir antifaşist halk hareketinin gelişimini sınırlandırmak dışında bir işe yaramadı. Bu yolla faşist iktidarı perdelemeye hizmet etti.

Kürt Sorununda Sosyal Şovenizmle Ulusalçılık Arasında Yalpalama (1989- 1993)

Gözaltında kayıplar, faili devlet cinayetler, katliamlar, köy yak-

ma ve boşatmaların ayyuka çıktığı Kürdistan'da; kontrgerillanın cirit attığı OHAL düzeninin uygulandığı kirli savaşta SHP savaş hükümetinde kalmayı sürdürerek faşizme büyük hizmette bulunur. SHP ulusal kurtuluşçu devrimi bastırmak ve Kürdistan'da Kürtleri düzen içine çekmek için kimi reformlar dillendirir. Bunlardan biri, bugün de CHP'nin zaman zaman dilinin ucuna getirdiği ama ulusalcı Kemalist damarı depreştiğinden sahiplenmediği '89 "Kürt Raporu"dur.

Rapora "Doğu ve Güneydoğu Sorunu" başlığı atarak, Kürt ulusal gerçekliğini inkar etmiş, meseleyi bölgesel bir sorun olarak gördüğünü en başından ilan etmiştir. Rapor, Türkçe resmi dil kalma koşuluyla, anadilde özel eğitim, koruculuğun ve OHAL'in kaldırılması, kültürel haklar gibi demokratik bireysel haklar ve iktisadi kalkınmanın ötesinde bir 'çözüm' önermiyor. 91'de HEP kökenli milletvekillerinin katkı verdiği benzer içerikli bir rapor daha hazırlanır. Sonraki yıllarda ise SHP, CHP ve DSP tarafında toplamda onu aşkın "Kürt raporu" hazırlanmış olmasına rağmen hiçbiri ilk ikisini aşan içerik taşımaz. Özellikle DSP'nin hazırladığı, demokratik bireysel ve kültürel hakları bile kapsamaz.

Başka türlü de mümkün değildir. SHP programındaki "Devletimiz tek-tir, ulusumuz tümdür, yurdumuz bölünmez bir bütündür (...) Türkiye'yi Türkiye yapan iki temel değer var: Üniter yapı ve Laik Cumhuriyet..." ifadeleri CHP zihniyetinin 1920'lerden bu yana hiç de değişmediğinin ilanı gibidir.

SHP'nin Kürt sorunuyla ilişkisi, sınırlı reformcu söylem ile ulusalcı kökleri arasında gelgitlidir. '89 "Kürt Raporu"ndan bir yıl sonra Paris'teki Kürt Konferansı'na katıldığı için 5 SHP'li milletvekili ihraç edilir. Seçime girmesi engellenen HEP adaylarının SHP çatısı altında seçime katılmasında sakınca görülmez. DEP'li milletvekillerinin meclisten atılmasına etkili bir tepki koymaktan imtina eder.

Ulusalcı Yönelim ve Cuntacı Generallerin Çizgisine Bağlanma

DYP- SHP dönemindeki baskı politikalarını önleme gücü ve olanağını partisinde ve kendinde görmeyen, gerçekleri açıklama cesareti olmayan Erdal İnönü, 1993'de kaçır gibi parti yönetiminden ayrılarak yerini Murat Karayalçın'a bırakır. SHP, üç yıl önce yeniden kurulan CHP'ye 1995'de katılır. Kısa süreli Hikmet Çetin'in genel başkanlığından sonra CHP genel başkanlığı tekrar Deniz Baykal'a geçer.

SHP'nin, işçi-emekçi ve demokratik Kürt hareketiyle bağı azalarak da olsa koalisyonun ilk iki yılında sürer. Murat Karayalçın'ın başa geçmesiyle bu bağ kopmaya başlar. 2007 Cumhuriyet mitinglerine kadar herhangi bir sokak hareketiyle bağ kurmaz.

Politik İslam'ın yükselişi, türban eylemleri, Kemalist aydınların katledilmesi, Sivas Katliamı gibi gelişmeler ve kontrgerillanın yönlendirici faaliyetleri; SHP/CHP'de Kemalist laikliği önde gelen ilkelerinden biri, politikasının baş gündemleri arasına alır. Kürt ulusal devriminin strate-

jik dengeye ulaşmış olması, politik İslam'ın hükümet ortağı olacak kadar güçlenmesi ve 28 Şubat müdahalesi, Murat Karayalçın yönetimindeki SHP'yi ve Deniz Baykal yönetimindeki CHP'yi orduya yakınlaştırır ve ulusalcı damarı ön plana çıkar.

Halktan iyice kopan CHP, 1999'da hezimet yaşayıp meclis dışında kalınca, Baykal genel başkanlıktan istifa eder. Yaklaşık bir buçuk yıl genel başkanlık yapan Altan Öymen "demokratikleşme" ve "Kürtlerin bireysel ve kültürel haklarını" gündem yapınca Genelkurmay'ın tepkisini çeker. MGK'ya sunulan Genelkurmay istihbarat raporu, Kürt sorununu ele almada SHP dönemini eleştiren, Baykal ve ekibini olumluyan, son dönem faaliyetlerinden dolayı Fikri Sağlar'ı hedef gösteren ve adeta Baykal'ı göreve çağırın bir içeriktedir.

Baykal 2000 sonunda tekrar genel başkan olduğunda generallerin uyarıları doğrultusunda hareket eder. CHP'de, 90'ların ikinci yarısında başlattığı reformu ve yüzü demokrasiye dönük kadroların tasfiyesini tamamlar. Kürt sorununda daha önceki SHP/CHP söyleminin gerisine düşmekle kalmaz, kendi söylediklerinin de aksini söylemeye başlar. 2005'de Erdoğan "Kürt Sorunu"ndan bahsedince, Baykal karşı çıkarak "Kürt sorunu dün vardı bugün yok" diyecektir. Baykal yönetimindeki CHP, özellikle 2002 seçimlerinden sonra sadece Kürt sorununda değil, diğer temel politikalarında da generallerin "Ergenekoncu"- cuntacı kanadının güdümünde hareket edecektir.

"90'lı yılların ikinci yarısından başlayarak, sosyal şovenizmden aşırı şovenist milliyetçi çizgiye çekilen CHP, askeri bürokrasinin çizgisine bağlandı. Geçmiş tek parti döneminin mirasına sarılarak, şovenist gericiliğin esnemez aktörlerinden biri oldu. DSP örneğinde yaşandığı gibi sosyal demokrasi, esasen uluslar arası tekellerin, ABD ve emperyalist stratejilerin dayattıklarıyla işbirliği yapıyor. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu bakımdan burjuvazinin muhafazakar partileriyle sosyal demokrat partileri arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Ancak silahlı bürokrasinin iktidar aracılığını korumak için atağa geçmesinden sonra, CHP de onunla aynı çizgide saf tuttu, Kıbrıs sorunu, Güney Kürdistan sorunu ve rejimin askeri güdümünün korunması sorununda, şovenist milliyetçi çizginin kararlı temsilcisi oldu. MHP ve BBP'yle aynı çizgiye geldi."¹

Sermaye oligarşisinin "değişim" projesini uygulayan AKP'yi sınırlandırarak projesini akamete uğratmaya çalışır. Bu doğrultuda yasal ve anayasal değişiklikleri engelleyerek, özel harp dairesinin örgütlediği cumhuriyet mitinglerine kitle seferberliği yaparak, cuntacı generallerin ve kontracı katillerin avukatlığına soyunarak, Gül'ün cumhurbaşkanlığını engellemeye çalışarak, 27 Nisan müdahalesine destek vererek rolünü oynadı. Bunları yaparken ulusal meselede "ez ve çöz" çizgisini derinleştirerek faşizmin yedeğine düştü. Yükseltilen linç girişimlerine yer yer

¹ *Teoride Doğrultu, Sayı 26, sayfa 33*

CHP'lilerin de katılmasının yolunu açtı.

2007'de Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığa getirilmesiyle, aynı yıl yapılan seçimlerle ve "Ergenekon" tutuklamalarıyla sermaye oligarşisi, AKP ve Gülen Cemaati inisiyatifi ele geçirdi. Ordu ve bürokrasinin yönetim ayrıcalıklarının adım adım tasfiye edip, 12 Eylül 2010 referandumuyla önemli oranda tamamlayarak "statükocu" kanat yenilgiye uğrayınca CHP krize yuvarlandı. Katı bürokratik merkezîyetçi yapısından iç dinamikleriyle bunu kısa sürede aşması olanaklı olmayınca kaset olayıyla dış müdahale devreye girdi.

Ulusalıcı- Liberal Sentez (2010)

Baykal-Sav ekibinin tasfiyesiyle CHP sermaye oligarşisinin çıkarları doğrultusunda yeniden dizayn edildi. Bu dizayn, Kemal Derviş tarafından 2002'de başlatılan ve kısa sürede yenilgiye uğrayan "sosyal-liberal sentez" doğrultusunda dönüşüm girişiminin yeni koşullar ve aktörler tarafından ulusalcılık eklenerek başlatılmasından başka bir şey değildir. Bu proje egemen sınıfların merkezde bir sol alternatif ihtiyacının ürünüdür. Kemal Kılıçdaroğlu ile simgeleşen yönetim değişikliği, iç işleyiş ve söylem farklılaşmasıyla egemen sınıfların ve emperyalist stratejinin dümen suyuna girmiştir.

CHP, sermaye oligarşisinin iktidar alternatiflerinden biri olarak sırasını beklerken AKP'nin politik İslamcı taşkınlıklarını frenleme görevini yerine getirir. Politik İslamcı şeffik rejimi kurulunca bu görevin kapsamı genişler. Kapsamına şeffik rejimini

gerileterek, mümkünse yenilgiye uğratarak, rejimin sermaye oligarşisi, ABD ve AB ile yaşadığı sürtünmeyi aşmak eklenmiştir.

Son on yılda, Kürt sorununda şizofrenik bölünme korkuluğunu tırmandırmak CHP'nin karakteristik özelliğidir. Baykal döneminin milliyetçiliği ile SHP'nin sınırlı reformcu söylemi arasında yalpalamaktadır. Burjuva rekabetli ve iki yüzlü siyaset anlayışı da buna eşlik eder. Çözüm sürecindeki tutarsızlıkları buradan kaynaklanır. Ulusalcılık en belirgin olarak bu konuda kendini gösterir. Hemen her kritik anda iktidarla birlikte hareket etmekte tereddüt etmez.

Kılıçdaroğlu'nun Aleviliği yer yer öne çıkartılarak siyasi prime dönüştürülmeye çalışılır. Aynı CHP, Dersim Katliamı'nı yüksek perdeden savunmakta bir sakınca görmez. Alevilerin, cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, imam hatip okulları dayatmasına son verilmesi taleplerine yer yer sahip çıksa da, dini asimilasyonun en önemli dayanağı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kapatılması, zorunlu din dersi uygulamasının kaldırılması konusunda sessizliğini koruyarak sınırlarını da açığa vurmuş oluyor.

CHP bir süredir Ecevit-Baykal milliyetçiliği ile SHP liberalizmini

sentezlemeye çalışıyor. Egemenlerin ihtiyaçları doğrultusunda birini öne çıkarıyor. Herhangi bir muhafazakar partiden farklı bir program ortaya koyamadığından işçi ve emekçilerin geniş kesimini etkilemesinin nesnel olanakları sınırlıdır. Şeflik rejiminin geriletilmesi “cumhuriyetin kazanımlarının korunması” ve restorasyonu dışında bir program önermemektedir.

CHP şeflik rejimine karşı mücadelede tutarlı değildir. 7 Haziran’dan sonra aldığı tutumla, AKP’nin HDP’li vekillerin tasfiyesini kolaylaştırarak, Gülecilerin darbe girişiminden sonra “Yeni Kapı”ya koşa koşa giderek, Kürt sorununda ve işgal tezkerelerinde iktidarı destekleyerek faşizmin yedeğinde saf tutar.

CHP, son yıllarda daha fazla ilgi odağı olmasını politik İslamcı şeflik rejiminin baskılarına duyulan tepkilere, modern yaşam tarzı ve alışkanlıklarının tehdit altında olmasına borçludur. Bunlara emekçi solun bir bölümünün CHP’nin yedeğine düşmesi ile demokratik halkçı cephenin bağımsız politik odak olmada yer yer yalpalamasını ve yaptığı taktik hataları ekleyebiliriz.

Sonuç

CHP’nin sol ve reformcu söylemi ne olursa olsun, her kritik eşikte, 30’lu ve 40’lı yılların geleneği

üzerine çöker. Pratiğinde etkili olur. Yanı sıra bugün burjuva reformizmin nesnel temeli alabildiğine daralmıştır. Artık 70’ler ve 80’lerdeki gibi bir program teknelci burjuvaziye daha fazla angaje olmuş orta burjuvazinin de çıkarlarına hizmet etmez. Faşist diktatörlükle yönetilen yeni sömürge bir ülkede burjuva reformcu bir programı hayata geçirmek ne kadar imkansız idiyse, politik İslamcı şeflik rejiminin hüküm sürdüğü mali-ekonomik sömürgeci bunu başarmak çok daha olanaksızdır. Bugün en fazlasından öncekine doğru restorasyon yapılabilir.

CHP, gerici burjuva bir parti olarak doğdu. Faşizme doğru bir dönüşüm geçirdikten sonra sosyal demokrasiye yöneldi. Ayırt edici özelliği budur. Hiçbir zaman devrimci ve işçi partisi geleneğine sahip olmadı. Emekçi sol reformcu gelenekten de gelmedi. Türkiye’de sosyal demokrasi doğru- dan burjuva bir akımdı. Gerçek bu olmasına rağmen 70’lerden bu yana geniş yığınlar nezdinde CHP ilerici ve sol bir parti olarak algılanmaya devam ediyor. Reformcu beklentiler yayıyor. CHP’nin en büyük başarısı bu algıyı yaratmasında ve yaymaya devam etmesindedir. Çözüm de bu algının tersine çevrilmesinde yatmaktadır.

Bununla beraber, devrimin yeni bir atılım yapmasının sancıları da yine bu kendiliğinden bilincin yapısından kaynaklanıyor. Burada karşımıza, siyasi bilincin iki kategorik düzeyi arasındaki, kendiliğinden bilinç ile devrimci bilinç ya da kitlenin bilinci ile öncünün bilinci arasındaki farklılık ve bu iki düzeyin birbiriyle etkileşimi meselesi çıkıyor. Devrimin zaferi öncünün bilincinin kitleleşmesini, kendiliğinden kitle bilincinin örgütlü devrimci bilinç düzeyine doğru tırmanmasını gerektiriyor. Kuşkusuz ki bu, öncünün kitleyi işlenecek bir nesne olarak ele alması, tepeden inme ve buyurgan davranması anlamına gelmiyor. Bilakis devrimci öncünün kendiliğinden kitle bilincini kavraması, anlamlandırması ve içermesi, bu açıdan kitleden öğrenmesi, ama kitlenin bilincini de öncünün düzeyine yükseltmek için kesintisiz çalışması, bu çalışmayı berrak programatik amaçlar ortaya koymakta ve bu amaçlara ulaşmanın yolunu göstermekte, politik taktiği pratikleştiren ve yerelliği merkezileştiren adımlar atmakta, kitle hareketinin tıkanıklıklarına ön açıcı müdahalelerde bulunmakta sürekli somutlaştırması anlamına geliyor. Devrim ve sosyalizm iddialı partilerin politik mücadelede devrimci önderlik hakkını kazanmalarının yegane güzergahı bu.